

125
éves az

**Érsekcsanádi
szivattyútelep**

ISBN 978-615-01-8764-8

A „125 éves az Érsekcsanádi szivattyútelep” című
kiadvány megjelent 2023-ban, 100 példányban

Felelős kiadó:

ALSÓ-DUNA-VÖLGYI
VÍZÜGYI IGAZGATÓSÁG
BAJA

Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság
6500 Baja, Széchenyi István u. 2/c.
képviseli Telkes Róbert igazgató
www.aduvizig.hu

Szerző: Farkas Ildikó
Szerkesztő: Rózsa Gyöngyvér
Korrektor: Dr. Petz Gábor
Tördelő: Heberling Roland
Címlapfotó: Rózsa Gyöngyvér
Hátlapfotó: ADUVIZIG archívum

Nyomdai munkálatok:

apolló média
NYOMDA ÉS DEKOR
www.apollomedia.hu

Apolló Média Digitális Nyomda
Nyomdaipari és Marketing Tanácsadó Kft.
6500 Baja, Bezerédj Pál u. 9-13.

Tartalomjegyzék

Előszó	5
I. Bevezető.....	7
II. A Kalocsai-Sárköz vízi munkálatainak kezdete.....	9
II. 1. A Kalocsai-Sárköz fogalma, területének leírása.....	9
II. 2. Az első beavatkozások	12
II. 3. A Sárközi Társulat megalakulása	15
II. 4. A társulat működésének első 20 éve	17
III. Az Érsekcsanádi szivattyútelep története az államosításig – az első ötven év... 21	
III. 1. A zsilip és szivattyútelep megépülése.....	21
III. 2. Az emlékezés fái.....	28
III. 3. Az üzemelés első tapasztalatai	30
III. 4. Az első javítási munkálatok a szivattyútelepen.....	32
III. 5. „Titokzatos vendégszobák” és „szauna”	43
III. 6. Vészterhes idők: háború, vízkárok és államosítás	45
IV. A szivattyútelep története a XX. század második felétől.....	53
IV. 1. A szivattyútelep villamosítása	58
IV. 2. Melléképületek rekonstrukciója.....	62
IV. 3. Az Érsekcsanádi csőzsilip átalakítása	64
IV. 4. A szivattyútelep és a 60-as, 70-es évek belvizei	65
IV. 5. Az Érsekcsanádi szivattyútelep centenáriumi rekonstrukciója	67
IV. 6. Árvizek, belvizek, fejlesztések – a szivattyútelepek napjainkban.....	69
Interjú Brachinger Tamással	73
Jeles személyek.....	83
Jegyzetek.....	87
Irodalom	95
Internetes hivatkozások.....	97
Források.....	97
Jegyzőkönyvek.....	98

Előszó

Érsekcsanád neve a vízügyi ágazatban sokak számára ismerősen cseng. Akik jártak a gátórháznál, biztosan emlékeznek az épületből kinövő fa látványára, az árvízvédelmi töltést keresztező csövekből ömlő és a műtárgy utófenekén energiáját vesztő víz zúgására, a tóvá szélesedő Sárközi I. főcsatorna fodrozódó víztükrére, a gátórház előtt csendesen hömpölygő Duna nyugalma, a Gemencből alkonyatkor áthallatszó szeptemberi szarvasbőgés hangulatára, a csodás természeti környezetre.

Keveset tudnak arról, hogy a szivattyútelepnek megépülését követően milyen sorsfordító hatása volt a térségben élők életére, a gátórház és környezete a történelme során hogyan ejtette rabul újra meg újra a vízügy és a politika meghatározó személyiségeit, hogyan kötötte magához az ifjú embert, növelve benne a víz iránti szeretetet, mígnem maga is a vízgazdálkodás művelőjévé vált.

Bátran kijelenthetem, hogy bár sok csodálatos, akár messze földön híres vízpart, vízügyi létesítmény található hazánkban, melyre méltán lehetünk büszkék, de ilyen, szinte kultikus hely, mint az Érsekcsanádi gátórház, a szivattyútelep és annak környezete aligha van másik, legalábbis a környékeliek így gondolják.

A kiadvány, amelyet a kezében tart, a szivattyútelep átadását követő 125. évben ennek a létesítménynek szeretne emléket állítani. Feldolgozva a levéltárakban rejtőző, és elődeink által örökölt hagyott dokumentumokat, kollégáink és a környéken élők emlékeit. A vidéket alapvetően átformáló vízgazdálkodási események ismeretén túlmenően, kifejezett szándékunk volt emléket állítani az elmúlt bő évszázad során a térségben munkálkodó vízügyes mérnököknek, dolgozóknak, a hajdan itt élt embereknek: a XX. század elején a térség vízgazdálkodását meghatározó módon formáló Szabóky Jenő igazgató-főmérnök úrnak; a szivattyútelep egykori főgépészenek, Kákonyi Sándornak és a létesítményben dolgozó valamennyi sükösi és érsekcsanádi munkásembernek.

A hely „szerelmesei” között meg kell említenünk Dégen Imrét – akit a magyar állami vízgazdálkodás létrehozójaként tartunk számon – hiszen a múlt század közepén ő is szívesen tartózkodott Érsekcsanádon és gondoskodott a létesítmény-együttes fejlesztéséről, méltó állapotban tartásáról. A Duna és a kifolyás közötti magaslatot, ahol hajdan nádfedeleles, faszerkezetű építmény állt, a köznyelv a mai napig Dégen-dombként emlegeti.

Később, 1990-ig dr. Szent János igazgató úr vált a létesítmény gondos gazdájává. A szivattyútelep 100 éves fennállásának évfordulójára pedig dr. Halász Rudolf igazgató úr vezetése alatt kapta meg az épület régi-új arculatát.

A kutatómunkában kiemelkedő szerep jutott kiváló „házi szerzőnknek”, Farkas Ildikónak, aki a tőle megszokott alapos-sággal és kitartással, a téma iránti elkötelezettséggel mélyült el a térség történelmével kapcsolatban fellelhető dokumentumokban, és a formálta azokat színvonalas kiadvánnyá.

A régi krónikások közül feltétlenül ki kell emelni Sági Jenő néhai kalocsai szakaszmérnök munkásságát, aki kutatta és dokumentálta, majd ránhagyta a Kalocsai-Sárköz fellelhető és általa megélt történelmét.

A közelmúltban Érsekcsanád Önkormányzata a település értéktárába vette fel a gátórház és szivattyútelep létesítményegyüttesét, tekintettel a település történelmében és mindennapjaiban betöltött fontos szerepére.

Nekünk, a mai Kalocsai-Sárközben élőknek és a térségben vízgazdálkodóknak, kötelességünk ápolni azok emlékét, akiknek ezt a tájat, és a létezés körülményeit alapvetően meghatározó vizilétesítményt köszönhetjük. A szivattyútelep munkájára biztosan mindaddig szükség lesz, amíg gazdasági tevékenységet végző ember él és dolgozik a térségben.

Telkes Róbert
igazgató

I. Bevezető

2023-ban jeles évfordulót ünnepel a vízügyi ágazat: immáron 70 éve annak, hogy 1953-ban létrejött az egységes vízügyi szolgálat, amellyel hazánk vízzel kapcsolatos feladatai, legyen az a vizek kártételei ellen való fellépés, vagy épp a vízkészletekkel való gazdálkodás, szakszerű és biztonságos keretek közé került. Egy emberöltőnyi idő, amelynek munkássága évtizedekre vagy – merjük remélni – évszázadokra szólóan tartós műveket alkotott. Ezen műveket megalkotó szakemberek, mérnökök is merték, merik remélni azt, amit elődeik megfogalmaztak: munkájuk „gyakorlati hasznát” mindenki „gyümölcsözőleg fogja élvezni, amit egyéb-iránt az idő lesz hivatva igazolni.”

Ezek a sorok – nyilván az akkori aktuális viszonyokkal kiegészülve – 125 évvel ezelőtt íródtak az Érsekcsanádi szivattyútelep megépítését követően. Az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság kezelésében lévő, műemléki értékű műtárgy is idén ünnepli jubileumi születésnapját. Ez a jelenlegi kis kötet azt a szivattyútelepet szeretné köszönteni, amely hazánk ilyen célú épületei között is matuzsálemnek számít. Napjainkban a táj szerves része, annak a tájnak, amely ősállapotában mocsarak, ingoványok hazája volt. A Kalocsai-Sárköz belvizeinek megszelídítésében, földjeinek termékennyé tételében a Sárközi Ármentesítő Társulatnak elvitathatatlan érdemei vannak. A társulat igyekezetének, munkásságának eredményeként épült meg előbb 1896-ban az Érsekcsanádi csőzsilip, majd 1898-ban az Érsekcsanádi szivattyútelep a Csanádi-Vajason. A kiadvány megalakulásuk, kezdeti működésük rövid bemutatásával az ő tevékenységük előtt is igyekszik tisztalegni.

A szivattyútelep megépülte óta tanúja és elszenvedője volt a történelem „viharainak”, sújtotta árvíz és belvív, alakította, javította az emberi kéz. „Életének” első 50 éve eseménydúsabbnak tűnik, ugyanakkor nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy az események hiánya annak is a jele, hogy egy műtárgy megfelelően látja el a feladatát. Ezeknek a hajdani eseményeknek a rögzítésében, a múlt átmentésében Sági Jenő, volt kalocsai szakaszmérnök jelentős szerepet vállalt. Fáradhatatlan érdeklődése, munka- és történelemszeretete segítette ennek a kiadványnak is a megszületését.

Míg egy kívülállónak a szivattyútelep inkább csak egy állomás, egy ékszerdoboz a Sárközben, addig a vízügy dolgozói ismerik kemény munkáját, az ott dolgozó, vele együtt élő gépészek még a „lelkét” is. Az idő igazolta „gyakorlati hasznát”: a szivattyútelep 125 éve dolgozik fáradhatatlanul azért, hogy a területet megóvja a víz kártételeitől. Óvjuk meg mi is, hogy még újabb 125 évig, sőt lehetőleg még több ideig segítse az itt élők életét!

II. A Kalocsai-Sárköz vízi munkálatainak kezdete

II. 1. A Kalocsai-Sárköz fogalma, területének leírása

Érsekcsanád a néprajzi hagyományokban és kulturális múltban gazdag, földrajzilag és vízrajzilag és egyedülálló területen, a Kalocsai-Sárközben helyezkedik el. Napjainkban ennek a területnek a határai Solttól Bajáig, illetve a Dunától keletre egészen a Duna-Tisza közti dombsorozatig tartanak. Más területi meghatározás szerint a Kalocsai-Sárköz a Harta, Kecel, Szeremle alkotta „háromszög”. Míg területe akár természetes módon, akár az emberi kéz által folyamatosan alakult, magának a sárköznek, mint fogalomnak a meghatározása az évszázadok alatt nem változott. Vályi András neves földrajztudós, statisztikus 1796-ban megjelent Magyarországnak leírása c. művében a sárköz címszó alatt az alábbi meghatározás olvasható: *„Így neveztetnek némelly vidékek külömbféle Vármegyékben, holott a'szomszéd vizeknek feldagadásaik miatt lapályos helyek vagynak, nem lévén felölök bizonyos tudósításaink, tökéletesen meg nem határozhatjuk.”*¹ *„Külombféle vármegyékben”* is találkozhatunk sárközzel, erről Pataki József tudósít már a XX. század közepén: *„Hazánkban nem egy területet neveznek Sárköznek. A nép a folyóktól bezárt és vízenyős területeket hívta és hívja ma is így, éspedig rendszerint a kisebbik folyóvíz nevével. Tolnamegye DK-i részén fekvő Sárközzel párhuzamosan a Duna túlsó oldalán terül el a pestmegyei Sárköz. Szatmár megyében és a Csallóközben szintén így neveznek egy kisebb területet.”*² (Ugyanilyen találkozásokról születettek meg az olyan tájnevek is, mint pl. Bodroγκöz, Rábaköz, Muraköz, Szamosköz.)

Ilyenformán a hajdani Sárköz magába foglalta a Sár-folyó és a Duna-Tisza közti homokhátság lábánál húzódó egykori Duna-meder által közrefogott, állandó változásoknak és elöntéseknek kitett, vizek sokaságával tarkított térséget. Területe nem maradt változatlan az évszázadok alatt: a Duna fokozatos nyugatra húzódását követően mindkét partja mentén erekkel tarkított mocsárvilág alakult ki, s a Dunának mint elválasztónak a szerepe a XIX. századtól – nem függetlenül az akkori emberi beavatkozástól – egyre inkább megerősödött.³ A hajdan összefüggő, egységes terület két részre szakadt a század közepén, amelyek a köztudatban, hagyományban Tolnai- és Kalocsai-Sárközként⁴ honosodtak meg.

Ez a két terület számos hasonlósága ellenére más utat járt be a történelemben és az emberi emlékezetben is. Elsősorban a néprajznak köszönhető, hogy a Tolna megyei Sárköz területe (Alsónyék, Decs, Öcsény, Sárpilis területe, némelyik forrásban Bába területével is kiegészülve)⁵ rögzült a köztudatban sárközként; beszédes az egykor a Szekszárdi-dombság előtt kanyargó és Bátánál a Dunába tor-

kolló hajdani Sár – napjainkban Sárvíz – vízfolyás is, amelyre visszavezethető a terület elnevezése. A Duna bal partján napjainkban azonban nem találunk ilyen egyértelmű utalást; a tájon valaha keresztülfutó vízfolyás emlékét őrzik az olyan nevek, mint a Sárköz (Bogyiszló), Sártófok (Fajsz).⁶ Feltételezhető, hogy hajdanán itt is, a Duna mély medrében is folyt egy Sár nevű folyó, amely Miskétől indult ki, s több pusztán áthaladva, Dusnok alatt egyesült a Vajassal.⁷

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy számos középkori, újkori forrás bizonyítja azt, hogy nemcsak egy egységként kezelték a két területet, hanem annak súlypontja hajdanán a Duna kalocsai oldalára esett. Középkori oklevelek, később az újkori török adóösszeírások szövegeiben szereplő Sárköz szavunkkal igen nagy arányban a Duna bal oldali településeinek jelzőjeként találkozhatunk. Így pl. a Kalocsa környéki települések nevében sűrűn lehet a sárköziensis jelzővel találkozni, amellyel ezeknek a helységeknek a fekvését kívánták meghatározni. Ezt a későbbi, XVIII–XIX. századi hivatali nyelv is megőrizte, így pl. az 1759-es Pest–Pilis–Solt vármegye adóösszeírásában is megjelenik: „*Taxa listarum in districtu Sárköziensis Anno 1759.*” (Az összeírásban számos bal parti település és puszt között Csanád is szerepel).⁸

A Kalocsai–Sárköz – bár itt meg kell jegyezni ismét, hogy a két sárköz ekkor még egységes terület volt – korai arculatának bemutatására a legbeszédesebb forrásaink a térképek, országleírások. A II. József korabeli felmérések térképlapjain már megjelenik a Sárköz felirat (Sükösd térségében). Mikovinyi Sámuel mérnök és kartográfus 1742-ben készült térképe a Kalocsai–Sárközről az egyik legszebb ábrázolása az árvízjárta, erekkel átszőtt területnek, a Duna meanderei által körbeölelt szigeteknek és mocsaraknak. A kútforrás a Sárközzel összefüggésben szinte egyöntetűen annak ártéri jellegét, lápos voltát hangsúlyozzák. Bél Mátyás, a neves történetíró Pest–Pilis–Solt vármegye általános bemutatásakor az alábbiak szerint jellemzi Kalocsa környékének területét: „*Ezt a magyarok Sárköznek, azaz sárral körülfogottnak nevezik, és emberi művelésre nemigen alkalmas.*”⁹ Vályi Andrásnál Nádudvar leírásánál az alábbi találgatás: „*[...] ez a Sárköz a Solti járásban, a Duna mellett nagy meredek és a Dunán is által ható partokkal bé környékezett hely, lapályos a földgye, 's hihető, hogy hajdan valami nagy állóvíznek helye lehetett...*”¹⁰

Az országleírásoknál még szemléletesebben mutatja be a mély fekvésű, mocsaras, árvízjárta Sárközt Móder Ferenc, a Sárközi Ármentesítő Társulat első igazgatója a társulat huszonkét éves történetét bemutató írásában: „*Az őstörténelem adatai szerint a Sárköz vidéke, egész a Krisztus születése előtti időkig víz által elborított lakatlan terület volt. A nagy magyar medencét borító szárazföldi tó legalacsonyabb része, a kalocsai Sárköz vidékén a Duna sokáig nem tért a partjai közé. Több mérföld szélességben futotta be az itteni rónát, erdős mocsarakat képezve mindenfelé.*”¹¹

A térség fő alakítója a Duna volt, „*munkájának eredményeként*” pedig egy mellékágakkal, erekkel, fokokkal átszőtt, mocsaras terület jött létre az évezredek alatt, amelyek évszázadokon keresztül együttesen határozták meg a Sárköz vízrendszerét. A folyó bal partján létrejött lápvidék egyik legismertebb és legnagyobb mocsara, s egyben hajdani, fokozatosan feltöltődő régi Duna-ága az ún. Örjeg volt, amely „*[...]a határt képezi a Solti közép és alsó járás között, 12 lefelé Nádudvarig nyúlik, fölfelé keskenyen terjed egészen Kis-Körösig, melynek határában kiszélesedik és még Akasztófalut is megközelíti.*”¹³ Az Örjeg folytatódva déli irányba Érsekcsanádnál ért véget, az ún. Harábó elnevezésű mély fekvésű, mocsaras területtel.¹⁴ Hajdanán ebben a völgyben folyhatott a fent már említett Sár nevű vízfolyás is.¹⁵

A térség másik legmeghatározóbb – és a témát tekintve is legjelentősebb – vize az egykoron Foktőnél kiágazó Vajas. Győrffy György Bodrog vármegye leírásában így mutatja be ezt a térséget igencsak meghatározó vízfolyást, amely kanyargós folyása során több régi mederrel is egyesült, illetve összeköttetésben maradt, és helyenként a Dunához is kapcsolódott:¹⁶ „*Már Anonymus Gestájából mint a megye sajátos folyója tűnik elő. A Vajas Kalocsa mellett Foktőnél ágazott ki a Dunából és innen Szántóig ma is Vajas a neve. A Vajastorok mellett a Dunába torkollik, helyesebben itt a Vajas medrét a Duna foglalta el kb. 3 km-es szakaszon. Sükösd vonalában Vajas fok néven ismét kiszakad és Izsép mellett tér vissza a Dunába. Ettől kezdve a Vajas medrét ismét a Duna foglalja kb. 5 km-es szakaszon, míg Baján Vajas folyó néven önálló medre volt. Bajától a Vajas a mai Sugovica vagy Szeremlei Duna és a Baracska Duna medrében folyt. Oklevelekben végig követhető Páliport, Lak, Szeremlyén, Bátmonostor, Felszekcső és Tóti mellett. Bezdán mellett a Baracska Duna ma is a 4 km hosszú Vajas fokba torkollik. Monostorszeg és Apatin között a Duna mederváltozása olyan nagymérvű volt, hogy a Vajas medre átkerült a Duna túlsó, nyugati oldalára, ahol ma a 10 km hosszú Vajas fok található. Oklevelek említik Aranyán–Apáti, Após és a Bodrog megyei Szond határában, mely alatt a ma is Vajós-nak nevezett vízben folyva Bács és Valkóvár között tért vissza a Dunába. A Vajas 150 km hosszú folyóvize tehát tulajdonképpen a Duna mellékága volt, mely a Dunával egy Kalocsától Bácsig terjedő szigetszerű szárazulatot fogott közre, a mai Mohács-sziget őseit. Szigetjellege nem volt olyan kifejezett, mint a mai Mohácsi sziget, mert néhol holtágak, fokok összeköttetést teremtettek a két víz között. A Vajas-melléki holtágak az ország legkiválóbb halastavainak számítottak, melyek birtoklásáért a legnagyobb egyházak versengtek.*”¹⁷ A Vajas szó etimológiáját számos kutató a vāj, vājás szavunkra vezeti vissza, a fokokat pedig mesterséges képződményeknek tartja – így pl. Andrásfalvy Bertalan is, aki többek között Marsiglire hivatkozik: Marsigli a Vajast canalis-nek, vagyis mesterséges csatornának nevezte meg. A Mikovinyi-féle térképen hajózható vízként szerepel (dereglyéket ábrázol Kalocsa alatt).¹⁸ A török hódoltság idején elhanyagolt, feliszapolódott vízfolyásokat végül a társulati mozgalom hozta rendbe: a holtágak csatornákkal való összekapcsolásával csatornarendszert alakítottak ki, biztosítva így a Kalocsai–Sárköz belvizeinek levezetését.¹⁹ Napjainkban a Vajas a Sárközi I. főcsatorna nevet viseli.

A Csanádi-Vajas ábrázolása a Duna mappáció egyik szelvényén (KVL)

Kétségtelen hogy a táj – s nem mellesleg az itt lakók életmódjának, kultúrájának is – legnagyobb alakítói a vizek voltak. Ezt a kiszolgáltatottságot mutatja, hogy nem egy helységnek, falunak a Duna mederváltozásai és a sorozatos árvizek pusztításai miatt el kellett költöznie korábbi helyéről. Fényes Elek 1851-ben írja, hogy Csanád hajdanán „bent a Sárközben a Vajas vize Duna felőli oldalán állott”, s csak 1806-ban költözött a Sárköz magasabb, dombosabb részére.²⁰ A XIX. század közepétől azonban a vizek szinte kizárólagos meghatározó szerepe megtört; az ember elkezdte alakítani a vizeket és így magát a tájat is.

II. 2. Az első beavatkozások

A táj a fent ismertetett adottságai miatt az 1870-es évekig szinte minden évben ki volt szolgáltatva a Duna szeszélyének; a sorozatos elöntések nem csak a folyóhoz közeli területeket változtatták tengerré, hanem a belsőbb részeket is. Mivel a Kalocsai-Sárköz északi határán nem volt vízválasztó, a „fentebb” ki-

lépő vizek a mélyebb fekvésű, déli területen összegyülekező belvizekkel hosszú ideig megrekedtek a Kalocsai-Sárközben, nem egyszer hatalmas pusztításokat okozva.²¹ A kedvezőtlen állapotok egyik fő oka a Duna szabályozatlan voltában keresendő; a sárközi térségben megszűnt a stabil meder, a folyó partjai lazább összetételűek voltak, amelynek következtében kiszélesedett, szigetekkel és meanderekkel teletűzdelt szakaszok alakultak ki.²² A kanyarokban a jég feltorlódott, a folyó vize pedig kilépett medréből. Az öblözet az ár- és belvíz hozadékaként a maláriától is szenvedett, területeit az állandó elöntések miatt – a magasabb, dombosabb területeket kivéve – mezőgazdasági termelésre alig lehetett hasznosítani.²³ „Még kétszáz év előtt semmi értéke nem volt a földnek; még akkor itt egy kenyérért egy hold földet lehetett kapni; sőt még ennek a századnak elején is, részint a gyakori árvizek, részint az úrbéri terhek miatt alig adtak valamit a földért.” – írta a Sárközről Móder Ferenc 1896-ban.²⁴

A Sárköz árvizeinek visszaszorításához és a pusztítások mérsékléséhez három tényezőnek – a Duna szabályozásának, a töltések és a belvízlevezető csatornák megépítésének – egyaránt teljesülnie kellett. Ezek igénye együttesen jelentkezett, ugyanakkor az első lépések a szabályozások és a töltések építése felé indultak meg, míg a belvizek rendezése váratott magára. Az első beavatkozások a Duna Pest megyei szakaszának szabályozása érdekében a XVIII. században történtek meg. A hajózási utak megrövidítése a monarchia érdekeit szolgálták, így ezen korai munkálatok elsődleges célja a hajózás és a kereskedelem zavartalanulásának biztosítása volt. 1737-ből már vannak adataink meder és partrendezésekről.²⁵ Egyes kútfők szerint Mikovinyi Sámuel is foglalkozott a bajai szakasz szabályozásának kérdésével; a problémák orvoslására átmetszést javasolt. (Sőt, mindezzel együtt a belvizek rendezésére, az Akasztó körüli mocsarak levezetésére javasolta egy lecsapoló csatorna építését is). A hajózás zavartalanulásának biztosítása érdekében Balla Antal megyei mérnök vezetésével rendszeres medertisztítási és karbantartási munkálatokat végeztek az 1770-es évektől a Pest megyei (Visegrád és Ordas közötti) Duna-szakaszon.²⁶

A nagy folyószabályozási munkálatok a XIX. században indultak meg. A Helytartótanács utasítására az Vízi és Építészeti Főigazgatóság – a vízügyi és középítészeti műszaki irányítás központi szervezete – a század első harmadában elvégezte a Duna felmérését (1823 és 1830 között Dévénytől Péterváradig, 1832 és 1833 között Péterváradtól Orsováig tartó szakaszon). Az 1811–1825 között működő Vízi Építő Királyi Biztosság keretében, Beszédes József irányításával zajlott le 1820–1821-ben Fadd és Mohács között az a négy dunai átvágás, amelynek következtében a folyam 33,4 km-rel megrövidült. 1839-ben újabb 11 kanyarulat átvágásáról döntöttek.²⁷ Sági Jenő adatgyűjtése alapján²⁸ a Közép-Duna ordas-bajai szakaszán az alábbi átvágásokat végezték el:

- Imsósi-kanyar átvágása Paks felett és a Várszegi-kanyar átvágása Fajsz felett (1830–1840)
- Bogyiszlói-kanyar átvágása (1843–1852)
- Csanádi-kanyar átvágása (1892–1893)
- Sükösd-i-kanyar átvágása (1894–1896)
- Koppányi-kanyar átvágása (1897–1898)

A század végi munkálatokban mérőföldkőnek számított az Országos Vízépítészeti és Talajjavítási Hivatal 1894-es előterjesztése a Közép-Duna szabályozása tárgyában. A szabályozást becikkelyező 1895. évi XLVIII. törvény alapján „felhatalmaztatik a földművelésügyi m. kir. minister, hogy a Duna-folyamnak Duna-Radványtól Bázisig terjedő szakaszán a szükséges szabályozási munkálatokat, a bemutatott tervek alapján, 1907. év végéig 20 millió forint keretén belül végrehajtsa”.²⁹

Míg a folyószabályozás a mindenkori kormányzat feladata volt, addig az árvizek elleni védekezésben, töltések emelésében a helyi érdekeltek – többek között földbirtokosok, települések, vármegyék – vállaltak szerepet.³⁰ (Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a Duna melletti területek árvíztől való mentesítéséből az állam is profitált; az adózók fizetőképességének jelentős emelkedésével járt ugyanis, ha minél több területet lehetett művelésbe fogni).³¹ Így szintén korán, a XVIII. század közepétől megindult a védőgátak építése. Forrásaink szerint 1751-ben emelték a Pataj-Csanádi töltést, egy 1782-ből származó, töltések javításáról, illetve fejlesztéséről szóló jelentés felsorolásában találkozhatunk a Pataj és Ordas közötti szakasszal is.³² 1824–1825-ben vármegyei közérővel is emeltettek gátakat a térségben. Ezek a korai, kezdetleges védvonalak azonban a Duna sorozatos áradásai ellen nem nyújtottak kellő védelmet (nem beszélve arról, hogy a töltéstestet a sorozatos töltésátvágások – amely módszerrel a védvonalak mögött összegyűlt vizeket igyekeztek levezetni – és azok visszatömése még tovább gyengítették).³³

A töltésépítésre alapozott védelem kevésnek bizonyult a fentebb (Apostagnál és Soltnál) kiöntött Duna vize és a lentebb összegyülekező belvizek összessége ellen, így egyre sürgetőbbé vált a belvizek levezetésének megoldása is. Ennek egyik felismerője és kezdeményezője Klasz Márton főmérnök volt, aki 1859-ben tanulmánytervet készített a Duna-szakasz bal parti töltéseinek kiépítésére és a Pesttől Bajáig terjedő Duna-völgy lecsapolására.³⁴ A tervek azonban az érdekeltek ellenállása miatt – ami a magas költségéből (3 millió forint) fakadt – akkor még nem valósultak meg.³⁵

A században a Kalocsai-Sárköz számos nevezetes árvizet megélt, mint pl. az 1810., 1838., 1849. évi árvíz. Volt olyan időszak, amikor 10 év alatt 28-szor szenvedett elöntést a térség, 1853-ban pedig olyan hatalmas áradat zúdult a Sárközre, hogy

mintegy 172 000 hektár terület került víz alá.³⁶ Az 1862. évi jeges árvíz volt az, ami a pusztító árvizek sorában az egyik legnagyobb károkat okozta. Sági Jenő így ír erről: „Több szerző – Asbóth, Ihrig, Móder, Romsics –, is megemlékezik az 1862. évi jeges árvírről. Azt mindegyik megemlíti, (...) hogy „ez a jeges árvíz Kalocsán 600 házat döntött össze. – Említést tesznek arról, hogy – az egész árteret elöntötte a víz, 108.000 kat. hold. (...) századunk egyik legnagyobb árvízveszedelme mely a Sárközre bekövetkezett, mikor Solttól Bajáig nemcsak a vetésekben, hanem a községek és pusztai épületek között is oly óriási rombolást tett a víz (...) a városban csupán a mai Szentháromság tér, a Tomori, a Hunyadi utca, és a Szent István király út első fele nagyjából a városháza vonaláig maradt szárazon”.³⁷

Az 1862. évi jeges áradat nem csak a pusztítás mértéke miatt volt rendkívüli, hanem sorsfordító volt a Sárköz árvízmentesítésének, víz munkálatainak további történetére nézve is; ez adott újabb lendületet egy régebb óta érlelt gondolatnak és szándéknak, egy sárközi társulat megalakításának is.

II. 3. A Sárközi Társulat megalakulása

Az 1862-es jeges pusztítás után mégis 10 évnek kellett eltelnie, hogy a társulat megalakuljon a Kalocsai-Sárközben. A kezdeti időszakban a társulati mozgalom még nem szilárdult meg, amely egyfelől a rossz anyagi viszonyokra, illetve a magas bekerülési költségre, másrészt a kellő jogszabályi háttér hiányára vezethető vissza.³⁸ Ezért az ármentesítés ügyében, a társulatok szerveződésének segítségével mérőföldkőnek számított a vízszabályozási társulatokról szóló 1871. évi XXXIX. törvény cikk megjelenése.

Egyes korai források, beszámolók adatai alapján feltételezhető, hogy a társulata szerveződésnek a szándéka, kezdeményezése XIX. század közepére nyúlik vissza. Szöcs László 1958-as munkájában egy korai alapszabály-tervezetről ír: „Pusztavarsánytól Szt. Istvánig vonuló Dunai védtöltések építésére és Ócsától szintén Szt. Istvánig vezetendő Örjeg-Turjáni csatorna ásatására ideiglenesen alakult társaság által Kalocsán 1856. jún. 22, 23. tartott gyűlés alkalmával. Pest, 1856.”³⁹ Dékány Mihály közmunka és közlekedési miniszteri fogalmazó szintén az ötvenes évek közepére helyezi a megalakulás gyökereit: „A Duna minden középszerű áradása alkalmával elárasztván a 140,344 (60.572,210 hect.) holdnyi ártért, már az ötvenes években üdvös mozgalom indult meg ezen károk orvoslása céljából, és Fajsztól Szt.-Istvánig a védtöltések még a múlt évtizedben elkészültek, s az elkészült töltések részint az érdekeltség bizottsága, részint a megyei hatóság által kezeltettek. Ily helyzetet, s mintegy 56.893 meter töltést örökölt a társulat midőn az említett időben (1872 – szerz.) megalakult.”⁴⁰ A kezdeti „mozgalom” előharcosait

tisztelhetjük Antunovich János püspök és kalocsai nagyprépost, továbbá Erdősi Gyula földbirtokos, ügyvéd személyében. Mindketten igazgatói választmányi tagok voltak, s a kezdetektől fogva bábáskodtak a társadalmi mozgalom felett, annak lelkes és tevékeny alakjai voltak. Antunovich János kezdeményezésére indult el az alsó töltések kiépítése, míg Erdősi Gyula a Dusnok alatti részekre terjesztette ki a védelmi vonalat, jelentős szerepet vállalva így a fajsztól-bajsz-szentistváni töltésrészek kiépítésében.⁴¹

A társulatok megalakításának módját szabályozó 1871. évi törvény egyik sarkalatos pontja az alábbi volt: „Ha az ármentesítő vagy vízszabályozó társulat alakítása közakarrattal nem történhetik, az érdekelt birtokosoknak az árterben birt holdak mennyisége szerint számba veendő többsége a kisebbség ellenében is megalakulhatnak nyilváníthatja a szabályozási társulatot.”⁴² A Duna árterületének felsőbb részein nem voltak érdekeltek egy társulat megalakításában – mivel az árvizek rajtuk gyorsabban átvonultak –, így a sárvízi elhatárolták annak „alsó részén” való megalakítását.⁴³ Az ármentesítés és a társulat ügyének elkötelezett híve volt a kalocsai Gajáry Antal, Solt-Közép járás főszolgabírója, aki megnyerte a térség legnagyobb földbirtokosának, Haynald Lajos érseknek a támogatását is. (Akit nem lehetett nehéz meggyőzni, hiszen ilyen jelentős nagyságú területnek az ármentesítésben maga az érsek is érdekelt volt – az egyház átlagos részaránya az árterület mintegy 1/5 része tette ki).⁴⁴ Ezzel a társulat megalakításához szükséges érdekeltségi többség is biztosítva lett.⁴⁵ Móder Ferenc már említett visszaemlékezésében az alábbiakat írja: „köztudomású, hogy a boldogult érsek a vidék anyagi viszonyai iránt is mindig melegen érdeklődött és amint megígérte az ármentesítési és lecsapolási ügy támogatását, az akadályok nagy része ezáltal megszűntnek volt tekinthető, nemcsak azért, mert az érseki uradalom ezen árterben a legnagyobb területet bírja, de főképp azért hogy így biztosak voltunk abban, hogy, az érsek fáradságot nem ismerő tevékenysége, áldozatkészsége és a jóakarátú támogatása mellett minden nehézséget könnyen le fogunk küzdhetni”.⁴⁶ Az érsek áldozatkészsége többek között abban is megnyilvánult, hogy a tulajdonában lévő homorúdi patakmalomot 1872-ben saját elhatározásából elbonttatta.

1872. október 29-én megalakult a kalocsai székhelyű Pestmegyei Sárvízi Duna Védgát és Csatornázási Társulat. Megalakulásakor 682 km² érdekeltségi területen látta el Dunapataj és Szentistván közötti területek ármentesítési, valamint a Kalocsai-Sárvíz belvizeinek levezetésével kapcsolatos – így pl. az Ácstól Homoródig tartó csatorna megépítésének – feladatait. Az 1872. évben keletkezett alapszabály az alábbiakban határozta meg a társulat tagjait: „... a Sárvíz árterébe eső községek és birtokosok, és pedig, Szent-István, Csanád, Sükösd, Dusnok, Bogyiszló, Fajsztól, Bátya, Nádudvar, Hajós, Miske, Kalocsa, Foktő, Úszód, Szentbenedek, Lak, Ordas községek, az érseki káptalani uradalom, Vigyázó bátyai és nánai birtokai és Pataj, Inam.”⁴⁷

A megválasztott tisztségviselők a következő személyek voltak:

- A társulat elnöke: Haynald Lajos érsek
- Igazgató-választmányi tagok: Gajáry Antal, Salamon Pál, Szabély Antal, Markó Ignác, Halmay Károly, Ujhelyi Kálmán
- Igazgató: Móder Ferenc
- Pénztáros: Ugróczy Kálmán
- Jegyző: Gászner Lajos.⁴⁸

A társulat 1885-ben újraalakult, nevét pedig Pestmegyei Sárvízi Ármentesítő Társulatra változtatta. Az 1885. évi alapszabályzat szerint „A pestmegyei sárvízi ármentesítő társulat azon árvédelmi és ármentesítési munkálatok végrehajtására alakult, melyeket Klasz Márton mérnök az 1856–1860ig terjedő években készített és mely munkálatokat a bécsi Ministerium 1860 évi január hó 18-án 1041. szám alatt és a kir. Helytartóság 1860. október 25-én 7410. szám alatt jóváhagyott.”⁴⁹

II. 4. A társulat működésének első 20 éve

A Társulat megalakulását követően azonnal munkához látott. Ennek a korai tevékeny időszaknak egyik jeles alakja a társulat igazgató-főmérnöke, földbirtokos, a felsőházi tagságot is betöltő Koleczányi Endre volt.

A társulat munkásságának egyik súlypontja a Sárvíz árvizektől való mentesítése volt. Ennek érdekében a már meglévő, vármegye által a XVIII. században emelt, Ordas és Fajsztól közötti 30 km hosszú töltést kezdte el magasítani és erősíteni, valamint hozzálátott annak Bajáig való meghosszabbításához. Könnyítést hozott az is, hogy állami beavatkozásra, kormánybiztos kinevezésével a Solton felüli szakaszon is – ahol eddig egyáltalán nem, vagy csak hiányos gátak voltak – megkezdődött a megfelelő védelmi vonal kiépítése, amelyet aztán összekötöttek a sárvízi töltéssel. Ezzel a sárvízi régi álma valósult meg; végre fentről védelmet kaptak az árvízekkel szemben.⁵⁰

Az másik legégetőbb probléma a Sárvíz belvizeinek levezetése volt. A kezdeti években a csatornák kiépítésének ügye lassabb ütemben haladt előre. 1873-ban kezdődtek meg a főcsatorna kiásásának munkálatai, amelyek sok nehézség után 1877-ben megszakadtak. 1886 és 1894 között már új tervek alapján folytatták a belvízcsatornák építését. Ekkor készült el a maloméri, Ács-Örködi-Kígyós és a Hajós-Csanádi-csatorna, amelyek a régi fokok „nyomvonalát” követték. Annak ellenére, hogy méreteik, fenékszélességük kicsi volt, mégis jelentős területet mentesítettek a vizektől, s tették lehetővé ezeken a földeken (mintegy 23.000 hektáron)

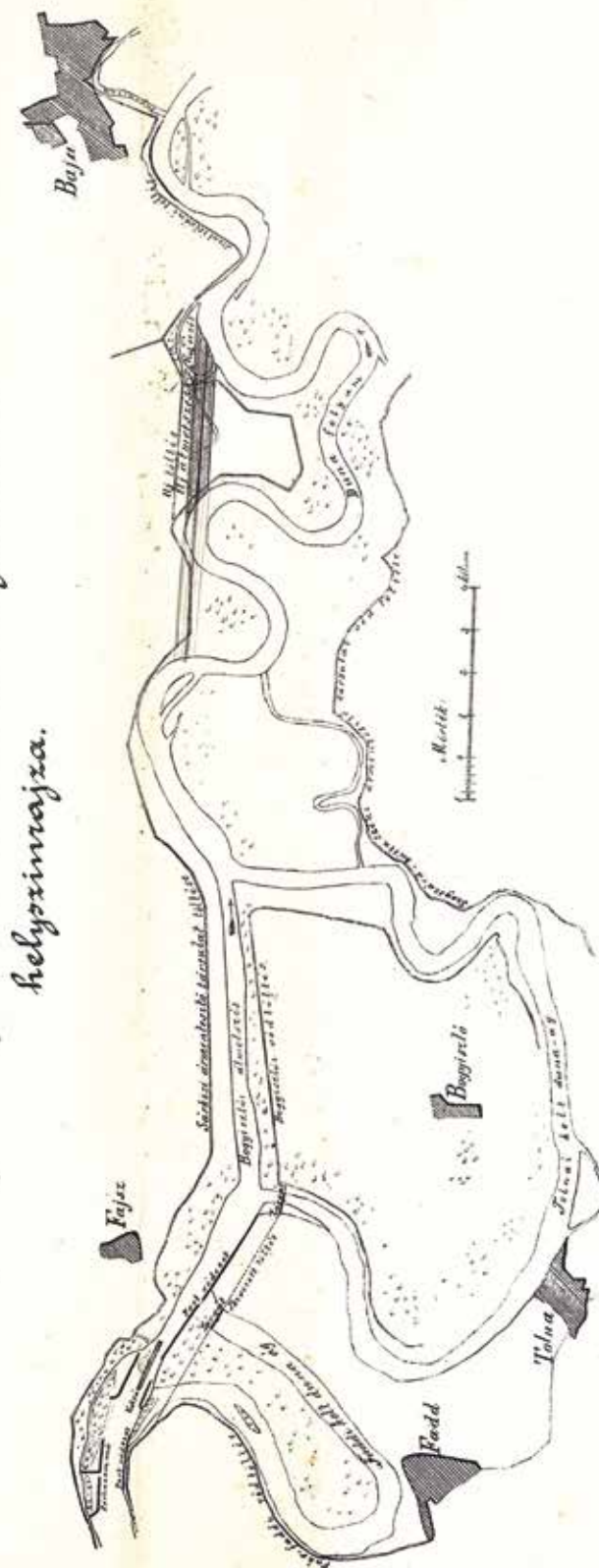
a szántóföldek létesítését. A munkálatokat a társulat házi kezelésben, önerőből valósította meg, és a megalakulástól 1894-ig mintegy 25.000 Ft-ot költöttek a belvízlevezetésre.⁵¹

A jelentős munkák ellenére a század végén az árvizek és belvizek együttesen több alkalommal is próbára tették a társulat műveit és a lakosságot. A pusztító árvizek miatt többszöri beavatkozásra volt szükség a gátakon, amelyek, akárcsak a sorozatos töltésátvágások, gyengítették a védelmi vonalat. Utóbbira példaként említhető az 1880-as év tapasztalata, amikor a belvizek levezetése miatt megnyitott, majd az árvíz miatt gyorsan visszatöltött Vajas-foknál a Duna könnyedén áttörte a védelmi vonalat, és további szakadásokat okozva jelentős elöntéseket eredményezett. A társulat ennek hatására döntött egy zsilip létesítéséről: a dusnoki Vajas-toroknál épült 1884-ben először fazsilip, amely segítette a töltés mögötti vizek levezetését, és próbálta tehermentesíteni – több-kevesebb sikerrel – a töltéstestet az állandó átvágásoktól.⁵² Ugyanakkor hosszútávon nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket: a sorozatos belvizek sokat rontottak az állapotán, és nem volt elegendő az érdekeltség alsóbb, mélyebb részeinek víztől való mentesítésére. Bár 1888-ban alapos javításon esett át, az elkövetkezendő évek társulati jelentéseiben, s a beszámolóiban az alábbi aggodalomnak adtak hangot: „a rozzant dusnoki fazsilip – dacára annak, hogy gondosan javítva és dúcolással erősítve lett – nagyobb árvíz esetén csak tetemes költségek mellett lesz tartható, de azon esetben sem biztosíthatja a veszélytől vidékünket”. A század utolsó évtizedében még számos helyen történt szakadás – 1890-ben Csanádnál is –, és a belvizek levezetéséhez még 1896-ig át kellett vágni a töltést. Ekkor már felmerült a Csanádi zsilip gondolata – de annak megépítéséhez szükséges volt, hogy megvalósuljon a csanádi szakaszon is a szabályozás, hogy a csőzsilip már egy véglegesen kiépített töltéstestbe kerülhessen.⁵³

Fontos megemlíteni a Paks alatti szabályozási munkálatokat is, amelyeket bár nem a társulat végzett, de annak munkálataira jelentős hatással volt. A Duna folyam dévény-dunaradványi szakaszának szabályozásáról szóló 1885. évi VIII. tc. mintegy 17 millió forintot irányzott elő.⁵⁴ 1892-ben a kormány elrendelte a Fajsz-bajai Duna-szakasz szabályozását. A Duna alsó szakaszán három átmetszési tervet dolgoztak ki: Csanádnál 1892 és 1893 között, Sükösdnél 1894 és 1896 között és a Koppánynál 1897 és 1898 között vágták át a kanyarulatokat, amely során 18 km-rel rövidült meg a Duna itteni szakasza.⁵⁵ Az átmetszések következtében a bal oldali töltést áthelyezték.

A Csanádi-kanyar átvágása különösen jelentős esemény volt a társulat életében, erről tanúskodik Gajári Ödön éves beszámolója is: „az ország törvényhozása, a magas kormány előterjesztésére elrendelte a társulati védműveink mentén elvonuló Duna-szakasz szabályozását. S mire e sorok nyilvánosságra jutnak, ezer és ezer munkás-kéz fog

A Fajsz-Bajai Duna-szakasz szabályozásának helyszínrajza.

dolgozni azoknak a kanyarulatoknak eltávolításán, amelyek az utóbbi években beállott árvíz-bajokat előidézték; hatalmas gépek fogják mélyíteni a Duna medrének társulatunk mentében sok idő óta eliszaposodott fenekét; messze elvonuló kőhányások és partkővezések emberi számítás szerint örökidőkre határt szabnak azoknak a mederelfajulásoknak, amelyek szeszélyes munkájukkal beszaggatják partjainkat, alámossák töltéseinket, s egyrészt állandó bizonytalanságot idéznek elő, másrészt az évente elsodort töltések újabakkal való helyettesítése következtében folytonosan meg-megújuló és előre alig kiszámíthatott költségekbe sodorják társulatunkat. A Közép-Duna szabályozását állami költségen még ebben az esztendőben megkezdik, és a Fajsz-bajai szakaszon az egész művet a legközelebbi öt esztendő leforgása alatt előreláthatólag be is fejezik”.⁵⁶ A szabályozásoknak köszönhetően a társulat állandó kiadásai és munkái – töltések erősítése, magasítása, visszatöltése, partbiztosítási munkák – elmaradoztak, megszűntek, s ezeket az összegeket így más tevékenységbe lehetett beforgatni. A szabályozásoknak köszönhetően a mezőgazdasági kultúra is szárba szökkenhetett, megerősödhetett, amely a társulat tagjai számára is előnyös volt.⁵⁷ A korábbi kedvezőtlen körülmények – belvizek kártételei, illetve a Dusnoki zsilip problémái – miatt szükségessé vált egy új zsilip és egy szivattyútelep létesítése, de megépülésük végül a csanádi átmetszést követően vált lehetővé és időszerűvé.

III. Az Érsekcsanádi szivattyútelep története az államosításig – az első ötven év

III. 1. A zsilip és szivattyútelep megépülése

„[...] a lefolyt évben (1895) társulatunk minden törekvését a csanádi vascsöves zsilip kiépítésére irányította. Ugyanis köztudomású dolog, hogy a csanádi határban a Vajas, Dunavéddgáttal volt áttöltve, minek következtében ezen gátat az ott összegyűlemlett belvizek levezetésekor a Duna kis vízállása mellett évenként többször át kellett vágni. Eltekintve ezen primitív és veszélyes állapottól a helyzet tarthatatlannak bizonyult már azért is, mivel ezen átvágásokkal a belvíz, – a védgát földanyagát magával sodorta, s így azon állapotba juttatta volna a társulatot, hogy a védgát újbóli betömésekor annak közvetlen közelében földet nem nyerhetvén, azt távolról még nagyobb költségek árán is oda szállítani kénytelenítettünk volna.”⁵⁸

Az 1893. május 1-én megtartott rendkívüli közgyűlésen az igazgató választmány megkapta a felhatalmazást, hogy a Csanádi vascsöves zsilip építéséről és annak fedezetéről gondoskodjon. Nem sokat váratott magára a szivattyútelep ügye sem; nemcsak az elmúlt évtizedek belvizei, illetőleg a Dunába való kivezetésük körül adódó nehézségek, tapasztalatok, hanem az éppen akkor jelentkező, 1893–1894. évi, hosszú ideig tartó magas dunai vízállás is hozzájárult ahhoz, hogy a szivattyútelep kérdése is hamar napirendre kerüljön. A zsilipet ezért már eleve úgy tervezték meg, hogy ahhoz egy szivattyútelep is csatlakozhasson. A tervet – amit Szunyogh János társulati szakaszmérnök készített – az 1893. szeptember 23-án megtartott rendes évi közgyűlés fogadta el és terjesztette fel a földművelésügyi m. kir. Minisztériumba jóváhagyásra.⁵⁹ A szivattyútelep megépítésére 1894-ben tett először javaslatot a választmány, amelyben már tervek, tanulmányok, költség-számítások is szerepeltek,⁶⁰ 1895-ben pedig a társulat az „alsó községek – Sükösd, Nádudvar, Csanád – segítendő” a Schlick-féle gyár által 1893 és 1894 között készített Vajszkai szivattyútelepet tanulmány tárgyává tette.⁶¹

A zsiliphez szükséges vascsöveket és zárószerkezeteket a budapesti Schlick-féle gyár biztosította. 1895 októberében a minisztérium jóváhagyását követően⁶² hozzá is láttak a megvalósításhoz: a kőműves és betonmunkát Husszy György és társa végezte el. Az építkezés során három 1,0 m átmérőjű, egyenként 34,6 m hosszú öntött vascsövet helyeztek be egymástól kb. 2 méter távolságra, párhuzamosan a töltéstestbe, vastag betonrétegbe ágyazva. A vascsövek elzárására mindegyikbe két tolózárát építettek be. Ugyanebben az évben készült el a zsilipnél a tisztiszobás gátórház is. A munkálatok 1896. február hónapban fejeződtek be; megépítésére összesen 30.097 forint 25 krajcárt fordított a társulat.⁶³ A Kalocsai Néplapban

Decsy Gyula csanádi jegyző – később a társulat igazgató választmányának tagja – így emlékszik meg: „Végre beteljesedett a Pestmegye alsó részén fekvő árterek községeknek azon régi óhajta, hogy a Solttól elterülő nagy őrjeg lapályokban felgyülemlett belvíz, melynek természetszerű lefolyása Csanád község határában van – nem mint eddig, fokoknak nyitása és elzárása útján : – hanem egy nagy költséggel és valóban szakértelemmel épült vascső zsilipen keresztül vezetessék le.

A Császártöltés és Csanád között fekvő vidék eddig rendkívül sok kárt szenvedett belvizek által, melyeknek biztos lefolyása nem lévén, évenként ezer és ezer hold földek lettek terméketlenné. Most egy beton alapon fekvő három, egy-egy méter átmérőjű és 34 méter hosszú, még külön vastag beton réteggel is bevont hatalmas vascső áll készen a belvizek levezetésére.

És ezen az egész vidékre áldásos munkát a Sárközi Ármentesítő Társulat, és főleg annak lelkes és ügybuzgó igazgatója, Kolecsányi Endre úr hozta létre, ki is fáradhatatlanul működött közre abban, hogy ezen nagyszabású zsilip, dacára a téli időnek – még a hó- és jégolvadások előtt teljes befejezést nyerjen. – Ezen nagy munkában méltó segítő társai voltak az ügybuzgó és fáradhatatlan igazgatónak Simig Jenő társulati mérnök és Szuper Mihály társulati védgát felügyelő.

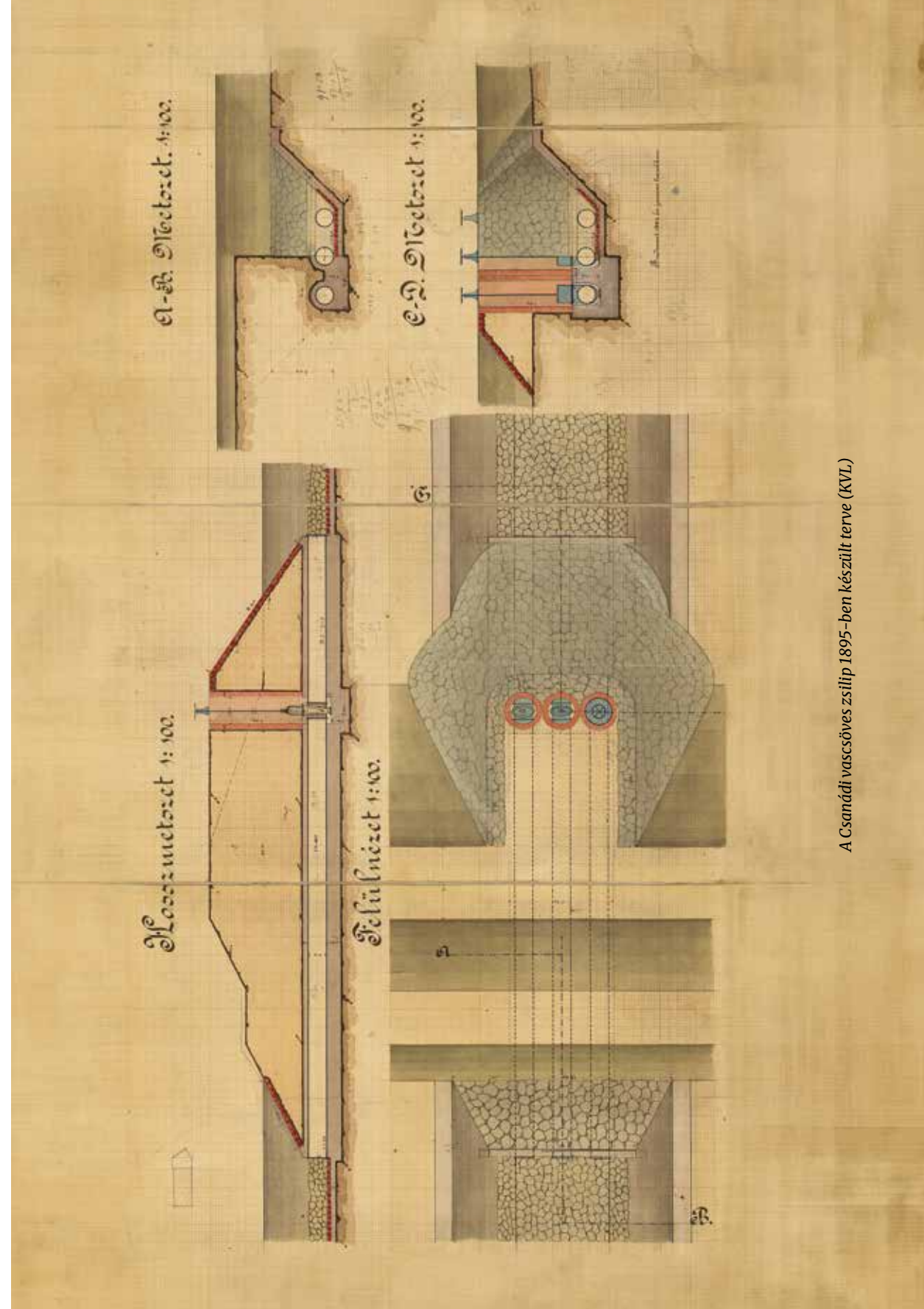
Az első érzést, mely ezen nagy műnek befejezésekor kebelünkben támad: a hálának és elismerésnek szenteljük!

Meg vagyunk győződve arról, hogy köztisztelőben álló társulati igazgatónk ismert erélyével és buzgalomával a most épült zsilip elválaszthatatlan kellékét képező 800 lóerejű szivattyútelepet is a lehető legrövidebb idő alatt létesíteni fogja.”⁶⁴

1896. szeptember 5-én zajlott le a társulat azon közgyűlése, amely a szivattyútelep sorsát illetően is sorsdöntő volt. Gajári Ödön társulati titkár beszédében az árvíz elleni védekezés hatékonyabbá tétele mellett ugyanolyan hangsúllyal érvelt a belvízrendszer fejlesztése mellett is: a megfelelő csatornahálózat kiépítésével a vizek egy pontba vezethetőek, majd szivattyúteleppel átemelhetőek a Dunába. Az érdekeltség földjeinek árvizektől és belvizektől való megvédése érdekében az alábbi beruházásokat javasolta: a töltések magasítását és erősítését, kellő számú őrházak építését, megfelelő csatornahálózat kiépítését, a Dusnoki fazsilip helyébe egy vascsöves zsilip építését,⁶⁵ és a Csanádi-Vajas mellett egy szivattyútelep felállítását.⁶⁶

A tervezett munkálatok nem voltak megvalósíthatóak kizárólag a társulat jövedelmeiből, így a gyűlésen Gajári Ödön 300.000 forintos kölcsön felvételére tett indítványt, amelyet 1896-ban megszavaztak. Eszerint így alakultak a beruházásokra fordított összegek:

• a Csanádi gőzszivattyútelep felállítására
és az ezzel kapcsolatos kisajátításokra	130.000 Ft
• csatornák kiépítésére	50.000 Ft

A Csanádi vascsöves zsilip 1895-ben készült terve (KVL)

• Dusnoki vascsöves zsilip építésére	42.000 Ft
• őrházak építésére	5.000 Ft
• a felső és alsó Duna-szakasz töltéseinek magasztására és erősítésére	63.000 Ft

A közgyűlés a kölcsönt egyhangúan megszavazta, s határozattá emelte. A hitelt a társulat az évi bevételeinek a fölöslegéből kívánta törleszteni (az akkori, 1 magyar hold (1200 négyszögöl) árterület után fizetendő 10 krajcáros évi hozzájárulást változtatlanul hagyták).⁶⁷

A szivattyútelep kivitelezésére a társulat pályázatot írt ki. Az ország akkori hét legtekintélyesebb gyára „versengett” a szivattyútelep megépítésére. A hét cégtől összesen nyolc ajánlat érkezett:

• Nicholson-féle Gépgyár RT.	96.984 Korona (=K) gépek
• Röck István Gépgyára	96.140 K gépek
• Láng L. Gépgyára	a/ 97.152 K gépek b/ 109.752 K gépek
• M. Sangerhauseni Gépgyár RT.	95.348 K gépek
• Danubius Hajó és Gépgyár RT.	81.835 K gépek
• Budapesti Szivattyú és Gépgyár RT.	88.370 K gépek
• Schlick-féle Vasöntöde és Gépgyár	RT.87.790 K 25 fillér gépek 44.572 K épületek ⁶⁸

A beérkezett pályázatokat Farkas Kálmán m. kir. főmérnök bírálta el. A választás a Schlick-féle Vasöntöde és Gépgyár Részvénytársaság által benyújtott tervre és költségvetésre esett: amellet, hogy a cég tette a legolcsóbb ajánlatot a gépek megépítésére, az épületek kivitelezését is vállalta.⁶⁹ Józsa István adatai szerint a szivattyútelepet Brandt Vilmos, a Schlick gyár főmérnöke tervezte meg és Bawlicza Jenő irányította a szerelést.⁷⁰

Érdemes megjegyezni, hogy a szivattyútelep megépítésével szemben különvélemény, illetve ezzel kapcsolatos ellenvélemény is megfogalmazódott. A tiltakozást Szabély Antal, a társulat főmérnöke nyújtotta be a telep kivitele ellen. Az, hogy ellenvéleményét mire alapozta, a források töredékessége miatt ismeretlen előttünk. Sági Jenőt idézve kaphatunk kicsit világosabb képet ennek hátteréről: „Szöcs László 1958-ban erről dolgozatában, így ír: ”Ha a régi terveket ma – 30 évi tapasztalat után – bírálat tárgyává teszem, sok nehéz és szubjektivitással

35391 gram.
kg

Engedély- okirat.

1. §.
A pestmegyeri városi önkormányzat társulat
a következő határozatok és az engedélyt nyújtó Pestmegyeri
Köztar elnöke mellett engedélyt nyújt Pestmegyeri
Csanád Körjeg. határában a Dunavirágos bal-
partján a jelen engedélykísát kiegészítő térkép képe
mérésai, felmérései és határolásai jóváhagyott, tervek
alapján a társulat árterületén önkormányzati
belvárosi területének birtoklása céljából a 2. §-ban
foglalt vízimunkálatokat fogantatani.

2. §.
Az engedélyre szolgálat a következők:
a) vascsöves zsilip, b) szivattyútelep.

3. §.
A 2. § a) pontjában foglalt vascsöves zsilip létesí-
tésénél jogszabályban engedélyes Csanád Körjeg.
határában a csanádi őrház mellett a Vajdas
foknál az önkormányzat köztarjában beletartott
új földterület 7 700 m²-es területénél,
egyetlen esetben foglalt mérésekkel bíró zsilipet
a tervtervezésben előírtaknak megfelelően
beépíteni; a zsilip környékének magassága a Duna

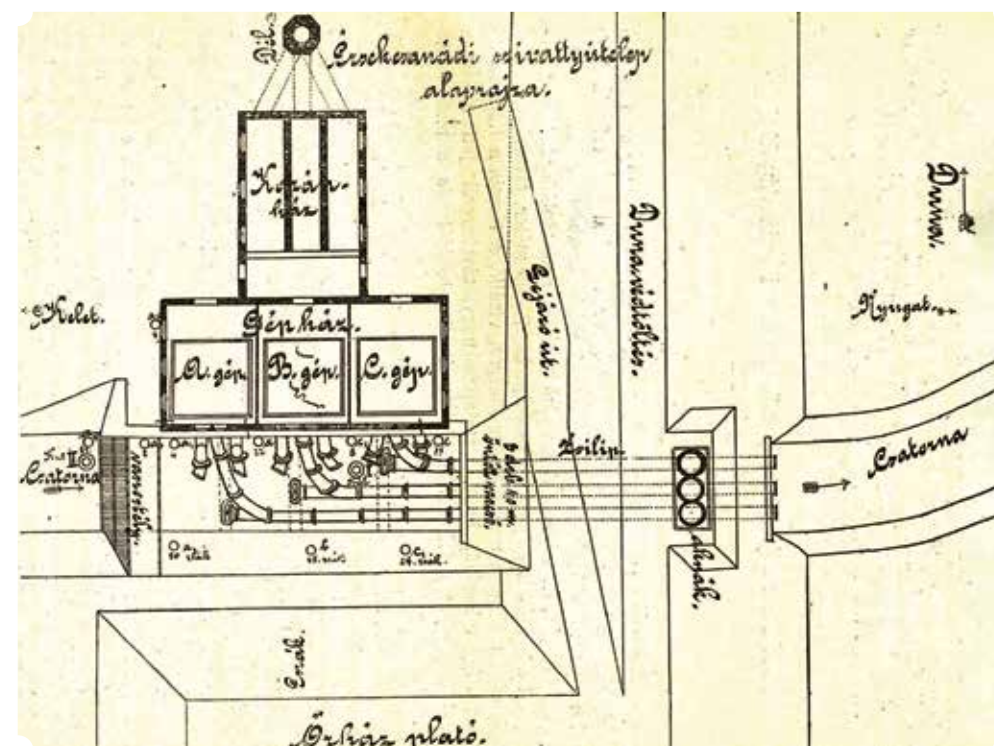
terhelt gondolattal kell megküzdenem. "Elismeri, hogy a társulat akkori vezetői az általános elveket figyelembe vették, amit a számítások is alátámasztanak.⁷¹ De nem vették figyelembe a magassági viszonyokat, a fokok tározókéességét, a Duna árhullámainak gyakoriságát, tartósságát és magasságát. Ezek figyelembevételével az egész ártérre vonatkozó megoldást teremthettek volna. Ezért látszott indokoltnak a főmérnök ellenvéleménye, mely a dusnoki Vajas-toroknál javasolta a szivattyútelep felépítését. Ugyanis ehhez a fokhoz már akkor is nagyobb területről érkezett a belvíz, mint a csanádi Vajas-torokhoz. Ezen túl még a fülembé cseng az a humornak szánt megjegyzése, hogy a szivattyútelep ezért is épült a csanádi Vajashoz, mert ott közel volt a „révcsárda”⁷² Az ellenvéleményt az 1897. évi július 21-i rendkívüli közgyűlésen elutasították.⁷³

A munkálatok 1897. szeptember 1-én kezdődtek meg. Az építés során három, egyenként 150 LE-s Compaund gőzgéppel meghajtott, egyenként 2 m³/sec teljesítményű, vízszintes tengelyű, 1000 mm nyomócsonkátmérőjű centrifugál-szivattyút szereltek be. A gőztermelést 3 db blokk-kapcsolású Cornwall kazán beépítésével biztosították.

A szerződésben a szivattyútelep befejezésének határidejét 1898. március 1-re rögzítették. A munkálatokkal 60 napot csúsztak, így azt ténylegesen 1898. május 1-én fejezték be. A társulat 1898. évi működéséről szóló évkönyv az alábbiak szerint értékeli az eseményt: „Kétségtelen, hogy a csanádi gőzszivattyútelep felállításával – melynek építése 1898. évi május hó 1-én teljesen befejeztetett – társulatunk azon színvonalra emelkedett, mely teljesen arányban van azon nagy feladatokhoz, melyeket a társulat maga elé tűzött. [...] jogunk van remélni, hogy a gőzszivattyútelep gyakorlati hasznát érdekeltségünk majd minden birtokosa gyümölcsözőleg fogja élvezni, a mit egyébiránt az idő lesz hivatva igazolni.”⁷⁴

A szivattyútelep egyik és sokáig legtekintélyesebb eleme a kémény volt. Az 1898-ban megépült 3,5 öl x 3,5 öl alapú, 38 méter magas kéményt 1899-ben a 476. számú országos háromszögelési pontként határozták meg.⁷⁵ A későbbiekben a kémény a térség egyik jelképévé vált. Ezt nemcsak a méretének köszönhette: jelenléte, a kémény füstje a csanádi és sükösi polgárok számára is megnyugvasként szolgált: ha a csanádi szivattyú beindult, apadni kezdett a víz.⁷⁶ 1898-ban kezdődött meg a laktanya építése, mely az időközi szivattyúzásnál dolgozó gépészek és a fűtőszemélyzet elhelyezésére szolgált. „Ezen laktanyának az építése az igazgató választmány 1898. évi február 9-ki ülésének 52. számú határozatával engedélyeztetvén, építési költségei – az idevonatkozó költségvetés szerint 3600 forintot tesznek ki, miért is ezen összeg az előirányzatban felveendő volt.”⁷⁷ A laktanya 1899-re már üzemelésre kész állapotban fogadta a kezelőszemélyzetet.

A munkák lezárulását követően a társulat kérvényezte a szivattyútelep felülvizsgálatát. A földművelésügyi miniszter 1899-ben Farkas Kálmán királyi főmérnököt és földművelésügyi osztálytanácsost bízta meg ezzel a feladattal. Egy évvel később, 1900. április 17-én a m. kir. Vízépítési Igazgatóság küldöttségének közreműködésével megkezdődött a telep felülvizsgálata és végelszámolása. Az ellenőrzés a gépészeti berendezést a 35931/1899. sz. engedélyokirattal teljesen megegyezőnek, a kazánokat, gőzgépeket és szivattyúkat méretük és szerkezetük, valamint működésük és hatásfokuk tekintetében a szerződésben előírt garanciáknak megfelelőnek állapította meg, így a gépészeti berendezések átvételét javasolta a miniszteri kiküldött. 1901-ben a végelszámolásra is sor került. Eszerint a Schlik-féle Vasöntöde és Részvénytársaságnak összesen 264.629 korona 92 fillér járt, ebből a gépek és alkatrészek teljes helyreállításáért 161.933 korona 28 fillér, az épületekért 95.595 korona 30 fillér. A késedelemért 18.000 korona kötbért vontak le, amit a cég nehezményezett, így 1901-ben pert indított a társulat ellen. Bár a társulat először megnyerte a pert, a cég fellebbezést nyújtott be, így az ügy „magasabb fokú bíróságok elbírálása alá” került, amelynek következtében a társulat 1907-ben vesztessként került ki: A 18.000 korona mellett még kamatot, perbeli és föllebbezési költséget is meg kellett fizetnie a felperes Schlick-féle gyárnak.⁷⁸

A szivattyútelep „legkorábbi ismert” rajza 1916-ból (másolat Bartus Adolf cikkéből, VK 1916. évi 2. szám)

III. 2. Az emlékezés fái

A XIX. század végének egyik legtekintélyesebb, legemlékezetesebb eseménye volt a magyar állam ezeréves fennállását megünneplő millenniumi ünnepségsorozat. Jeles dátum volt ez a „vízügy” számára is: a millenniumi kiállításon önálló standon, vízépitészeti pavilonban mutatták be a vízi munkálatok eddigi eredményeit.⁷⁹ Szintén a millenniumnak köszönhető, hogy a társulatok egymás után jelentették meg összefoglaló történetüket: a sárközre vonatkozóan ekkor jelent meg a már idézett monográfia Móder Ferenc tollából, „A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat huszonkét éves története”.⁸⁰ A millennium tiszteletére ültették el azokat a tölgyfákat, amelyek ma már az épületegyüttes szerves részévé nőtte ki magát.⁸¹ Ebből az egyik a jelenlegi árvízvédelmi központ épületéből emelkedik ki. Bár az emlékezetben 6 tölgyfa honosodott meg és a legtöbb irodalom is ennyit említ meg, az 1896. évi október hó 20-i igazgató választmányi gyűlés jegyzőkönyve 5 tölgyfáról ír: „Magyarország ezeréves fennállásának, mint örök emlékü történelmi eseménynek és nemzeti ünnepnek megörökítésül a társulat milleniumi emlékfákat ültetett el, és pedig

- 1., a csanádi zsilipnél 5 drb. 6 éves tölgyet
 - 2., a bajnoki zsilipnél 7 drb 6 éves tölgyet
 - 3., uszódi gátfelügy. laknál 8 drb. 6 éves tölgyet
 - 4., ordasi gátőrháznál 6 drb 6 éves tölgyet
- Összesen 26 drb 6 éves tölgyet.

Ezekről az igazgatóság helyszínrajzot is készített és azt a többi idevonatkozó adatokkal együtt f. évi 136. sz. alatt a miniszteri megbízott Úrhoz beterjesztette”⁸²

Az árvízvédelmi központból ►
kiemelkedő, millennium tiszteletére
ültetett tölgyfa napjainkban is látható

1898. szeptember 10-én Erzsébet osztrák császárné és cseh-magyar királyné merénylet következtében elhunyt. A „szeretett magyar királyné” emlékeztére a földművelésügyi miniszter felhívást küldött ki szerte az országban, amelyben fák, facsoportok vagy ligetek ültetését, és azok „Erzsébet királyné emlékfái” táblával való jelölését kéri a címzettekől, így a társulattól is.⁸³ A szivattyútelep melletti területen – ennek pontos helye nem ismert – emlékfákat ültettek, amelyet „Erzsébet Királyné” ligetnek neveztek el. Feltételezhető, hogy a későbbi főgépész, Kákonyi Sándor által gondozott almáskert lehetett a liget. A kertről az utolsó forrásunk 1941-ből származik, amikor is a Pestvármegye Kiskőrösi Hegyközségi Tanács és a Pestmegyei Gazdasági Egyesület által megtartott Kalocsai mezőgazdasági Kulturális és Gyümölcs kiállításon bronz oklevelet kapott.⁸⁴

A szivattyútelep gyümölcsöskertjének 1941-ben elnyert bronz oklevele

III. 3. Az üzemelés első tapasztalatai

„A szivattyúzás által elért rendkívüli sikereink bizonyítéka úgy az alsó, mint a felső érdekeltég megnyugtató hangulata, melylyel egyszersmind igazolva láthatja társulatunk a csanádi szivattyútelep kiválóan hasznos befektetését.”⁸⁵

A fenti idézet Kolecsányi Endre társulati elnök tollából fogalmazódott meg, alig háromévnnyi üzemelés után. A szivattyútelep hamar „munkába állt”, ugyanakkor a viszonylag hiányos adatok miatt nehéz egységes képet kapnunk annak korai működéséről. A társulat 1898. évi működése az alábbiak szerint tudósít a szivattyútelep teljesítményéről: „A gőzszivattyú működési képességét csak igen röviden vázlatolva megemlíti, hogy az normális viszonyok között másodpercenként 50 hektoliter vizet szivattyúz ki azaz 24 óra alatt négymillióháromszázhuszezerhectoliter. A gőzszivattyúnak teljes működési állapotában a napi kiadások circa 200 frtot tesznek ki, mely összegből 150 frt a szénfogyasztásra, 50 frt a gépolaj és a kezelőszemélyzetre esik.”⁸⁶

Az elkövetkező évekről is vannak szórványos adataink az üzemelésre vonatkozóan. 1899. május 13-tól június 16-ig folyamatos volt a szivattyúzás, amely során a Duna vízállása 462 cm-ről 286 cm-re csökkent, a belvíz 354 cm-ről pedig 242 cm-re apadt. A zsilipek lezárását követően az alsó és felső vizek egyaránt a szivattyútelep-hez folytak, amely eredményesen látta el feladatát: elegendő volt csupán egy vagy két gépet működtetni, az üzemidő pedig 12-től 16 óráig tartott. 1900-ban már 147 napig (február 3-tól március 12-ig, és április 4-től július 21-ig) üzemelt, amelynek következtében a szivattyúzásra szánt összegek is megugrottak a tervezett 10.000 koronáról 24.877 koronára.⁸⁷

Szőcs László később a telep első 10 éves üzemelését eredményesnek írja le, hiszen a lefolyt víztömeget a Duna magas vízállásakor is sikerült átemelni. A sikerességet igazolja az „alsóbb részek”, Bajaszentistván és Baja társulathoz való csatlakozási szándéka is. Ugyan ez megtörtént, de a szivattyúzás kedvező hatása csupán 1908-ig – a vasúti híd megépítéséig – tartott. (A bajai vasútállomásról kiinduló töltés kettévágta az árteret, Bajának az ún. Posványos és Józsefváros elnevezésű része külön zárt öblözetté vált).⁸⁸

Azonban nem csak elégedett hangok kísérték a szivattyútelep korai éveit. Voltak, akik megkérdőjelezték azt, hogy a telep képes lenne az összes belvizet kiszivattyúzni az előntött területekről. Különösen kritikus hangot ütött meg Csanád község előljárósága – nem is csak a szivattyúteleppel, hanem a társulat munkájával összességében.⁸⁹ Már korábban kritikával illette az érdekelteket, hiszen Csanád „sem a zsilipek, sem pedig a csatornáknak az előnyeit nem élvezheti, sőt éppen a felső vidék csatornázása idézte elő azon szerencsétlenséget, hogy az onnan lefolyt belvizek mind Csanád község határában gyülemlettek össze, szántó-

1135.
1898.

A társulati érdeklődő társulat
T. Igazgatóságának!

Tisztelettel tájékoztatom az alábbi indítványokat és exact kérelmet
terjesztettem a f. szivattyútelep 21. tartandó
közgyűlés elé terjesztéssel:

A csanádi határban épült szivattyútelep működése alatt arról győződtem meg, hogy az első 370 cm. vízmagasság – melyhez a szivattyútelep működésének megindítása közelebb – Csanád község határában sok kárt okoz, mert a szivattyútelep ezen magasságánál meghaladással már nemcsak károsodnak a rések, de bizonyos esetekben is sok állat víz alatt. Ekkor különösen a Csanád község lakosai által fenntartott nagy károsodásra, midőntartamuk és tájékoztató: határozta el a T. közgyűlés, hogy a szivattyútelep a telep működésénél 300 cm. vízmagasságánál már megkezdessék.

Kérelmemmel a T. közgyűlés határozatának társulatának ajánlom.

Ugyanakkor 1898. szeptember 17-én
a községi elöljáróság:

Személyesen
Szőcs László

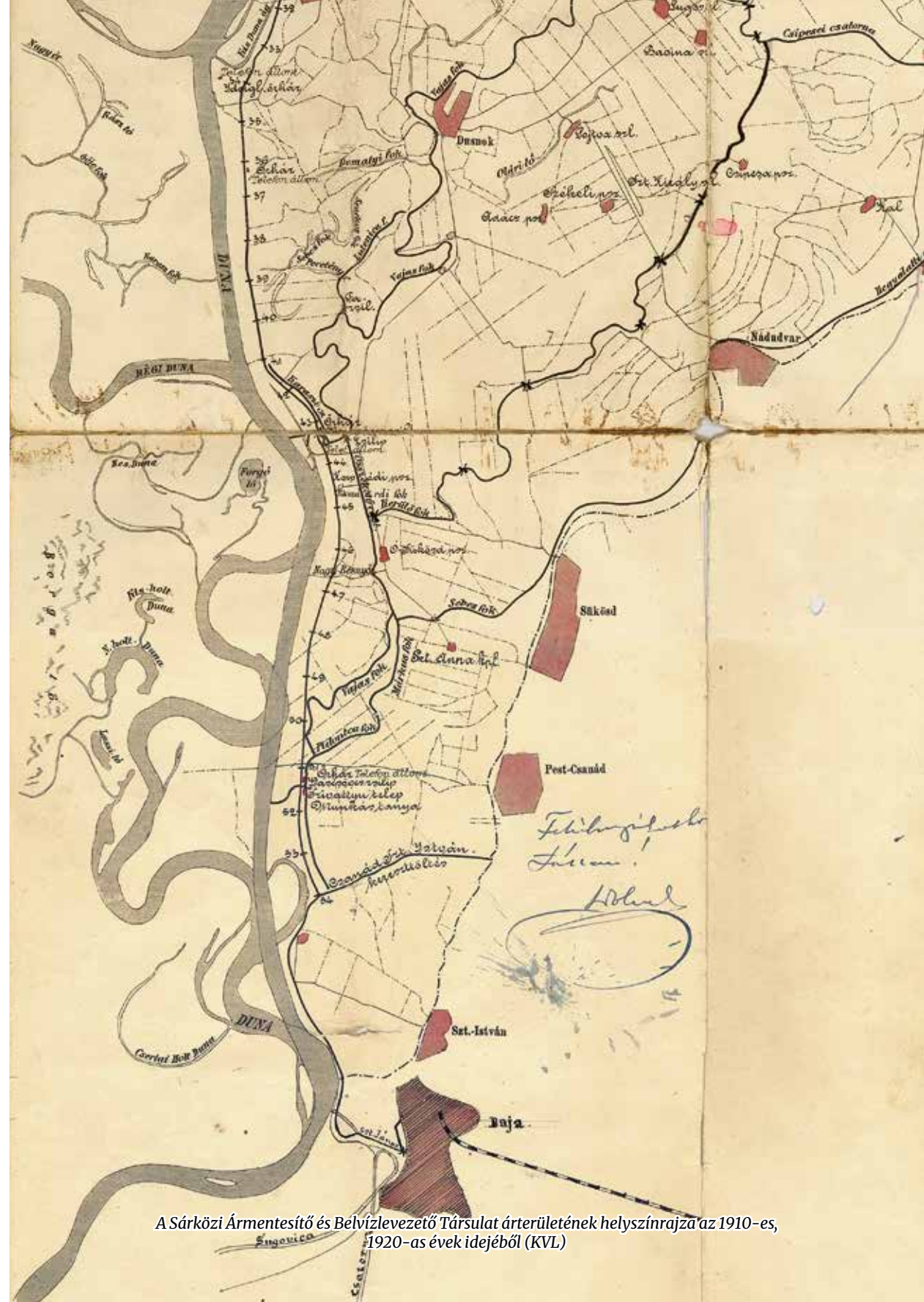
Adóhivatali
Gyula János elnök
Dante Sándor Eszter

földjeinket és kaszálóinkat tönkretévé [...]mert az itt beraktározott belvíz a zsilippel már összeköttetésben nincsen.”⁹⁰ Sorozatos kérelmeik a lecsapolás, csatornázás megvalósításának szükségességéről szólnak, amellyel végre megoldódna az alul lévő, „vincsági” területek belvizektől való mentesítése.⁹¹ 1898 szeptemberében – pár hónappal a szivattyútelep beüzemelését követően – már a társulati közgyűlés elé terjesztenék indítványukat, amelyben azt kérelmezik, hogy a szivattyúzás alacsonyabb vízállás esetén kezdődjön el: „A csanádi határban épült szivattyú működése alatt arról győződünk meg, hogy az elért 370 cm vízmagasság – melyhez a szivattyú működésének megindítása köttetett – Csanád község határában sok kárt okoz mert a szivattyúzásnak ezen magasságnál megkezdésekor már nemcsak kaszálóink jó része, de búza vetésünkől is sok áll víz alatt. Ezért tekintettel a Csanád község lakosai által szenvedett nagy károsodásra, indítványozzuk és kérjük: határozza el a T. közgyűlés, hogy a szivattyúzás a telep mérczején elért 300 cm vízmagasságnál már megkezdhessék.”⁹² A csanádiak gondját végül a Vincsági-csatorna kiépítésével sikerült orvosolni.⁹³

A zsilip és gőzszivattyútelep megépítése jelentős mértékben hozzájárult a terület belvízhelyzetének és biztonságának javulásához, illetve további fejlődéséhez. A szivattyútelep magas dunai vízállás esetén nem pusztán a Csanádi-Vajasba gravitáló belvizeket, hanem a Dusnoki-Vajas által összegyűjtött vizeket is áttemeli a Dunába. (Ebbe torkollnak többek között Szénaréti-, az Örjegi-, a Maloméri-csatornák is.)⁹⁴ 1899-ben készült el a sükösd határban a dusnoki Vajas-fok és a Kerülő-fok közötti összekötő csatorna – a mai Sárközi I. főcsatorna kb. 8+000 – 10+000 szelvények közötti szakasza –, amely biztosította, hogy a dusnoki vascsöves zsilip lezárását követően a felső vizek is szabad utat nyerjenek a szivattyútelephez.⁹⁵ Kenessey Béla 1931-ben így írt a Kalocsai-Sárköz belvízrendezésének akkori állásáról és eredményéről: „1872. évig, a társulat megalakulásáig minden 10 évben átlag 28 árvízi előntés volt; 1872-1892-ig pedig tíz, 1892-től a mai napig egy sem. Kalocsa és környéke a lecsapolás előtt maláriás volt, amihez csupán a bennszülöttek asszimilálódtak. Idegen letelepedőnek, vagy a tanuló ifjúságnak 1-2 évre volt szüksége, míg a klímát megszokta. Mintegy két évtizede azonban nyoma sincs a mocsárláznak s a vidék teljesen egészséges. Ma már a közlekedés az ártér minden pontján, még a dűlőutakon is zavartalan.”⁹⁶

III. 4. Az első javítási munkálatok a szivattyútelepen

A biztató kezdet és zavartalan működés után nem sokkal jelentkeztek az első problémák is. Az 1909. évben a társulat védtöltései a Duna jégviszonyai miatt súlyos megpróbáltatásoknak voltak kitéve. A csaknem két hónapig tartó magas dunai vízállás (a jégtorlódások által beállott árvízveszély február 10-től március 6-ig

A Sárközi Ártérmentesítő és Belvízlevezető Társulat árterületének helyszínrajza az 1910-es, 1920-as évek idejéből (KVL)

tartott) nemcsak a töltéseket, hanem a szivattyútelepet is próbára tette. Az 1909. évi december hó 15-én megtartott választmányi ülés ennek következményeiről így tudósított: „Az érsekcsanádi szivattyú-telep gépházának egyik sarok fala üllepedni kezdett, ennek további meggátolása végett a befolyási csatorna rézsűjének betonfala meghosszabbított és a sarokfalnál mutatkozott úr cementhabarccsal kiöntetett.”⁹⁷

Ugyanebben az évben a javítási munkák mellett bővült is a telep: a társulat szivattyútelepnél használandó anyagok (olaj, petróleum, szerszámok, stb.) számára külön raktárt építtetett föl házi kezelésben, 1200 korona értékben. Az Érsekcsanádi vascsöves zsilipnél – akárcsak a dusnokinál – a kisfolyási csatornák partjait pedig kőburkolatokkal biztosították.⁹⁸

1911 tavaszán ismét javításra szorult a műtárgy: már a főfalazaton, az „A” szivattyú előtti ablak felett mutatkozott újabb hajszálrepedés,⁹⁹ amit alábetonozással biztosítottak. Az őszi bejárás ismételten repedésekről tudósít: a tavaszi és nyári szivattyúzás alatt a szivattyúgépház északi főfalának közepén, valamint a keleti főfalon újabb hajszálrepedések jelentkeztek. Ezt ismét orvosolni kellett. Kisvíz idején a repedések körül a beton alapot három helyen átfúrták, és az ott kialakult üregeléseket portlandcement betonnal kiöntötték.¹⁰⁰ A fel-felbukkanó repedéseket folyamatos foltozgatások követték; 1914-ben azonban már olyan szintre lépett a telep állapota, hogy nem lehetett elodázní a problémát. A gépek az alapokkal együtt megsüllyedtek. Megfogalmazódott végre egy nagyobb, átfogóbb felújítás igénye: „igazgató-főmérnök előadja, hogy a szivattyúzási költség ez idén az előirányzott 20000 korona kétszeresére, vagyis 39277 K 91 fillérre emelkedett s épen a 134 napig tartott szivattyúzás következtében a szivattyúzás által felszívott futóhomok után a gépházban süppedések, üllepedések, a szivattyútelep falain repedések támadtak s ezért legutóbb már az egyik gép is alig volt használható. Az esetleges szivattyúzás akadálytalan megkezdése s egy nagy katasztrófa megelőzése érdekében a célhoz nem vezetett apróbb javítások helyett gyökeres orvoslást keresvén, a minisztérium kiváló szakközegei egy ilyen célokra megfelelő hidraulikus nyomószivattyúval dolgozó szakembert ajánlottak társulatunknak, ki a szivattyútelepet társulati igazgatóval megvizsgálván, 10850 koronás ajánlatot nyújtott be a szivattyútelepnél tapasztalható hiányok és hibák végleges megszüntetésére.”¹⁰¹

A visszatérő aláüregelődés jelensége több kedvezőtlen körülmény összességéből ered. 1897–1898-ban, amikor a szivattyútelep megépült, a szakemberek még kevés tapasztalattal rendelkeztek az ilyen jellegű műtárgyak megépítéséről. A telep kedvezőtlen adottságú, folyós homokra épült, a mentesített terület legmélyebb pontjára. Magas dunai vízállás esetén a szivattyútelep környezetében nagy szint-

A m. kir. földművelésügyi miniszter 1915. évi március hó 10. n.
58786/315. fs. n. o. 191 szám alatt kelt és a Pestmegyei sádközi
árm. társulathoz intézett leiratának másolata.

Folyó évi március 27-én 85. szám, alatt kelt feliratában bejelentette a társulat, hogy az érsekcsanádi szivattyútelepen levő 3 gépegység közül az A és C jelzésűek átszerelése és javítása folyó évi március 11-ig teljesen befejeztetett, a B jelzésű gépegység pedig március 20-án volt üzembe helyezhető.

Miután szakközegeim jelentése szerint a helyreállítás véglegesen csak a B jelzésű gépnél történt meg, míg a másik két gépegységnél a javítási munka csak ideiglenes, mert úgy az A, valamint a C jelzésű gépnél is a lekopott tolattyúk kicserélése és a dugattyúrúd leesztergályozása még végrehajtható : - felhívom a társulatot, hogy a még véglegesen át nem szerelt gépeket abban az időben, a mikor a szivattyúzás hosszabb ideig szünetelhet, sürgősen hozassa rendbe. - Az átszerelés megtörténtéről jelentést várok. --- A miniszter rendeletéből : - Rakovszky S.K. miniszteri tanácsos.

A másolat hitelesül :

chiv. főigazgató

különbségek alakulhatnak ki a külső és belső víz között, olykor 2–3 méter is. Az altalajban ilyenkor intenzív talajvízáramlás indulhat meg, amely a homok alajból szemcséket hozott magával, melyek egy-egy repedésen keresztül könnyen feljebb juthatnak. Az Érsekcsanádi szivattyútelep helyzetét súlyosbította, hogy a homokszemcsék a talajvízzel együtt a befolyócsatornába kerültek, amelyet aztán szivattyúzással eltávolítottak, ezzel még jobban elősegítve az aláüregelődést.¹⁰²

A töltés szabványméretekre való kiépítése, és az olyan „előre nem látott” munkálat, mint a szivattyútelep felújításának gondolata igen érzékenyen érintette a társulat költségvetését. Az igazgató-főmérnök elkerülhetetlennek tartotta a járulékemelést a munkálatok – gőzlokomobilok és anyagok biztosítása, továbbá a gépész, fűtő, segéd munkások megfizetése – biztosítása érdekében. A szivattyúteleppel kapcsolatos munkálatok összköltsége legalább 20000 koronát tett ki. A főkáptalani uradalom képviselőjében dr. Macskovics Pál az akkori nehéz időkre való tekintettel (rossz termés, a kisgazdák nagy részének hadba vonulása, zilált közgazdasági viszonyok) kérelmezte a járulékemelés mellőzését. A választmányi ülés végül a kölcsönfelvételt szavazta meg, s elállt a járulék 60 fillérre való emelésétől; így az 1200 öles holdonkénti ártérjárulék az 1915. évben – tekintettel a nehéz háborús időkre – 40 fillér maradt.¹⁰³

1914 októberében Lenarduzzi János betonépítő vállalkozó a szerződés értelmében megkezdte a cement bepréselési munkálatait: az alapok alá 10 helyen összesen 138 mázsa portlandcementből előállított habarcsot préseltek, a befolyócsatorna fenekét 15 m hosszban, a szívócsatornát pedig a gerebektől a csőzsilipek szájáig kibetonozták. A vállalkozónak 10.850 koronát, a munkásoknak, a kavics, cement, vasanyagok, továbbá a szivattyúzás költségeire 11.136 koronát és 62 fillért fizettek ki. Az épület javítására összesen 21.986 koronát és 62 fillért fordítottak. A szivattyúgépek átszerelését a Schlik-Nicholson gyár végezte el, saját szerelővel, napi 18 korona egységár mellett. A szükséges anyagokat és a munkásokat a társulat bocsátotta rendelkezésre. A teljesen használhatatlanná vált „B” gépnek a rendbehozatala 1915. január 7-től március 27-ig tartott. A másik két gép állapota lehetővé tette a szivattyúzást, átszerelésük – tolattyúk kicserélése, a dugattyúk leesztergályozása – azonban szükséges volt.¹⁰⁴ Ezek a biztosítási munkák nem oldották meg véglegesen a problémát, hol az egyik, hol a másik gépegység üzemelését kellett szüneteltetni. A társulat 1925-ben végezte el a következő nagyobb ívű rekonstrukciót a telep gépi berendezésein: a keleti oldalon lévő gépegység átszerelését az tette szükségessé, hogy a korábbi süllyedések miatt a csapágycsatornák, ami megnehezítette a szivattyú indítását.¹⁰⁵

Hosszú távon azonban ezek a felújítási munkák sem garantálták az üzemelés zavartalanságát. A jelenség ugyanakkor nem volt egyedülálló; a századforduló környékén épült szivattyútelepeknél gyakori probléma volt az aláüregelődés. A Földművelésügyi Minisztérium ezért a 30-as években vizsgálatokat indított az okok feltárására, erősítési és megelőzési munkákat rendelt el. 1934-ben az Érsekcsanádi szivattyútelep felülvizsgálata is megtörtént, és ismét repedéseket, süllyedést fedeztek fel. A talajvizsgálatok aláüregelődést állapítottak meg, így elkerülhetetlenné vált az újbóli felújítás. A rekonstrukció Resli Béla szakaszmérnök munkáját dicsérte, aki előkészítette, megtervezte az ezzel kapcsolatos teendőket. Az 1934. július 1-től december 21-ig tartó felújítás során a gépházalap biztosítási és torkrét munkáit végeztek el a telepen: az altalaj további kimosódásának megakadályozására a zsilipet, az előcsatorna egy részét és a gépházat beton függőnnyel vették körül.¹⁰⁶

Az így megerősített szivattyútelep épületén az elkövetkező két évben nem észleltek újabb rendellenességet. 1937 szélsőséges időjárása és az ennek következtében kialakuló belvizek azonban ismét próba elé állították a szivattyútelepet. A tavasz folyamán a főcsatornák kikotrását követően a belvizek lefolyása olyan nagymértékű volt, hogy a telep egész addigi fennállása során a legtöbb üzemórát teljesítette. Ugyan az alápréselt részeken nem volt észlelhető semmilyen változás, és a szivattyúk üzemében sem volt semmi zavar, a kazánház déli falán – s később a kéményen is – ismételten repedések jelentek meg, ami újbóli süllyedést jelezte.¹⁰⁷ Mindez azért történhetett meg, mert „az 1934. évben folytatott munkálatok alkalmával a kazánházat részben takarékosági szempontból, részben pedig, mert az épület e részén azt megelőzően süllyedés nyomait nem találtuk, nem préseltük alá, sem pedig védő kulisszával nem vettük körül.”¹⁰⁸ Ugyanezen okokból 1934-ben a kéményt sem vették körül betonfüggőnnyel.

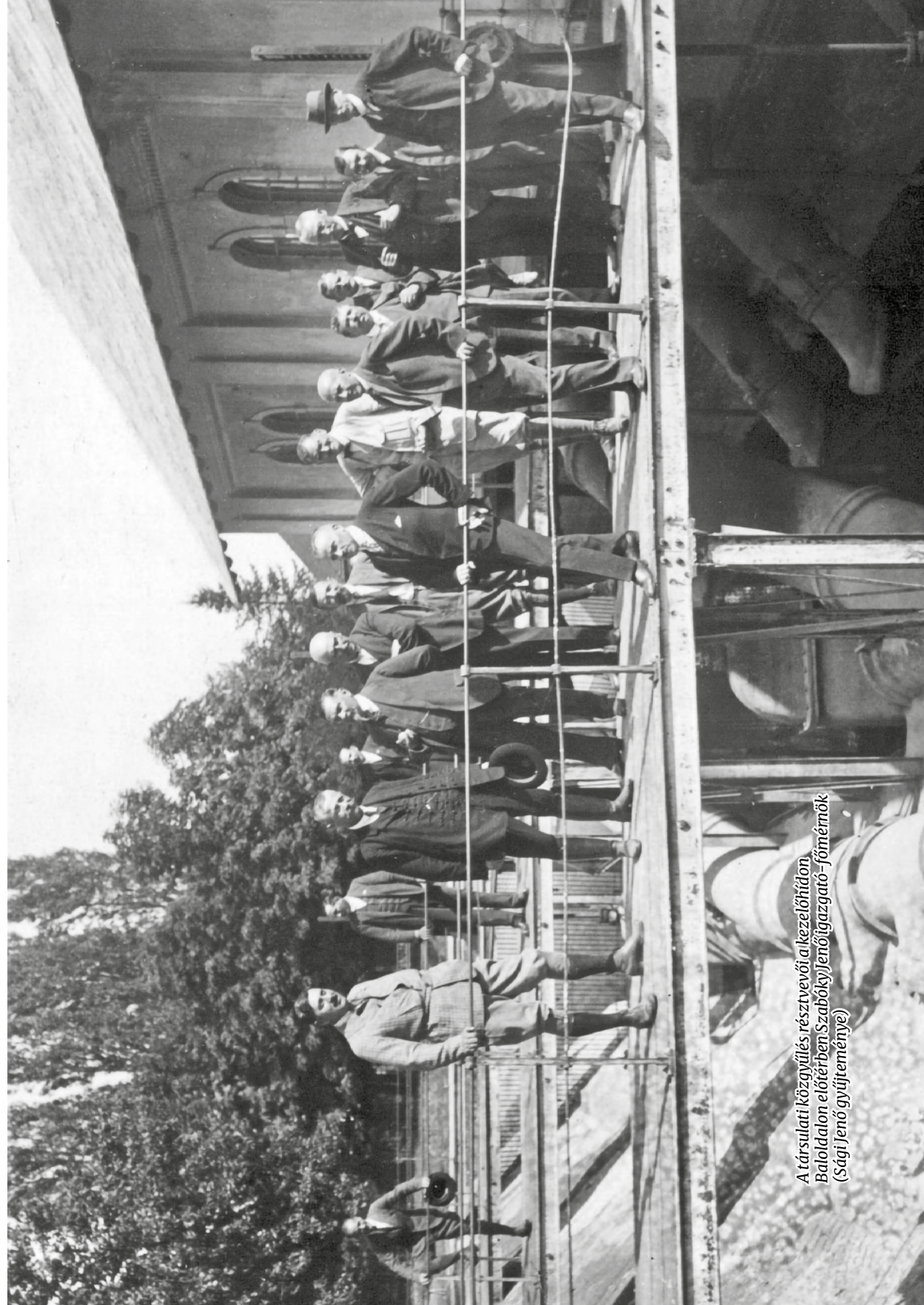
A szivattyútelep ügye ismét a közgyűlés, majd a Földművelésügyi Minisztérium elé került. A tárcsa a kazánház és a kémény betonkulisszával és cement-alápréseléssel való biztosítását rendelte el. Az üzembiztonság érdekében a munkákat haladéktalanul meg kellett kezdeni. A közgyűlésen határoztak a munkálatok fedezetéről, amelyet az 1936. évben befolyt járulékhátralékok biztosítottak.¹⁰⁹ Az október hó 2-án tartott rendes őszi közgyűlés felhatalmazta a társulat igazgatóságát a munkák mihamarabbi megkezdésére.¹¹⁰ Ennek megfelelően november 2-án megkezdődött a felújítás; az alápréselést Mattyasovszky László építési vállalkozó gépeivel és irányítása mellett végezték el. A kazánházat és a kéményt 70 m hosszú betonfüggőnnyel vették körül; a kéménynél 124 lyukon keresztül, a kazánházon belül pedig 26 m hosszban 25 lyukon keresztül préselték a cementmasszát. (Jól mutatja a telep kritikus állapotát a következő példa: a kémény keleti oldala mentén egy-

más mellett öt üreg alakult ki, ezekbe összesen 125 q cementlét kellett bepréselni). Naponta megközelítőleg 24 munkás dolgozott 71 munkanapon keresztül a telepen. A felújítás 1938. évi január hó 29-én fejeződött be, 20.885 pengő 84 fillér összköltségen.¹¹¹

A szivattyútelep alápréslési munkája 1937. évben (Sági Jenő gyűjteménye)

A szivattyútelep életét és történetét az 1910-es évektől elsősorban az állapotának javításával kapcsolatos intézkedések határozták meg. Ugyanakkor ezzel együtt egyre nagyobb igény mutatkozott a telep teljesítményének növelésére is. A telepre a XX. század első felében fellendült, térségben történt belvízrendezési, lecsapolási munkák egyre több nehézséget róttak. Az ekkor kiépült csatornarendszerek miatt a vizek mennyisége megnőtt, levonulásuk jelentősen meggyorsult, aminek következtében a felső ártér hamarabb mentesült a belvizektől. Ez viszont az alsóbb területeknek okozott nehézséget. Ilyen gondot okozott például az 1927-ben elkészült Duna-völgyi-főcsatorna is. A főcsatorna által szállított víz magas tavaszi vízállás esetén átszivárgott a Sárközi rendszerbe. Szintén terhelte a Sárközt a Dömsöd-Pataji Társulattól érkező Kékes-rét vize és az Akasztónál történt átvágás is (utóbbi Fülöpszállás és Szabadszállás területén

*A társulati közgyűlés résztvevői a kezelőhídon.
Baloldalon előtérben Szabóky Jenő igazgató-főmérnök
(Sági Jenő gyűjteménye)*

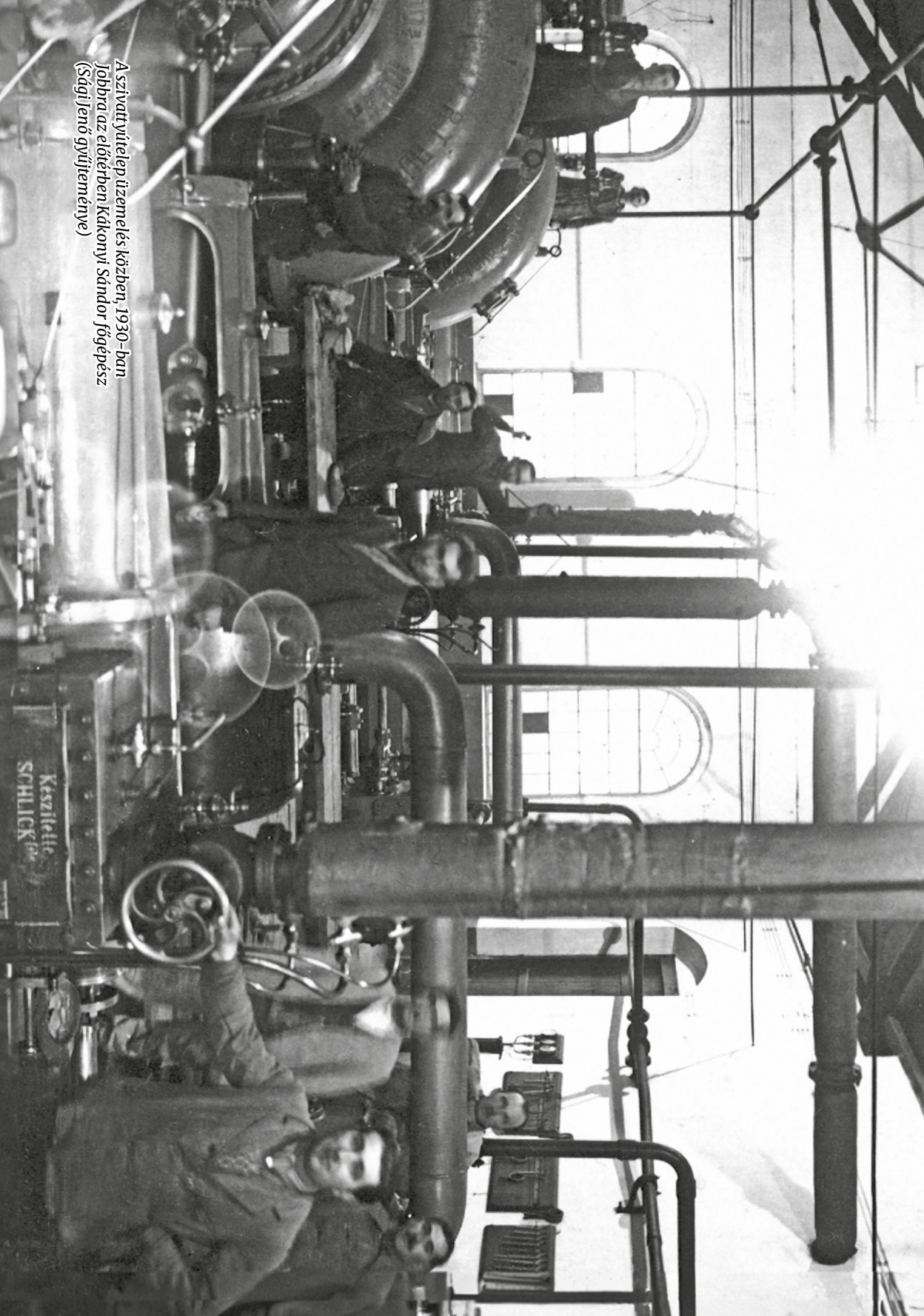
könnyítette meg a tavaszi belvizek lefolyását). A társulat területén megjelent ún. „idegen vizeket” a szivattyútelep nem tudta problémamentesen átemelni, így az a 20-as évek közepén már nem volt képes ellátni a megépülésekor „vállalt” feladatait. Az akkori tüzeléstechnika fejlettségéhez mérten szóba került számos segéd-tüzelőberendezés, illetve póttüzelés – olaj-, pakura-, szénpor-tüzelés, és levegő-aláfúvásos tüzelésszabályozás – beépítése, amelyek a kazán hatásfokának növelését eredményezték volna. Először 1925-ben született szakértői vélemény a kazánokhoz túlhevítő építtetéséről, a gőzgépek indukált közepnyomásának megemeléséről, a tolattyús vezérlés szelepes vezérműre való átszereléséről. Ezek a megoldások a magas beruházási költségek mellett csekély teljesítménynövekedéssel jártak volna, így a társulat kénytelen volt elállni ettől az elképzeléstől.¹¹² A belvizek kiegyensúlyozottabb levezetése és az öntözés biztosítása érdekében a társulat a 30-as években hozzáfogott a duzzasztózsilipek építéséhez. (Dusnok alatt, a Vajason egy redőnyös zsilip megépítését tervezték,

de az a magas vízállás, illetve az 1941-es árvíz pusztításai miatt – a Vajas-toroki duzzasztózsilipen jelentős károk keletkeztek – végül nem valósult meg)¹¹³ A szivattyútelep szakembergárdáját a kezdeti időszakban a Schlick Gépgyár biztosította Budapestről. Ezt követően a kalocsai székhelyű Kerschmann Lőrinc esztorgályos, hegesztő- és szerelőmester adta a szakembereket. A segéderő helyi munkásokból állt. Az üzemeléstől függően a dolgozók száma 10 és 40 fő között mozgott, s az alkalmazottak között gépészt, kazánfűtőt, hínárkiszedőt és szénhordót is találunk. Állandóságot eredményezett a telep életében a kalocsai Kákonyi Sándor gépész 1929-es kinevezése. Szaktudása mellett a szivattyútelep iránt érzett megbecsülése és lelkiismeretes munkája is átsegítette a telepet a nehéz időkben.

A kiszolgálószemélyzet a közeli településekről, javarészt csanádi és sükösdie szégyebb néprétegből származott. Az évek alatt egy összeszokott, jól betanított és megbízható brigád alakult ki a szivattyútelepen.¹¹⁴

Aszivattyútelep dolgozói a 30-as években
(Sági Jenő gyűjteménye)

A szivattyútelep üzemelés közben, 1930-ban
Jobbra az előtérben Kákonyi Sándor főgépész
(Sági Jenő gyűjteménye)

III. 5. „Titokzatos vendégszobák” és „szauna”

A szivattyútelep, illetve a társulat 30-as évekbeli történetének egy érdekes részlete az a sajtóban megjelent közlés, amely a telep, illetve környezetének fényűző állapotait mutatja be. A gátórház akkori állapotáról a Magyarország – bár némi pontatlansággal – érzékletes cikkben számol be: „Gátőrök mindenütt vannak itt, felfelé és lefelé az ősi folyam partján, minden község határában megtaláljuk a Dunaparton a kis gátórházakat. [...] A házuk mindenütt egy szobakonyhás kis kunyhó, téglalapon, vályogból épült, éppen csak egy kis család számára jelent menedéket. Itt egész más képet látunk: az érsekcsanádi gátórház hosszú fronton végignyúló, hatalmas épület, a szobák egész sorával. A gátőr kis lakásán és a meglepően nagy konyhán kívül vendégszobák hosszú sora tölti ki az épületet. Öt vendégszobát jártunk be szép sorjában, mind valamennyi csinosan, tisztán, mondhatnánk luxussal berendezve. Az egyikben sárgarézágyak, a másikon fehér vaságyak, a falba félig beépített fehér szekrények, a szoba közepén színes üveggömbök alatt égő villanylámpa, az éjjeliszekrényen is mindenütt lámpák. Állandóan van itt villanyvilágítás, hátul, külön kis gépházban négy és fél lóerős benzinmotor dolgozik és tölti meg villannyal az akkumulátor-telepet, amely a világítás állandóságát biztosítja. Van itt azután még sok minden. A szobák között valahol fürdőszoba, fehérén csempézett falakkal, zománcozott vaskáddal, komplikált zuhanyozóberendezéssel. Elöl a folyosó üveges verandává szélesedik ki, a veranda megrakva kellemesen színesre festett bútorokkal, kényelmes karosszékekkel és asztalokkal. Amint mindezt végignézi az ember, arra a meggyőződésre jut, hogy dunaparti gátórháznak valóban impozáns ez az érsekcsanádi.”¹¹⁵

A nem kis támadó éllel íródott cikknek talán még érdekesebb beszámolója nem is a gátórházról szól. Még feltűnőbb jelenség az épület háta mögött álló, alpesi villához hasonlított kis fürdőépület: „Gerendákból összerótt, világos, csinos kis épület, a berendezése pedig egyenesen fényűző. Igazi orosz gőzfürdő, hatalmas kemencével, amelyben nagy köveket melegítenek meg, oldalt készen állnak a sajtárok, amelyekből azután hideg vizet locsolnak a megtüzesített kövekre. Hetven fokos száraz gőzzel tudják megtölteni az egész helyiséget. A fürdőépület teteje lapos, beterítve finomszemű homokkal, nyáron napfürdőnek szolgál. Az épület felett néhány lépcső vezet le egy jó nagyterjedésű kis tóhoz, amelyet a felcsapoló csatorna vize táplál; a tóba bevezető deszkapalló mutatja, hogy nyáron ez is fürdési célokra szolgál.”¹¹⁶

A későbbi emlékezet – így Szőcs László, Sági Jenő is megemlíti –,¹¹⁷ illetve szóbeszéd is megőrizte az orosz, illetve finn gőzfürdő „mítoszát”.

A cikk írója felhánytorgatja, hogy a társulati igazgató mindezt a dőzsölést közpénzen valósítja meg: „a szivattyútelep nemcsak vizet szivattyúz a csatornából, hanem pénzt is a gazdák zsebéből.” Ez a fajta hangulatkeltés, bűnbakkeresés, ismerve a korszak gazdaságpolitikai kihívásait, nem véletlen. Az 1929-ben meginduló gazdasági világválság elsőként az agrárágazatban bontakozott ki, és hazánk mezőgazdaságát is igen kedvezőtlenül sújtotta. Ehhez társult a 30-as évek elején begyűrűző aszályos, száraz

időszak, amely még tovább mélyítette az elégedetlenséget a gazdák körében. Még tovább, hiszen 1927-ben már a Duna-völgyi-főcsatorna is elkészült, amely ahelyett, hogy megkönnyebbülést hozott volna a vidékre, a korai időszakban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket: a lecsapolt területek jelentős hányada nem volt megfelelő minőségű, a szikes területek pedig még kevesebb termést hoztak.¹¹⁸ (Az elégedetlenséget később csak tovább fokozta Dinnyés Lajos akkori kiskazda képviselőnek a főcsatornáról *Átokcsatorna* címmel írt, 1937-ben megjelent politikai pamfletje.) A növekvő elégedetlenség megkérdőjelezte a mérnökök, így a társulatok munkáját is, és számos fórumon – főleg napilapokon – keresztül elhangzott az a vád, hogy a mérnökök kiszáritották az Alföldet.

Szabóky Jenő, akkori társulati igazgató egy válaszcikkben következetesen tagadta¹¹⁹ a vádak, különösen a gőzfürdőét. Ezt a munkások elhelyezésére szolgáló kétszobakonyhás melléképületként emlegeti, melynek konyháját fürdésre alkalmas módon rendezték be. A lejárató cikk íróját Szabókynek olyannyira sikerült meggyőzni, hogy az újbóli látogatását követően a cikkíró szerényebb képet festett a szivattyútelepről.¹²⁰ Ugyanakkor a gőzfürdő nem csupán a képzelet szüleménye lehetett. A források egy hajdani „szauna” meglétéről tanúskodnak; a Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár őrzi a Szabóky Jenő részére 1929-ben készített fürdő tervanyagát.¹²¹ Bár a források töredékesek, az egyik terv egy finn fürdőt ábrázol. A terv jobb szélén Jalmari Kekkonen finn építész neve olvasható. A terv minden bizonnyal mintájául szolgálhatott a csanádi számára. Ezek mellett fényképek is tanúsítják a fürdőépület meglétét.

A csanádi fürdőház (Sági Jenő gyűjteménye)

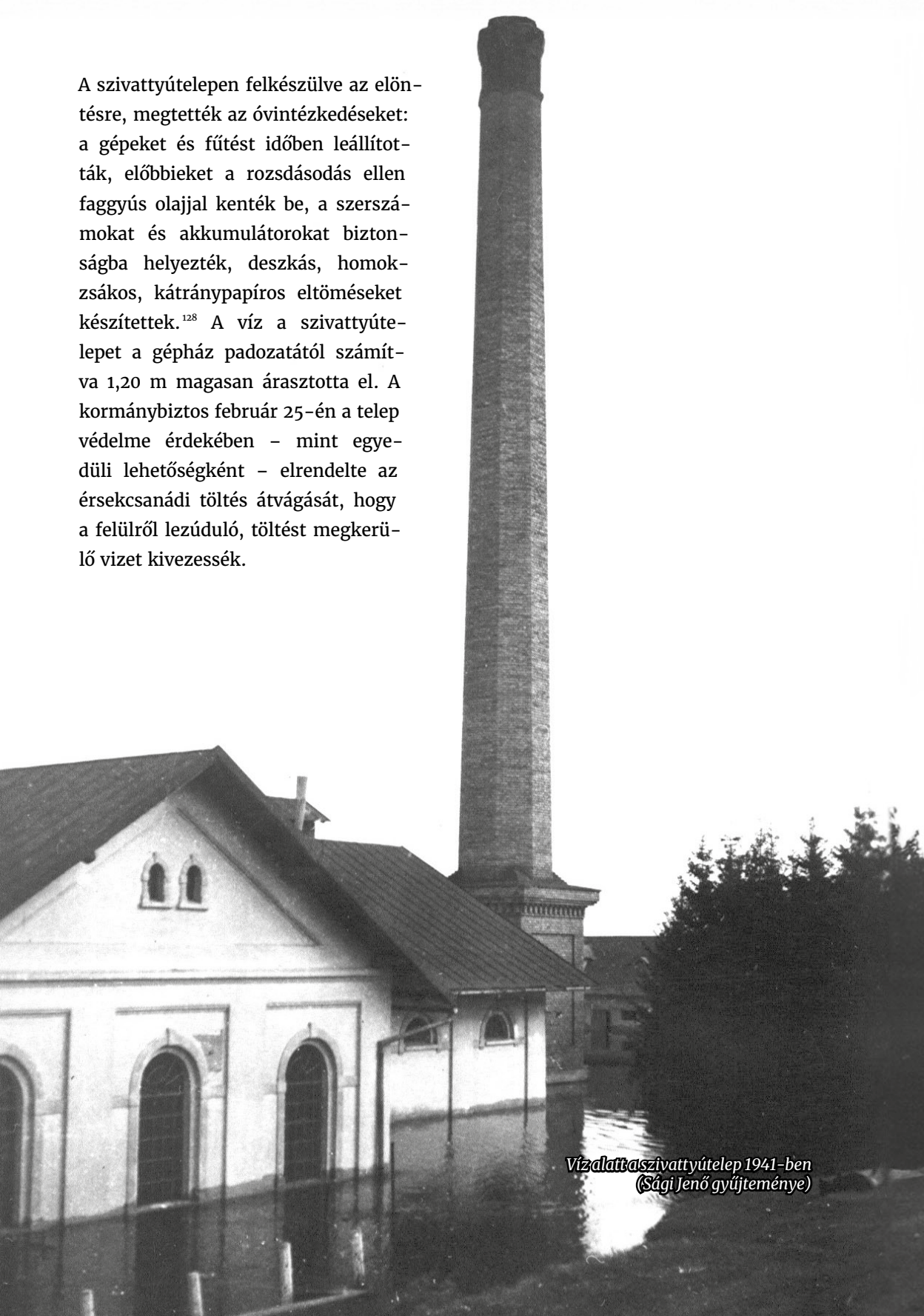
III. 6. Vészterhes idők: háború, vízkárok és államosítás

A teljesítménynövelés gondolatának újbóli szárba szökkenése a harmincas-negyvenes évek fordulóján jelentkező csapadékos éveknek volt köszönhető. A bizonytalanságtól terhelt háborús időszak mellett az időjárás is csapásokat mért a területre: a jelentős mértékű csapadék 1941–1942-ben rendkívüli árvízi és belvízi helyzetet teremtett. A helyi lapok és az országszerte megjelenő újságok tudósításai érzékletes képet festettek az ismét tengerré változott Alföldről és az állandó fenyegetésről. „[...] Ilyen lehet a háború menekültjeinek keserves karavánja, ilyen riadt, tanácstalan és kétségbeesett. [...] Az égen tavaszi fénnel jár a nap, az ég jellegtelenül kék s ez a tavaszi ég viszsztatükröződik a földön a végtelen vízben. Mert az országút mellett sík víz minden. A fák derékig állnak az áradatban, s a falvak, amelyeken keresztül robogunk, felbolygatott méhkasokhoz hasonlók. [...]”¹²²

1941. február 16-án a Dunaegyházától Dunavecseig kialakult jégtorlasz miatt Apostagnál gátszakadás következett be, amely után a víz megállíthatatlanul nyomult előre a hullámtéren.¹²³ Február 20-án Bonczos Miklós államtitkár, árvédelmi kormánybiztos értekezletet tartott Baján, amelyen Szabóky Jenő kérésére elrendelte, hogy a Vajas érsekcsanádi szakaszán lévő betonhíd nyílását hengerelési kaviccsal szűkítsék be.¹²⁴ Február 21-én Kalocsa közvetlen közelében, a kalocsai Foktői út 15 méter nyílású vasbeton hídjának elzárását a Duna kinyomta, ennek következtében az áteresztőn másodpercenként kétszáz köbméter víztömeg zúdult a Vajas-torokba, és ezen keresztül a védvonalától délre fekvő területre.¹²⁵ „A váratlan esemény következtében Kalocsa város helyzete egyrészt enyhült, mert a gátjára nehezedő nyomás kisebb lett, másrészt pedig súlyosbodott, mert az egyetlen használható műútja, amely Bátyán, Dusnagon, Sükösdön át Bajára vezet, veszélybe került. Súlyosbodott a Kalocsától délre elterülő vidék helyzete is, mert az említett vasbetonhíd alatt átömlő víztömeg most már Bátya, Fajsz, Dusnog és Miske községeket is veszélyezteti, úgyhogy ezek kiürítésének előkészítését a kormánybiztos elrendelte.”¹²⁶

Ez a hatalmas víztömeg fenyegetést jelentett az Érsekcsanádi szivattyútelepre is; féltő volt, hogy elárasztja a gépházat és ellehetetleníti a további szivattyúzást. A telep megvédése, illetve az üzem fenntartása érdekében Érsekcsanádtól nyugati irányban a Dunához vezető úton nyúlgátat emeltek. Bonczos Miklós államtitkár, árvédelmi kormánybiztos az érsekcsanádi védelmi vonal megtekintése után Bajára utazott, ahol a folyammérnöki hivatal bízta meg az érsekcsanádi védelmi vonal megerősítésének irányításával. Február 23-án „az érsekcsanádi védelmi vonalon, amely Érsekcsanád szivattyútelepét van hivatva megvédeni, a mai napon 300 főből álló katonaság, 350 főnyi közérő és 70 fogat dolgozott. Még az Apostag felől áttört és ide érkező vizek emelkednek, addig a Duna vize erősen apad.”¹²⁷

A szivattyútelepen felkészülve az előntésre, megtették az óvintézkedéseket: a gépeket és fűtést időben leállították, előbbieket a rozsdásodás ellen faggyús olajjal kenték be, a szerszámokat és akkumulátorokat biztonságba helyezték, deszkás, homokzsákos, kátránypapíros eltöméseket készítettek.¹²⁸ A víz a szivattyútelepet a gépház padozatától számítva 1,20 m magasan árasztotta el. A kormánybiztos február 25-én a telep védelme érdekében – mint egydéli lehetőségként – elrendelte az érsekcsanádi töltés átvágását, hogy a felülről lezúduló, töltést megkerülő vizet kivezessék.

Vízalatt a szivattyútelep 1941-ben
(Sági Jenő gyűjteménye)

Az eseményről a Pesti újság közöl egy hosszú és érzékletes beszámolót. Ennek csak kiragadott pillanatai: „a hosszú dunai védgátat, amely emberemlékezet óta megvédte azt a vidéket a Duna kilengéseitől, most felrobbantják. Egy emberöltő múlt el, hogy a sárközi medencében nem volt víz, de az idén az apostagi gátszakadás óta valóságos tengerre változott ez a vidék. [...] 1872 óta, amikor a pestmegyei sárközi ármentesítő és belvízlevezető társulat alakult itt, ebben a medencében sohasem volt víz. A csatornarendszer kiépült, a nyolc dunai zsilip kifogástalanul működött s ugyancsak jól végezte dolgát az Érsekcsanádi szivattyútelep is. Most hozzáértő becslések szerint hatszázmillió köbméter víz borítja az árterületet. [...] Február 28-án kezdték a munkát, március 5-étől kezdve pedig éjjel-nappal dolgozott tíz ács, kilencven kubikos, hetven napszámos, harmincöt követő és negyven utászkatona. A munka kezdetén 448 centiméter volt a Duna, a belvíz pedig 504 centiméter magas. [...] Csoportba verődött emberek bámulják a nehéz munkát. A 30 méter széles s hat méter magas védgátat nem volt gyerekjáték átvágni. [...] hatalmas robbanás reszketteti meg a levegőt s mint valami hatalmas gejzír, úgy tör fel a töltés agyagja. Emeletes magasságokból ökölnagyságú agyaggombócok repülnek felénk. S a felszakadt gát helyén irtózatossággal, félelmetes zúgással megindul a víz — vissza a Dunába. Pár perc múlva odébb is robbantanak, megismétlődik a látvány s most már a víz itt is utat talál. Percekig némán nézzük azt az elementáris erőt, amellyel a sárközi medencét elborító tenger megindul a Duna felé. Gallyakat, kerítéseket sodor maga előtt irtózatossággal, Szabóky Jenő főmérnök stopperórával méri a víz sebességét: másodpercenként 3 méter. [...] A munkálatok megkezdése óta a kalocsai, érsekcsanádi és bajszentistváni földmunkások mintegy ötezer köbméter földet termeltek ki. Az átmetszés két oldalán szádfal készült pallókból és cölöpökből kiverve s így a töltés vége be van biztosítva. A gát átmetszésével naponta körülbelül tizennégymillió köbméter víz folyik vissza a Dunába.”¹²⁹ A töltés átvágását Povázsy Pál miniszteri osztálytanácsos irányította, az átvágás munkálatait pedig Knézy László és Szűcs László mérnökök végeztették el a kubikusokkal, ácsmesterekkel és egyéb munkásokkal.¹³⁰

Az 1942. évi tavaszi árvíz ismételten veszélybe sodorta a szivattyútelepet. Március 7-én még csak egy gépegység kezdte meg az üzemet, de a hőtömeg gyors olvadása miatt a másik két gépegységet is szükséges volt beindítani. A három szivattyú egyszerre történő, éjjel-nappali működésének ellenére a belvíz folyamatosan emelkedett; április 9-én a vízállás elérte a 484 cm-t, amely a telep építése óta az egyik legmagasabb érték volt. A belvizek akadálytalan elvezetését ismételten a töltésátmetszés tudta csak orvosolni. Ezeknek a csapadékos éveknek a tapasztalata, a gépek elvezető képességének csökkenése eredményezte azt, hogy a társulat 1942. évi június 27-én tartott választmányi ülésén ismételten előtérbe került a telep teljesítménynövelésének szándéka.¹³¹

A szivattyútelep az áradat levonulása után (Sági Jenő gyűjteménye)

A teljesítménynövelést a meglévő telep bővítésének, akár egy új szivattyútelep építésének útján képzelték el. Előbbire két lehetőség volt adott: vagy a szivattyúk járókerekeit cserélik ki, vagy a meghajtó gőzgép fordulatszámát növelik. A Schlick-Nikolson gépgyár jogutódja, a Ganz gyár 1942 májusában három szakértőt küldött ki a kérdés megvizsgálására. Az előzetes mérések azt állapították meg, hogy a szivattyútelep teljesítményének növelése gazdaságosan nem valósítható meg. A probléma megoldására a dusnoki Vajas-toroki zsilipnél egy új, modern szivattyútelep építését javasolták a társulatnak, amely nemcsak a belvizeket emelte volna át, hanem a víz Dunából a csatornahálózatba való beemelése útján az öntözővizet is biztosított volna. 1942 őszén a társulat már adatokat is szolgáltatott a Ganz gyár mérnökeinek a szivattyútelep megépítésének céljából.¹³² A háború vészterhes időszaka, a bizonytalan gazdasági helyzet érthető okokból nem adott lehetőséget ezek megvalósítására. Az Érsekcsanádi szivattyútelep – néhány találatot leszámítva – viszonylag sértetlenül átvészelte a háborút. Kákonyi Sándor gépésznek volt köszönhető, hogy az üzemelésnek a későbbiekben nem volt akadálya: 1944-ben a katonák elől a szerszámokat, tömítéseket, a működéshez szükséges anyagokat a kazánok vízterébe helyezték el, amit aztán lezártak, a villáskulcsokat pedig elrejtették.¹³³

Ez alatt a mozgalmas időszak alatt ugyanakkor nem kis változás állt be a társulat életében. 1943-ban – 1942. december 16-i miniszteri rendelet nyomán – a Pest megyei Sárközi Ármentesítő Társulat egyesült a „többi balparti” érdekelt-séggel, a Pestvármegyei Dunavölgyi Lecsapoló és Öntöző Társulattal és a Dömsöd-Pataji Dunavédgát Társulattal, és új néven, Pestmegyei Dunavédgát Társulatként Budapest székhellyel folytatta tovább tevékenységét. 1946-ban többek között Baján és Kalocsán is szakaszmérnökséget szerveztek. A döntés mögött részben az 1940–42. évi rendkívüli belvizes időszak tapasztalata volt, amely során a szűk mederszelvényű Duna-völgyi-főcsatorna és a mellécsatornák olyan terhelést kaptak, hogy a víz kilépve az alacsonyabb fekvésű területeket elöntötte. Ebből arra a következtetésre jutottak, hogy a Duna bal partjának árvíz- és belvízvédekezéssel, illetve belvízrendezéssel kapcsolatos feladatait egységbe fogva hatékonyabban el lehet látni, és a szükséges változtatásokat is gyorsabban meg lehet valósítani.¹³⁴ A társulat igazgató-főmérnöke Szabóky Jenő lett.

A 40-es évek második felében a szivattyútelepet érintő legáltalánosabb feladat a háborúban elszenvedett károk kijavítása, illetve egy széntároló megépítése volt. Az előbbi munkákat vállalkozásba adta a társulat. Ez az összes épületet, helyiséget érintette. Helyreállították az irodát, a tisztai szobát, a gátórlakást, a gépész- és munkáslakásokat, a garázs- és szertárépületet, a zsilipépületeket, a gép- és kazánház külső falazatát. A szivattyútelep kéményének sérült, lukas részeit utánfalazták.¹³⁵ A munkások számára zuhanyfürdőt létesítettek, a lakószobákat kályhákkal szerelték fel.¹³⁶ A munkások költsége összesen 27.177 Ft 30 fillérbe került.¹³⁷ A szénszín megépítésére a telep 50 éves fennállása óta már számos terv és költségvetés készült, de egyiket sem követte megvalósulás. Kialakítását biztonsági és – főleg a háborút követően – takarékosági szempontok is egyre inkább indokoltá tették. Az 1948. évi költségvetésben a szénszín megépítését megint előirányozták, de a munkálatok a kedvezőtlen pénzügyi helyzet miatt ismételtelen meghiúsultak.¹³⁸

A szivattyútelep gőzkazánjainak 1944-ben esedékes vizsgálata a háború miatt elmaradt, ugyanakkor a társulat a három gőzkazán engedély-könyvecskéjét még abban az évben felküldte Budapesti Kereskedelmi Iparfelügyelőségnek. A hivatalt 1944 őszén bombatalálat érte, aminek következtében ezek az iratok is megsemmisültek.¹³⁹ Végül 1947 júliusában került sor a szivattyútelep gőzkazánjainak vizsgálatra, melyeket a belső revízió során az iparfelügyelő kellően karbantartottnak talált. A víznyomás-próba során a szegecs-varratoknál kisebb szivárgásokat észlelt, ezek megszüntetését elrendelte. Ezt a telep gépésze a lemezszélek tömörítésével elvégezte.¹⁴⁰

Szakaszigazgatóságnak

K a l o c s a .

Tisztelettel jelentem, hogy az érsekcsanádi sziv.telep gőzkazánjainak időszaki vizsgálatát, mely már az 1944. évben esedékes volt és csak a háborús események miatt maradt el, Török László áll. műsz. tanácsos, ker. iparfelügyelő ur f. évi június hó 16. és július 30. napjain tartotta meg.

A vizsgálat kiterjedt a telepen beépített 3 gőzkazán belső revíziójára, víznyomás próbájára és atelep általános üzemi vizsgálatára gazdaságossági, balesetvédelmi és munkásszociális szempontból.

A kazánokat a belső revízió kapcsán az iparfelügyelő ur kellően karbantartottnak találta. Mivel a telep üzeme szakaszos, ezért az üzemszünetek idején a belső kazánfelületek rozsdásodás ellen védő-mázzal bekenendők.

A víznyomás-próba alkalmával a szegecs-varratoknál észlelt kisebb szivárgások megszüntetését rendelte el. Ezt a munkát a telep gépésze a lemezszélek tömörítésével elvégezte.

A háborús események kapcsán a budapesti ker. iparfelügyelőségnél elégett 3 db kazánhasználati engedélyt még nem újította meg, mert erre felőbb hatóságától az engedélyt nem kapta meg. Ugyancsak nem történt még intézkedés arra vonatkozóan, hogy a társulat által 1944. évben befizetett és újólág igazolt vizsgálati díjak a most megtartott vizsgálat díjjaként beszámítanak-e.

A telep általános üzemi vizsgálatáról "Iparfelügyelői vizsgálati könyv"-et állított ki és ebbe a következőket jegyezte be: 1/ A munkások számára zuhanyfürdő létesítendő, 2/ A szénnek szabad területen való tárolása nagy veszteséggel jár és öngyulladásra veszélyes. Fedett szénszín létesítendő, 3/ Üzem esetén a gépek kezelésére és akazánok fűtésére csak megfelelő gyakorlattal, illetőleg kazánfűtői vizsgabizonyítvánnyal rendelkező egyének alkalmazhatók. --- Fenti bejegyzésekre vonatkozóan jelentem, hogy a zuhanyfürdő létesítése folyamatban van. A szén-szín megépítésére a telep 50 éves fenállása óta már több terv és költségvetés készült, de megépítve nem lett. Legcélszerűbbnek látom a telep udvarán a szén mostani tárolási helyén 14x16 m alapterületű vasbeton keretszerkezetű hullámpala v. hullámbádoggal fedett szénszín építését. Az üzemi segédszemélyzet közül a legtöbb a gépek kezelésében kellő gyakorlattal rendelkezik, az egyes munkaszakaszokba való beosztásukat annak idején ellenőrizni fogom.

Baja, 1947. szept. 15.

Szöcs László
szakaszmerőnk

Szénszállítás 1940-ben, a csanádi révháznál (Sági Jenő gyűjteménye)

A II. világháborút követő földreform – amely megszüntette a társulatok gazdasági háttérét biztosító nagybirtokokat – a társulati mozgalomra is rányomta a bélyegét. A vízügyi feladatok állami ellátásáról és a vízügyi igazgatás átszervezéséről szóló 6060/1948. (VI. 2.) Korm. rendelettel valamennyi vízgazdálkodással kapcsolatos feladat állami kézbe került. A Pestmegyei Dunavédgát Társulat 1948-ban a többi társulattal egyetemben megszűnt, feladatait, műtárgyait és létesítményeit az akkor létrehozott Bajai Ár- és Belvízvédelmi Kirendeltség vette át. Az elkövetkező években a vízügyi szervezet számos változást, átszervezést megélt. A zavaros időszakra az 1953-as év eseménye tett nyugvópontot: az 1060/1953. (IX.30.) MT. 4. sz. határozatával megszületett az egységes vízügyi szervezet, élén az Országos Vízügyi Főigazgatósággal (OVF). A főhatóságnak a megalakulásakor még 11 területi szerve volt; az Alsó-Duna-völgy területe mint Bajai Kirendeltség a Budapesti Vízügyi Igazgatósághoz tartozott. A már meglévő és növekvő feladatok hatékonyabb ellátása érdekében 1955-ben a területet leválasztották a budapesti igazgatóságtól, s Bajai Vízügyi Igazgatóság néven új területi szerv született, mely 1959 óta kisebb-nagyobb változással az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság nevet viseli. Az Érsekcsanádi szivattyútelep immáron közel 70 éve az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság egyik legemblematisabb épülete, amely a 476 km² területű Sárközi belvízrendszer egyik legrégebbi műtárgyaként segíti a belvizek elleni védekezést.

Az Érsekcsanádi szivattyútelep nem „egyedül” lépett át az új korszakba. 1904-ben épült meg a Baja–Bezdáni-csatorna mellett a terület legjelentősebb belvízrendezési műve, a Margittaszigeti Ármentesítő és Belvízlevezető Társulat Karapancsai szivattyútelepe. A GANZ és Társa Gépgyár által gyártott, szívógázmotorral hajtott, turbinalapátos két szivattyú meghajtásához szükséges generátorgázt évtizedeken keresztül faszénnel, majd fa égetésével állították elő. Az akkor 3,0 m³/s teljesítőképességű két egységből álló szivattyútelep az első fatüzelésű szívógázmotorral hajtott gépezet volt, amely a szivattyúzott öblözet belvizeit a Ferenc-tápcsatornába emelte át.¹⁴¹ Az Igali Leccapoló Társulat 1928-ban építette meg a 0,6 m³/s teljesítményű Hercegszántói szivattyútelepet, 41 km hosszú főcsatornával. Ez a belvizeket a Klágya elnevezésű Holt-Dunaágba emeli át.¹⁴² Mindkét szivattyútelep az 1802-ben megépült Ferenc-tápcsatorna által okozott káros mellékhatások – a mély fekvésű Margitta-szigeti terület súlyos belvízhelyzete – orvoslására született meg.¹⁴³

IV. A szivattyútelep története a XX. század második felétől

Az új szervezeti keretek között megkezdett első munkálatok régi adósságot törlesztettek: a szivattyútelepen 1954–55-ben megépült a széntároló, ami végre felváltotta az udvaron prizmákban való tárolási módszert. A munkálatok építésvezetője Sági Jenő, akkori bajai szakaszmérnök volt, aki mérnöki pályájának első komolyabb feladataként emlékezett meg róla. *„Az oszlopokat és a támasztó gerendákat, nem a helyszínen csömöszöltük – mint ahogy tervezve volt – hanem előre gyártottuk, és úgy állítottuk a helyükre dupla zsinór mellett. Az oszlopoknál és a támasztó gerendáknál a csatlakozási helyeket kihagytuk, és a gerendákat alátámasztva, a csatlakozási helyeket kizsaluzva utólag betonoztuk ki. [...] A betonpadozat alatt az udvar egy részét fel kellett tölteni. Kákonyi Sanyi bácsi kihozta a raktárból a robbanófejes döngölőt – ha jól emlékszem denaturált szesszel működött – és azzal döngölte le a feltöltött alapot. Nagyon jól nézett ki kész állapotában, csak az volt a kár, hogy rövid ideig használták. Ugyanis a telep elektrifikálása alkalmából szétbontották.”*¹⁴⁴

A következő fontos esemény a szivattyútelep – és a bajai vízügy – életében az 1956. évi árvízkatasztrófa volt. Az 1956-os jeges árvíz töltésszakadásai következtében – akárcsak 1941-ben és 1945-ben – víz alá került, ennek ellenére mind a három alkalommal viszonylag gyorsan sikerült a telepet ismét üzembe helyezni.¹⁴⁵ Kákonyi Sándor főgépész 56-os helytállásáról így emlékezik meg

Az elkészült széntároló az Érsekcsanádi szivattyútelepen (1954–1955)
(Sági Jenő gyűjteménye)

az OVF/OVH hajdani lapja, a Vízgazdálkodás: „ha nehezek is a feladatok, örömmel küzdik le őket, hisz olyan emberekkel dolgoznak, mint amilyen Kákonyi Sándor érsekcsanádi szivattyúfőgépész, aki az 56-os jeges árvíz idején küszöbmagasító falazással védte a kazánokat. S amikor mégis úrrá lett a gépházon a víz, annak levonulta után oly gyorsan tette rendbe a szivattyútelepet, hogy az elöntött részek víztelenítésében már közreműködhetett.”¹⁴⁶

2006-ban, az 56-os árvíz 50 éves jubileumára Klossy Irén grafikusművész terve alapján Nuszpl Ferenc kőfaragó mester kivitelezésében készültek el azok az emléktáblák, amelyek több település emblematikus épületén kerültek elhelyezésre, mint pl. a Karapancsai és az Érsekcsanádi szivattyútelepen is. A kifüggesztett emléktáblák az ottani legmagasabb vízállás időpontját és az árvíz szintjét tüntetik fel.¹⁴⁷

A viszontagságok ellenére a szivattyútelep állapotát ekkor még kielégítőnek ítélték meg. Szócs László 1958-as beszámolója szerint – hat évtizeddel a telep megépülését követően – a szivattyútelep gépei és kazánjai állapotukban, teljesítményükben is megfelelőnek bizonyultak.¹⁴⁸

Állandó munkások csoportképe 1958-ban (Sági Jenő gyűjteménye)

[illegible]

Kelet				Nyugati				I. GÉPCSOFORT												II. GÉPCSOFORT												III. GÉPCSOFORT												Segédgépek		Áramellátó transzformátor		Üzemeltetési jegyzék				Számjelzet		JEGYZETEK																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																						
Év	Nap	Hónap	Év	Részlet		Kilowattóra	Kilowattóra	Szivattyú				Működési				Szivattyú				Működési				Szivattyú				Működési				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22		23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200	201	202	203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	217	218	219	220	221	222	223	224	225	226	227	228	229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240	241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288	289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	317	318	319	320	321	322	323	324	325	326	327	328	329	330	331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	392	393	394	395	396	397	398	399	400	401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	417	418	419	420	421	422	423	424	425	426	427	428	429	430	431	432	433	434	435	436	437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	465	466	467	468	469	470	471	472	473	474	475	476	477	478	479	480	481	482	483	484	485	486	487	488	489	490	491	492	493	494	495	496	497	498	499	500	501	502	503	504	505	506	507	508	509	510	511	512	513	514	515	516	517	518	519	520	521	522	523	524	525	526	527	528	529	530	531	532	533	534	535	536	537	538	539	540	541	542	543	544	545	546	547	548	549	550	551	552	553	554	555	556	557	558	559	560	561	562	563	564	565	566	567	568	569	570	571	572	573	574	575	576	577	578	579	580	581	582	583	584	585	586	587	588	589	590	591	592	593	594	595	596	597	598	599	600	601	602	603	604	605	606	607	608	609	610	611	612	613	614	615	616	617	618	619	620	621	622	623	624	625	626	627	628	629	630	631	632	633	634	635	636	637	638	639	640	641	642	643	644	645	646	647	648	649	650	651	652	653	654	655	656	657	658	659	660	661	662	663	664	665	666	667	668	669	670	671	672	673	674	675	676	677	678	679	680	681	682	683	684	685	686	687	688	689	690	691	692	693	694	695	696	697	698	699	700	701	702	703	704	705	706	707	708	709	710	711	712	713	714	715	716	717	718	719	720	721	722	723	724	725	726	727	728	729	730	731	732	733	734	735	736	737	738	739	740	741	742	743	744	745	746	747	748	749	750	751	752	753	754	755	756	757	758	759	760	761	762	763	764	765	766	767	768	769	770	771	772	773	774	775	776	777	778	779	780	781	782	783	784	785	786	787	788	789	790	791	792	793	794	795	796	797	798	799	800	801	802	803	804	805	806	807	808	809	810	811	812	813	814	815	816	817	818	819	820	821	822	823	824	825	826	827	828	829	830	831	832	833	834	835	836	837	838	839	840	841	842	843	844	845	846	847	848	849	850	851	852	853	854	855	856	857	858	859	860	861	862	863	864	865	866	867	868	869	870	871	872	873	874	875	876	877	878	879	880	881	882	883	884	885	886	887	888	889	890	891	892	893	894	895	896	897	898	899	900	901	902	903	904	905	906	907	908	909	910	911	912	913	914	915	916	917	918	919	920	921	922	923	924	925	926	927	928	929	930	931	932	933	934	935	936	937	938	939	940	941	942	943	944	945	946	947	948	949	950	951	952	953	954	955	956	957	958	959	960	961	962	963	964	965	966	967	968	969	970	971	972	973	974	975	976	977	978	979	980	981	982	983	984	985	986	987	988	989	990	991	992	993	994	995	996	997	998	999	1000	1001	1002	1003	1004	1005	1006	1007	1008	1009	1010	1011	1012	1013	1014	1015	1016	1017	1018	1019	1020	1021	1022	1023	1024	1025	1026	1027	1028	1029	1030	1031	1032	1033	1034	1035	1036	1037	1038	1039	1040	1041	1042	1043	1044	1045	1046	1047	1048	1049	1050	1051	1052	1053	1054	1055	1056	1057	1058	1059	1060	1061	1062	1063	1064	1065	1066	1067	1068	1069	1070	1071	1072	1073	1074	1075	1076	1077	1078	1079	1080	1081	1082	1083	1084	1085	1086	1087	1088	1089	1090	1091	1092	1093	1094	1095	1096	1097	1098	1099	11

IV. 1. A szivattyútelep villamosítása¹⁴⁹

A telep történetének egyik legjelentősebb állomása a 60-as években következett be. Ennek hátterét – részben – a szocialista gazdaságpolitikában lehet keresni, amelyben egyre erőteljesebb szerepet kapott a mezőgazdasági termelés fokozása is. Ennek feltétele volt, hogy az agráriumban végzendő munkák korszerűbb, biztonságosabb feltételek mellett teljesüljenek. Ezen feltételek biztosításában pedig a vízgazdálkodás fejlesztésének is kulcsszerepe van: a belvizek elleni hathatós védekezés, és az öntözési igények mindenkor kiszolgálása nélkül nincs biztonságos termelés. A belvízvédekezés korszerűsítésének a csatornahálózat bővítése mellett a szivattyútelepek rekonstrukciója is fontos eleme volt.

A korai komplex vízgazdálkodási tervek közül a VIZITERV 1957-es, a „Dunavölgyi főcsatorna vízrendszere fejlesztésének ütemezési tervét” kell megemlíteni. Ebben ugyanis a szivattyútelepekkel,¹⁵⁰ így az Érsekcsanádi szivattyúteleppel külön foglalkozik: nem a teljesítményének növelését, hanem annak kiegészítését irányozza elő egy új, 4,0 m³ teljesítményű szivattyútelep Vajas-toroknál történő megépítésével. Az OVF ezt a tervet jóváhagyta.¹⁵¹

Az 1965-ben, több évi kutatómunka eredményeként megjelent a Vízgazdálkodási Keretterv és 13 területi terve, köztük az „Alsó-Dunavidék Vízgazdálkodási Keretterve”. A vízgazdálkodásban a távlati tervezés alapját jelentő keretterv belvízrendszereként számba vette a legsürgetőbb feladatokat, amelyek az öntözés és a talajvízszint-szabályozás fejlesztését, a belvízbiztonság növelését szolgálták, ezzel biztosítva az Alföld legfontosabb „húzóágának”, a mezőgazdasági termelésnek optimális viszonyait. Ezek a fejlesztések a szivattyútelepeket is érintették; újak építésével és rekonstrukciókkal, amelyek „*azt a célt szolgálják, hogy létesítésükkel a belvízvédekezést igénylő feladatokat évről-évre mindinkább csökkentsük az összes művek fenntartásának intenzív és folyamatos munkájával.*”¹⁵²

A keretterv a Vajas-toroki szivattyútelep építését az 1980 utáni távlati időszakra állította be 8 millió forint költséggel. Ugyanakkor a kerettervben már megfogalmazódik az Érsekcsanádi szivattyútelep teljes átépítése is – szintén 8 millió forinttal kalkulálva –, felújítását csak a Vajas-toroki szivattyútelep felállítása után tervezték be.¹⁵³ Ugyanakkor a szivattyútelep „felülírta” az elképzeléseket.

Az ADUVIZIG-nek akkoriban ez volt már csak az egyetlen szivattyútelepe, amely még nem villamos meghajtással üzemelt. A Hercegszántói szivattyútelepet 1964-ben elektrifikálták, a Karapancsai telep 1958-ban tért át villamos üzemre (igaz a gázmotorokat megtartották, a faüzemelés pedig mind a mai napig lehetséges).¹⁵⁴ Mindkét telep felújítása Szócs László főmérnök elgondolása szerint történt.

A problémamentesen üzemelő telepnél az 1963-ban végzett felülvizsgálatok során már több probléma is kibukott: az egyik kazánon repedéseket észleltek – onnantól kezdve ez a kazán már nem is üzemelt –, és a gőzgépeken is találtak kisebb meghibásodásokat. A kazánbiztosítási revízió nem találta alkalmasnak az üzemelésre a gőzt előállító kazánokat; a hibás kazán javítását már nem engedélyezte és selejtezendőnek nyilvánította. A másik két kazánnál hasonló hibák jelentkezése és így azok üzemképtelenné válása 1–2 éven belül várható volt. Ettől függetlenül a gőzüzem korszerűtlensége, gazdaságtalan volta is indokoltá tette a telep villamosítását.

Az ADUVIZIG 2535/1/1964. sz. levelében bejelentette az OVF irányába a telep elektrifikálási és korszerűsítési munkálatainak igényét. Az OVF az ADUVIZIG bevonásával 1965. szeptember 14-én tartotta meg a telep felülvizsgálatát, és azt követően indokoltan látta annak felújítását.

A felújításnál két elképzelés merült fel: az egyik a gőzüzem megtartása, illetve felújítása volt, míg a másik a szivattyútelep elektrifikálása. Mind a felújítási, mind a későbbi fenntartási és üzemelési költségek a villamosítás irányába billentették mérleg nyelvét: egy elektromos árammal működtetett szivattyútelep jóval olcsóbb volt minden tekintetben. De nem csak a gazdaságossági szempontok indokolták ezt. A villamos üzem biztonságosabb, bármikor üzembe helyezhető, ellenben a gőzüzem beüzemeléséhez 24 órás előkészület szükséges. A gőzüzem megszüntetésével a széntárolás sem okoz több problémát, sem anyagi, sem helyszükséglet tekintetében. Más a két üzem „emberigénye” is: villamosítás esetén 2 szakképzett kezelő személyre van szükség a szivattyútelepen. Mindezek mellett a helytakarékosság is indokolta az elektromos energiára való áttérést: a kazánok elbontásával hely szabadul fel más helyiségek számára és a villamos gépek számára kisebb hely is elegendő.

A szivattyúkat, melyek állapota kielégítő és üzemelésre alkalmas volt, megtartották (49677/1965)., a gőzgépeket viszont felváltotta a villamos üzemű hajtás. A felújítás során nem csak a gépészeti berendezések újultak meg, hanem a szivattyútelep melléképületei is korszerűbbek, funkcionálisabbak lettek. Az ADUVIZIG 2143/1/1965. sz. levelében bízta meg a VIZITERV-et a szivattyútelep felújításának megtervezésével. A telep átalakítására két elrendezés is készült. A korszerűsítéshez, földmunkákhoz szükséges felméréseket és geodéziai felvételeket szintén a VIZITERV készítette el. A villamos és gépi munkákat a GANZ-MÁVAG, a magasépítési munkákat az ADUVIZIG Termelési üze me végezte el. A szivattyútelep villamosítását a meglévő szivattyúk és alépítményi szerkezetek felhasználásával tervezték meg. A szivattyútelep és kazánépület felépítményi részét részben lebontották és az elavult gőzüzemű berendezések – 3 db Cornwall-rendszerű kazán, a magas- és alacsonynyomású gőzgépek, továbbá hajtókarok, végforgattyúk, lendítőkerek, kondenzátorok, valamint a csővezetékek – is eltávolításra kerültek. (A bontási munkákat az ÉM. Gép- és Felvonószerelő Vállalat végezte el a Ganz-Mávag alvállalkozójaként).

31278

Feljegyzés.

az Alsódunavölgyi Vízügyi Igazgatóság belvízi szivattyútelepeinek felülvizsgálatáról.

Polyó hó 25.-én az ószi belvízi felülvizsgálatokkal egyidejűleg megemléztünk a belvízi szivattyútelepeket és ezzel kapcsolatos észrevételeimet az alábbiakban foglalom össze:

- 1./A főfői szivattyútelep /Q= 7,4 m³/sec./ elektromos meghajtású 4 db. gépegységet szeptember hónapban üzemképességi próbával a gyártól - hiánypótlással - át vették. Azóta a hiánypótlások még nem történtek meg.

A telep gépein a földbe süllyesztett gépház szellőzés hiánya folytán nagymértékű a páralecsapódás, ami a gépek épségét veszélyezteti. A motorok szigetelési értéke jelentős mértékben csökkenni fog a bányanedvességű levegőben, ami a tekeresek átütéséhez vezethet. Sürgősen meg kell oldani a gépház hatékony szellőzésével együtt a fűtést is. Addig is a motorok gyakori kifizetése céljából való feszültség alá helyezésével kell védekezni a tekerések szárazon tartásáról.

A nagy nedvesség miatt a gépek és berendezés festését nem lehet elvégezni. A gépek befestésénél ajánlatos lenne a Ganz-MÁVAG által a gyulai VIZIG telepein /pl. Malomfok/ alkalmazott festék anyagot használni és festési módot követni. Az egyik nagyobbik gép hátsójánál tömítetlenségi hiány van.

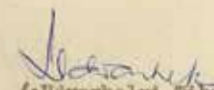
- 2./Az érsekcsanakádi földüzemi szivattyútelep /Q= 6,0 m³/sec./ gépei üzemképes állapotban vannak. A középso kázan üzemét a kázanbiztos nem engedélyezte, ezért szükséges az egyik gépegység egyéb módon /lehetőleg villamos/ meghajtásáról gondoskodni. Erre vonatkozó tervezési munkát mielőbb el kell végezni. Az épület külső tatarozása a legutóbbi szemle óta elkészült.

- 3./A karapancsai szivógáz tartálékmozorokkal rendelkező villamos üzemű szivattyútelep /Q= 2,6 m³/sec./ üzemképes állapotban van, az egyik gépegység villamos meghajtással átváltva üzemben volt. A tárolt fagyvesztésnek csökkentésére az intézkedés már előzőleg megtörtént.

- 4./A hercegszántói szivattyútelep /Q= 0,6 m³/sec./ villamosítása f.évben elkészült azonban a villamos meghajtómotor átterhelődik, ezért a villamos üzem nem használható. A szivattyúján 1 db. DMPT 11-es szivattyúval történik.

A szivógásmotor és berendezés is üzemképes.

Budapest, 1964. november 30.

/Udvarhelyi Tibor:/
csoportvezető főmérnök

1964. évi feljegyzés az igazgatóság szivattyútelepeinek állapotáról

A telep energiaellátását a Baja-Kalocsai 20 kV-os szabadvezeték biztosította (a szivattyútelep mellett akkor még üzemelő repülőter miatt egy szakaszon földkábel építettek ki). A szivattyútelep mellett transzformátorállomást létesítettek, amelyen két 630 kVA teljesítményű és egy 40 kVA teljesítményű transzformátort telepítettek. Ez látja el árammal a gépházban kialakított 400 V-os kapcsolótáblát, amely a telep energiaellátását hivatott biztosítani.

A gépészeti berendezések felújítása a centrifugál-szivattyúk megbontásával kezdődött. A Főhatóság és VIZIG helyszíni szemléje során már ezt megelőzően kiderült, hogy a III. sz. gépegység tengelye görbült. Ezt szükséges volt korrigálni, de szükséges volt minden szivattyúnál a szivattyútengely átalakítása is.

A gőzgéphajtás lehetővé tette a centrifugál-szivattyú fordulatszámának fokozat nélküli szabályozását: 80-120 f/perc közötti értékkel a belvízmentesítés a pillanatnyi igényekhez jól alkalmazkodott. Ennek megtartására a felújítást követően is törekedtek, ezért különleges kivitelű, kettős tekereselésű, kétfordulatú villamosmotort építettek be, amelyek 60, illetve 150 kW teljesítményűek. Ezzel két különböző szivattyú fordulatszám érhető el - 960/perc, illetve 1440/perc -, mellyel a belvízszivattyúzás igényeihez alkalmazkodni lehet.

A szivattyú és a villamosmotor közötti áttételes kapcsolat biztosítására hajtóműként 3 db KENWA 360 típusú (12,5:1 áttételű), nyugatnémet importból származó, kétfokozatú kúphajtóművet szereltek be (a hazai ipar csak kisebb teljesítményű berendezéseket gyártott). A szivattyú és hajtómű közötti tengelykapcsolót a Ganz-Mávag készítette el, a hajtómű és motor közötti tengelykapcsolót a nyugatnémet cég biztosította. A szivattyú nyomócsonkjához kapcsolódó 1000 mm névleges átmérőjű, kézi hajtású tolózár működtetéséhez több kezelő együttes munkájára volt szükség. A felújítást követően a kézi hajtást kiegészítették villamos üzemmel (tolózárhajtóművet építettek be). A gőzüzem megindítása előtt szükséges légtelenítést a korábban gőzejektortal történt; az elektrifikálás során villamosüzemű légtelenítő berendezést építettek be, amely során a szivattyúk külön-külön és egyszerre is légteleníthetők. A munkálatok során az A szivattyú szívócsőtoldásait pótolták, továbbá elvégezték mindhárom szivattyú nyomócsövébe beépített nyomóakna átalakítását és magasítását. Utóbbi miatt pedig a tolózárak kezelése is magasabb szintre került, ami miatt szükséges volt a tolózárak orsóinak meghosszabbítását is elvégezni.

A gépészeti berendezések szerelésére 3 tonna teherbírású kézi mozgatású híddarut építettek be a szivattyúgépházba, ami miatt a korábbi tetőszerkezetet elbontották, így a gépház belmagassága is megnövekedett.

A szivattyútelep elektrifikálásnak terveit Pipó Sándor, Simon István és Ákos János készítette.

IV. 2. Melléképületek rekonstrukciója

A régi szivattyúgépházban maradt a 3 db 2,0 m³/s teljesítményű szivattyú immáron elektromos berendezéseivel és kapcsolótáblákkal. A kazánok elbontásával jelen-tősen megváltozott a gépház belső tere; helyükön az átalakítási munkálatok során vendégszobát, rádiósszobát, munkásszállást, mosdót és illemhelyet hoztak létre. A szivattyúgépházról leválasztott épületrészben került elhelyezésre a gépészszo-ba, a műhely és a raktár. A régi gépészlakás rossz állapotára való tekintettel elbontásra került, helyén egy új MOT típusú 2 szobás, közművesített gépészlakást terveztek, viszont ez végül nem épült meg.

A telep vízbeszerzésére vonatkozó terveket az Országos Vízkutató Vállalat (OVIKUV) készítette el. Mivel a szivattyútelephez tartozó kút vízminősége nem volt megfele-lő, ezért új kút fúrására volt szükség, amelyből a vizet szivattyú és hidrofór segít-ségével biztosították. A szennyvízelvezetés céljára elválasztórendszert építettek ki. A szivattyútelep melletti régi, földszintes, nyeregtetős – jóléti – épületben a már meglévő helyiségek – raktárak, zuhanyzó, öltöző – megmaradtak, középső részén főzőfülkés étkezdét alakítottak ki. A telep udvarán lévő szabadtéri szénraktár a felújítással megszüntetésre került. A szivattyútelep és gépészlakás környéki te-reprendezés eredményeként a töltésről leágazó lejárótól a transzformátorállomásig makadámutat alakítottak ki.

Az épület a korábbinál puritánabb külsőt kapott: tört fehér színű dörzsölt kőpo-ros vakolást készítettek, a párkány alatti mélyített részen függőlegesen bordázott szürke vakolat került. A vasbeton oszlopok nyersen maradnak, kijavítva és szürké-re színezve. Az északi homlokzat nagy üvegfelülete, a lapos tetős kialakítás, kap-csolt gerébtokos ablakok a 70-es évek szocialista építészetének jegyeit hordozta. A felújítás összköltsége 5 819 000 Ft-ba került, és teljesen 1971-re készült el. Ebben az évben a már-már külön személyiséggel bíró kéményt, amely magas-ságával, alapterületével szárazon és vízen egyaránt támpontot jelentetett, szemet vonzott, felrobbantották. (Egy ideig még az igazgatóság URH szolgálatának veze-tőállomását tervezték ide helyezni). Az évtizedek alatt sokszor megfogalmazódott az a vád, hogy felújítást, a muzeális értékű gőzgépek és a kazán eltávolítását, a gépház átépítését követően a telep elvesztette vonzerejét. A rekonstrukcióval ki-alakult funkcionális megjelenés mindenek előtt a nagyméretű és súlyos szivattyú-szerelvények karbantartásának és mozgatásának igényét szolgálta.

*Egy korszak vége: a kémény robbantása 1971-ben ▶
(Sági Jenő gyűjteménye)*

IV. 3. Az Érsekcsanádi csőzsilip átalakítása

1971-ben megkezdődött az Érsekcsanádi csőzsilip átalakítása is. Az átalakításra a csőzsilip felett haladó árvédelmi töltés magasítása és koronaszélességének növelése miatt volt szükség (a korábbi értékekhez képest – az 56-os árvíz miatt – változás állt be: a koronaszint 93,30 m országos szintről 94,20 m országos szintre emelkedett, a koronaszélesség pedig a korábbi/meglévő 3,80 m-hez képest 6,0 méterre nőtt). A bővített töltésszelvény a műtárgy építésével egy időben, 42,10 m hosszúságban épült meg. A kiviteli terveket a VIZITERV – Huszár Lászlóné és Csecskedy Géza mérnökök – 1970-ben, míg a talajmechanikai feltárást a bajai Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikum Építési és Gazdasági Tanszéke készítette el 1969-ben. A csőzsilip újjáépítése helyett annak felújítása, illetőleg meghosszabbítása kezdődött meg. A zsilipet vízszintes irányban 15,15 m-rel hosszabbították meg a Duna irányába, a meglévőhöz való csatlakozás 1,80 m hosszban történt meg a régi védőbeton elbontása mellett. Az új zsilipszakasz 3 db 1,0 x 1,0 m belső keresztmetszetű, 25 cm falvastagságú vasbeton tagból készült. Az alvízi főelzárást mindhárom csőrészen acélszerkezetű táblák biztosítják, amelyek mindhárom tagnál külön aknába épültek meg. Szükséges volt aknamagasítást is végezni, hogy azok felső szintje megegyezzen a töltés megemelt koronaszintjével. A műtárgy Duna felőli végén szádfalat építettek, amely megóvjá azt a káros vízmozgásoktól, illetve az utófenék megrongálódása esetén is védelmet jelent a műtárgy számára. Az új műtárgyaknába felülről kezelhető elzárószerkezetet építettek be. A nyomócsatornába vízmércét állítottak fel. A műtárgy körül jobbra és balra, 10-10 m-es környezetben új töltésszelvényt alakítottak ki.¹⁵⁵ A beruházás költsége összesen 302 575 forintba került.

Az igazgatóság kezelésében lévő belvízrendszerek ma ismert arculata a rendszerváltozásig nagyrészt kialakult. A belvízrendezés területén végzett kiemelkedő munkálatok közül egy párat – ami a szivattyútelepeket érinti – érdemes megemlíteni. 1964-ben épült meg a reverzibilis Foktői szivattyútelep,¹⁵⁶ amely a gravitációs kivezetés lehetőségének megszűnése esetén emeli át a belvizet a Dunába. Az 1970-es évektől kezdve – okulva az azt megelőző évek hatalmas elöntéseiből – az egyik legfontosabb feladat a DVCS tehermentesítésének megteremtése, a másik a hátsági területek vízrendezésének megoldása volt. A csatornahálózat fejlesztése, bővítése mellett az igazgatóság Főépítésvezetősége 1967-ben megkezdte a DVCS torkolati szivattyútelepének kiépítését. Az 1972-ben üzembe helyezett 7,0 m³/s teljesítményű műtárgy legfontosabb feladata az volt, hogy lehetővé tegye magas dunai vízállás esetén is a belvíz levezetését.

Megépültével a DVCS bajai torkolata és Nemesnádudvar közötti szakaszának árvédelmi biztonsága jelentősen javult.¹⁵⁷ 1974-ben épült meg a Kunszentmiklósi szivattyútelep, amely a Kiskunsági-főcsatorna tározóterébe emeli a belvizet.¹⁵⁸ A Margitta-szigeti belvízrendszerben az 1980-1990 között zajló meliorációs munkák eredményeként épült meg az Újfoki I. és az Újfoki II. szivattyútelep, melyek a Karapancai szivattyútelep teljesítményét meghaladó vízhozamok esetén emelik be a Dunába a vizet.¹⁵⁹

Az Érsekcsanádi szivattyútelep 1967 novemberében (KVL)

IV. 4. A szivattyútelep és a 60-as, 70-es évek belvizei

Az 1963-ban kezdődő nedvesebb ciklus, majd az évtized második felében egyre jelentősebb csapadékelhalmozódás eredménye első körben az 1965. évi nagy dunai árvízben, majd az 1966-1967-es évek belvizeiben mutatkozott meg. Az 1965. évi téli belvíz még nem kívánt meg nagy erőfeszítést a védekezéstől, azonban a következő, 1966-os év tavasza próbára tette a védelemvezetést és felszínre hozta a rendszer gyengeségeit. A legnagyobb nehézséget a Duna-völgyi-főcsatorna

vízgyűjtő területének a vízmentesítése okozta, amelynek északi, északkeleti részén ekkor még nem volt kiépítve a belvízlevezető hálózat. Az intézkedések ellenére – új csatornák építése, bővítése, vízvisszatartás, stb. – nem lehetett elkerülni az értékesebb mezőgazdasági területek víz alá kerülését. Az 1966-os évben mintegy 510 km² került belvíz alá. 1970-ben szintén kritikus helyzet alakult ki; nemcsak a csapadék mennyisége, hanem az ennek nyomán kialakuló belvíz tartóssága is kiemelkedő volt: az 1940–1942 közötti időszakot követően 1970-ben tartott a leghosszabb ideig a belvízi elöntés. A legkritikusabb helyzet ismételt a Duna-völgyi belvízrendszerben alakult ki, ahol a torkolati szivattyútelep utócsatornájának lezárása miatt a gravitációs kivezetést nem lehetett megoldani. Emiatt a Csorna–Foktői-csatornán keresztül a Sárközi-vízrendszerbe terelték a belvizek nagy részét. A január 3-tól április 19-ig tartó védekezés során 516 km²-nyi elöntés keletkezett, ami mintegy 154 km² mezőgazdasági területen okozott jelentős kárt. Az 1965-ös dunai árvíz alatt – mivel a szabad kifolyás nem volt lehetséges – az Érsekcsanádi szivattyútelep kénytelen volt több üzemórát teljesíteni a Duna-völgyi-főcsatorna töltéseinek védelme érdekében. 1966-ban a villamos üzemre való átalakítás miatt a szivattyútelep viszont „pihent”: az így kiesett 6,0 m³/s teljesítmény pótlására Érsekcsanádra 8 db DMPT-11 és 8 db CSK-800 típusú szivattyúaggregátot – amelyet a szolnoki VIZIG-től kapott az igazgatóság –, a Vajastorokba pedig 2 db CSK-800 egységből álló provizóriumot telepített az igazgatóság. Az érsekcsanádi provizóriumból 7 db CSK-800-asnak a március hó végi leszereelését a belvízi helyzet, illetve a dunai vízállások lehetővé tették. Április hó elején a szolnoki VIZIG-hez az aggregátok visszaszállításra kerültek.¹⁶⁰

1970 áprilisában a Petőfi Népe így tudósít a védekezésről: „Kritikussá vált a helyzet az úgynevezett „sárközi zsákban”; Sükösd, Érsekcsanád, sőt Baja Duna-menti lapályain. [...] Január 3-tól működik a belvízvédelmi szolgálat. Ettől kezdve állandóan 400–500 személy dolgozik a károk elhárításán, a víz elvonulásának gyorsításán. Nagymértékben növelték a gépi kapacitást, a három beépített szivattyútelep maximális működése mellett 23 mobil szivattyúval egyengetik a víz útját a Duna felé. Ám ezek teljesítményét a Duna magas vízállása lefékezi; [...] Érsekcsanádi Duna-part. A máskor idillien csendes vidék most a pokoli motorzaj lázában ég; a gátórház szomszédságában már a saját szavát sem érti az ember. A gát tövében harsogva, bögve dolgozik a 18 mobil szivattyú, 30–35 centi átmérőjű csövek ágaznak ki belőlük, hogy a töltés tetején buktassák át a vizet a folyamba. A töltés túlsó tövénél kavargó a sötétszürke Duna-víz, a beáramló víztömegeket habos, örvénylő öleléssel fogadja.

Egy gép „lerobbant” az éjszaka, azóta javítják a szerelő, de megérkezett az újabb is; darúval emelik le a teherkocsiról. A vízügyi hivatal lánctalpas gépvezetői itt most a szivattyút kezelik. De így is kétannyi géphez jut egy ember, mint békeidőben”.¹⁶¹

IV. 5. Az Érsekcsanádi szivattyútelep centenáriumi rekonstrukciója¹⁶²

A rendszerváltás jelentős eredményekkel teli és egyben ellentmondásokkal terhelt korszakot zárt le. A vízügyi szervezet többé-kevésbé a már megszokott keretek között folytatta tovább munkáját; a két évvel korábban közös tárcán egyesült vízügy és környezetvédelem (Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium) útjai elváltak, a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium kebelén belül meg-, illetve újraalakult az OVF és a 12 vízügyi igazgatóság, amelyek – így az ADUVIZIG is – ismételt korábbi nevén folytathatta tovább tevékenységét.¹⁶³ (A vízügy ugyanakkor számos korábbi feladatkörét fokozatosan elvesztette: legnagyobb veszteségként a vízminőségvédelem leválasztását élte meg az ágazat, amely a környezetvédelemhez került.) A megváltozott viszonyokban a vízügy sokáig útkereső volt, de az útkeresés közben régi és új kihívásokkal egyaránt meg kellett küzdenie. Már az 1980-as években jelentős figyelmet kapott a művek elégtelen állapota, köztük a szivattyútelepek, műtárgyak elavult gépészeti berendezései is.¹⁶⁴ Ezek karbantartása, orvoslására azonban akkor – kellő költségvetés hiányában – elmaradt. A 1990-es években az igazgatóság elkezdte felszámolni a hiányosságokat és hozzákezdett a korszerűsítési munkákhoz: 1993–1994 között megépült a Vajas-toroki félstabil szivattyútelep, amely a belvizeknek fokozottan kitett Sárközi-vízrendszer problémáit orvosolta. 1997–1998-ban került sor a Foktői szivattyútelep korszerűsítésére, amely munkáért Rónay Istvánt, az ADUVIZIG akkori osztályvezetőjét és a generálkivitelezést végző Plesovszki Pált Lampl Hugó díjban részesítették.¹⁶⁵ És ez volt az az évtized, amikor több mint 30 évvel a telep elektrifikálását és kereken száz évvel annak megépültét követően újabb rekonstrukció zajlott le az Érsekcsanádi szivattyútelepen. Az 1998–2000 között történt fejlesztés elsősorban az üzemelés biztonságának növelése céljából indult meg, de mellette törekedtek arra, hogy a gépház épülete – méltóan a 100 éves évfordulóhoz – visszakapja eredetivel megegyező állapotát, szépségét.

A gépészeti berendezések átfogó felülvizsgálatát, a korszerűtlen elektromos rendszer felújítását a belvízvédekezési feladatok biztonságosabb és hatékonyabb ellátása indokolta. A már 1897 óta üzemelő szivattyúk, továbbá a meghajtomotorok, a segédüzemi fogyasztók cseréjére nem volt szükség. A villamosenergia-ellátás korszerűsítése céljából a transzformátorok és a transzformátorház felújításra kerültek, a méretlen földkábeleket kicserélték.

A transzformátorállomás beépített teljesítménye:

2 db NA 630/20 tip.	2 x 630 kVA	1260 kVA
1 db NA 100/20 tip.	100 kVA	100 kVA
Összesen:		360 kVA

Megtörtént a villamos hálózat bővítése is: a felújítás egyik legfontosabb eleme az uszadékkiszedő mozgógereb beépítése volt. Korábban – a Sárközi I. főcsatornán érkező – uszadék és szemét eltávolítására, szűrésére ideiglenes úszó gazterelőt alkalmaztak, amely nem mindig működött kellő hatékonysággal. A rácsszemét eltávolítása nehézkes és balesetveszélyes volt. A szivattyúk zavartalan biztonságos üzeme érdekében szükséges volt egy gépi – PP-GG-500 típusú – gerebet beépíteni. Az uszadékkiszedőt markolószerkezet, pályaszerkezet (amely a kiemelt uszadék elhelyezését teszi lehetővé) és a szivattyútelep vezérléséhez kapcsolódó automata, energiaellátás alkotja. Kezelésére és rögzítésére rácskezelő műtárgyat szereltek be. A gépet automata módon és kézi vezérléssel egyaránt lehet üzemeltetni, gravitációs üzem esetén a rács tábla kiemelhető. A gereb a Sárközi I. főcsatorna 0+032 km szelvényében került elhelyezésre.

Több helyen elégtelen volt a már meglévő beton és vasbetonfelületek állapota – pl. a szivattyúakna teljes felületén, csatornaburkolatnál, térburkolatnál –, így ezek kijavítása is halaszthatatlanná vált.

Régi elképzelés volt, hogy a rekonstrukció során – a technológia változatlanul hagyása mellett – a szivattyútelep egésze visszanyerje régi állapotát, szépségét. Ennek egyik lényeges elemét képezte a homlokzati díszítések újraépítése, az eredeti díszítő elemek újragyártása. A lapos tető megszüntetése nemcsak az esztétika, a korhűség miatt volt fontos: a többszörös beázások miatt állandó felújításokat igényelt, így ezt a problémát magas tető építésével oldották meg. Ez az elrendezés egyúttal tetőtéri szobák kialakítását is lehetővé tette. A telep az ár- és belvízvédekezésben betöltött kulcsszerepe miatt indokolt volt a már meglévő munkásszállást is korszerűsíteni.

Az eredeti állapotot korabeli fotók alapján kívánták rögzíteni. Értelemszerűen már a felújítás tervezésekor kiderült, hogy a 100 évvel korábbi épület, illetve annak stílusjegyeinek visszaállítása kivitelezhetetlen. A rekonstrukció csak egy eredetihez hasonló épület megvalósítására adott lehetőséget. Lényeges szerkezeti átalakításra nem került sor, számos sajátosság, adottság megmaradt, például a gépterem szárnyának lejtős födéme, vagy a padlástér lejtése, vagy a jelenlegi munkásszállás ritkán és magasan lévő ablakai (ezt az indokolta, hogy korábban az épület gőztartályok tárolására szolgált). Az eredeti díszítéseket, amelyek az ablakkeretezésnél, oszlopsávokon és párkányokon voltak, visszaállították.

A szivattyútelep rekonstrukciója 1998 és 2000 között valósult meg, teljes költsége 194 millió forint volt.

A szivattyútelep főbb műszaki alapadatai összefoglalóan az alábbiak:

Befogadó:	Duna folyam 14,86,9 fkm
Töltéskeresztezés:	03.02. Baja–Foktői árvízvédelmi szakasz 9+942 tkm

Duna mértékadó árvízszint:	92,02 m B. f.
Duna "0" vízszint:	83,98 m B. f.
Duna LKV	86,48 m B. f.
Sárközi I. főcsatorna a szivattyútelepnél	
LNbV	87,27 m B. f.
ÜV	86,82 m B. f.
LKV	86,48 m B. f.

IV. 6. Árvizek, belvizek, fejlesztések – a szivattyútelepek napjainkban

1995-ben az időjárás nedvesebb fordulásával lezárult a majdnem 15 éve tartó száraz periódus. Az 1995-ös, az 1996-os és az 1998-as évek sokévi átlagot felülmúló csapadékösszegei előre vetítették az évezred végi rendkívüli ár- és belvizeit, amelyek a védelmi rendszer gyenge pontjait is felszínre hozták.

1999 tavaszán a hidrometeorológiai viszonyok alakulása révén az igazgatóság működési területén olyan belvízviszonyok alakultak ki és olyan tartósan, amilyenre az 1970-es évek óta tartó aszályos periódusban nemigen volt példa. Bár az 1999. évben három-négy hullámban is jelentkező, és a 2000-es év tavaszába is átnyúló belvíz elsősorban az Alföld északkeleti vidékén öltött rendkívüli méreteket, mégis jelentős károkat okozott az igazgatóság területén is. Az év elején a legsúlyosabb helyzet a Dél-Duna-völgyi és a Sárközi-vízrendszerben alakult ki. Az Érsekcsanádi szivattyútelep az „első hullám” idején (február 22. és április 6. között) dolgozott a legtöbbet: 02. 24-től 03. 23-ig folyamatosan, naponta üzemelt, és mintegy 9 millió m³ vizet vezetett le. A legnagyobb igénybevételkor napi 24 órában csak két gépegységgel üzemelt, hiszen a harmadik gépegység tolózárcsavarorsó-meghibásodás miatt csak 03. 07-től tudott bekapcsolódni a szivattyúzásba. A másik legnagyobb értéket a július 12. és július 21. közötti időszakban produkálta a szivattyútelep; július 17-én gépüzemórák száma összesen 40 volt. A védekezés ezen időszaka alatt összesen 2376 ezer m³ vizet emelt át a telep.

Bő egy évtizeddel később, 2010–2011-es belvízidőszak alatt hasonlóan nagy terhelésnek volt kitéve a telep. Hazánk harmadik (országosan) legnagyobb elöntést okozó belvize (2011 tavaszára már 380 ezer hektárnyi terület állt víz alatt) idején az igazgatóság területén 2010-ben öt alkalommal kellett belvízvédelmi készséget elrendelni. A védekezést tovább nehezítette, hogy Dunán olyan árhullám vonult le, amely mellett a belvizek gravitációs kivezetési lehetősége megszűnt, így a szivattyútelepek ismételten munkába álltak. Az Érsekcsanádi szivattyútelep a május 17. és június 30. közötti időszakban emelte át a legtöbb mennyiséget: mind a 3 gép üzemelt összesen 1645 üzemórán. Az átemelt vízmennyiség 11 902 ezer m³ volt.

Az ezredfordulót követően így újabb lendületet vettek a fejlesztési munkálatok. 2001-ben az ADUVIZIG tanulmánytervet készített a karapancsai szivattyútelep felújítására, amelynek egyik sarkalatos pontja a villamosenergia-ellátás korszerűsítése, a kapacitás növelése volt. A felújítás 2005-ben fejeződött be, és jelenleg 5,7 m³/s teljesítménnyel végzi az átemelést. 2008-ban az Érsekcsanádi szivattyútelepen lapátcserét végzett az igazgatóság.

Lapátcsere a szivattyútelepen 2008-ban

2009-ben indult meg a Duna projekt, amelynek célja az árvízi biztonság növelése, az árvízvédelmi rendszer fejlesztése, megerősítése volt. A 2012-ben elinduló beruházás keretében az igazgatóság mindhárom árvízvédelmi szakaszán történtek fejlesztések. A Baja-foktői szakaszon műtárgyak felújítására is sor került, így többek között az Érsekcsanádi szivattyútelep nyomócsövét, aknáit és tolózárait korszerűsítették.¹⁶⁶ A projekt munkálataival egy időben a Dunán olyan rendkívüli méreteket öltő árvíz vonult le, amelyre korábban még nem volt példa. A 2013-as nyári árvíz az addig mért LNV szinteket a magyar Felső-Dunától egészen Bajáig meghaladta. Az áradat nagy terhelést rótt az Alsó-Duna-völgyre is; három hullámban érkező, 16 napig tartó áradás során az igazgatóság által kezelt fővédvonalakon nagyobb fokú terhelést a Baja-foktői védelmi szakasz (itt 72 árvízi jelenség alakult ki) kapott. Ennek egyik „áldozata” volt az Érsekcsanádi szivattyútelep is. A szivattyútelep szívócsatornájának burkolata alatt feltörő buzgár kiüregelődéseket okozott, amely azonnali geotechnikai feltárást és helyreállítást igényelt.¹⁶⁷

A szivattyúház napjainkban

A 2010-es évek további nagyszabású rekonstrukciós programjaiban bár az Érsekcsanádi szivattyútelep nem szerepelt, az igazgatóság kezelésében lévő több szivattyútelepet is korszerűbbé, biztonságosabb üzeművé tették. A „Vizek mennyiségi és minőségi védelmének fejlesztése a Duna-völgyben” elnevezésű Dél-alföldi Régió Operatív Program (DAOP) projekt keretében az egyre növekvő aszályosodás és belvíz fenyegetettség csökkentésére komplex vízgazdálkodási beavatkozások indultak meg. A közel 3 milliárd forinttal támogatott rekonstrukciós munkák keretében valósult meg a Kunszentmiklósi, valamint a DVCS-torkolati és a Hercegszántói szivattyútelep felújítása, ill. korszerűsítése.¹⁶⁸ A Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP) projektek keretében 2016-ban elindult „Belvízvédelmi szivattyútelepek fejlesztése és rekonstrukciója” című projektelem segítségével megtörtént a Bajszentistváni szivattyúállás átépítése, továbbá a Soltszentimre közigazgatási területén található, XIV. jelű csatorna torkolati szivattyútelepének rekonstrukciója is.

A Sárköz ár- és belvízmentesítésének, és egyben a magyar vízgazdálkodásnak az egyik kulcsfontosságú műve az Érsekcsanádi szivattyútelep. 125 évének legfontosabb állomásait próbálta meg feleleveníteni ez az összefoglaló írás, amely utolsó fejezetében azok előtt a személyek előtt kíván tisztelegni, akik munkájukkal, jelenlétükkel aktív szerepet vállaltak a szivattyútelep múltjában, történetében.

Interjú Brachinger Tamással

Brachinger Tamás – vagy a „régí vízügyeseknek” csak Tamás bácsi – 1960 óta dolgozott az igazgatóságnál. Kezdetben kotrógépkészítőként, majd az Érsekcsanádi gátörjárás gátőreként, és mivel hivatásában többre vágyott, szakközépiskolai képzést követően területi felügyelőként látta el munkáját a Bajai Szakasz mérnökségen. 2004-ben vonult nyugdíjba. A hivatásában eltöltött 44 év alatt számtalan árvízvédekezésben vett részt az igazgatóság működési területén belül és kívül egyaránt. Találkozásunk apropója a szivattyútelep 125. évfordulója alkalmából tett visszaemlékezés a régi időkre. Az Érsekcsanádi szivattyútelep szorosan összefonódik a gátórház illetve a repülőtér történetével. A beszélgetésből olyan részletek derülnek ki, amelyről a magunkat régi vízügyeseknek vallóknak sincs tudomása.

- Sükösdön születél. Gyermekként jártál-e a szivattyútelepen?

Nem, kisgyermekként nem. Az általános iskola elvégzése után erdészeti iskolába jelentkeztem, ahova nem vettek fel. Egy évre gyakornoknak felvettek azaz, hogy így majd biztosan bekerülök, de sajnos nem így lett. Ekkor kerültem az Érsekcsanádi szivattyútelep csemetékertjébe gyakornoknak. Akkor 15 éves voltam.

- Hogyan kerültél kapcsolatba a vízügygel?

Nevelőapám a Földgépénél volt üzemvezető, ami akkor a Vízügyhöz tartozott. Erdész szerettem volna lenni, de az élet nem így hozta. 1960-ban kerültem a Vízügyhöz kotrógépkészítőnek, majd 1966-ban megpályáztam az érsekcsanádi gátőri állást, melyet sikerült elnyernem. Ekkor a szivattyútelepen még a Kákonyi bácsi dolgozott, de már elkezdődött a váltás folyamata, a fia került a helyére. Kákonyi bácsi tanított meg engem halat főzni, nagy halfőző hírében állt. Igazgatóváltás is volt ebben az időben, Kiss György igazgatót dr. Bognár Győző váltotta. Ez alkalommal magyarázta el nekem, hogyan kell a halászlét főzni. Emlékszem, hogy az öreg nagyon tudálékos, precíz ember volt. Én ideges voltam, itt voltak a nagyok az OVF-től is. Az volt az első igazi, nagy adag halfőzésem. Kákonyi bácsi ott állt mellettem és folyamatosan mondta, hogy mit hogyan csináljak.

Kákonyi bácsiról eszembe jutott még egy emlék. Dégen Imre akkori államtitkár az öreget még nyugdíjazása előtt utoljára felkérte halászléfőzésre. Autót küldött érte

Budapestről és elvitték valahova Szolnok mellé. Sanyi bácsi le-föl járkált a töltésen kiöltözve, rettent ideges volt, mellette a 30 cm-esre vágott fűzrőzse, összekötve kékébe egy rakáson. Megérkezett a sofőr egy régi típusú, csőrös Volgával, aki nem akarta megengedni Sanyi bácsinak, hogy berakja a fát az autóba. Méltatlankodott az „öreg”, hogy Ő pedig megígérte Dégen elvtársnak, hogy jó halat fog főzni, és azt csak ezzel a fával lehet. Végül is elvitték a fát, ami csak 30 cm lehetett, és fűz-vesszővel volt átkötve nem dróttal!

Itt Érsekcsanádön szállóige volt, ha valaki halat főzött: „*harminc centi, mert lemérem*”- *mondogatták egymásnak.*

1966-ban nyugdíjba vonulása után már nem nagyon járt ki a telepre. Ő ekkor már hatvanon túl volt. Érsekcsanádön vettek egy házat és ott töltötte nyugdíjas éveit. Két fia volt, mind a kettő vízgyes lett.

Én 1966. december 3-án jöttem, akkor költöztünk ki a gátórházba.

- Kákonyi Sándor által gondozott almáskertről említést tesz a kiadvány, melyről utolsó forrásunk 1941-ből származik, amikor is a Kalocsai mezőgazdasági Kulturális és Gyümölcs Kiállításon bronz oklevelet kapott.

Ez még az én időmben is gyümölcsöskert volt, ez a mai kaszáló helyén állt. Tele volt gyümölccsel: alma, körte, szilva, és ehhez még csatlakozott a reptér rámpától délre a mentett oldalon található terület. Akkor a töltéstest keresztmetszeti-leg sokkal keskenyebb volt, mint most. Körülbelül 800 méter hosszán, egészen a Matkó-fokig szintén vegyes gyümölcsfákkal volt tele. Az itt megtermelt gyümölcs szétszétásra került jelképes áron a vízügy dolgozóinak. A rossz nyelvek szerint a gyümölcsös a pálinkafőzés alapanyagát termelte meg. Még a 60-as évek elején is a telepen dolgozók gondozták. Voltak a telepen salakozó, úgynevezett szenesemberek, akik amikor nem volt üzemelés, takarították a szivattyútelepet, olajozták a gépeket – ragyogó, csillogó vörösréz volt minden –, és ezek mellett ők gondozták a gyümölcsöst is. 1968–70-ben szűnt meg miután átminősítették szántónak.

- Kik azok a személyek, akik a szivattyútelep múltjához köthetők?

Szócs László, őt személyesen is ismertem. „Nagyfejűnek” hívták, borzasztó nagy feje volt. Igazi régivágású mérnökember, aki elvárta a tiszteletet mindenkitől. Ő inkább a belvizes dolgokkal foglalkozott.

Sági Jenőt nagyon tiszteltem, szinte mondhatom, hogy atyai jóbarátom volt. Mielőtt vízgyes lettem, több alkalommal találkoztam vele, mivel apám barátja volt. Később, amikor vízgyesként dolgoztam, nagyon sok okos dologra megtanított, leginkább árvizes témában, nagyon sok olyan fogást mesélt el nekem, ami eszembe sem jutott. Ezeket a későbbiekben hasznosítani tudtam a vizes életutam során.

Sokszor gondolok rájuk, nagyon tiszteltem Jenőt, jópofa, barátkozó, vidám ember volt, akkorákat tudott nevetni, hogy hangzott a ház. Hosszú évekig volt kalocsai szakaszmérnök. Rengeteget dokumentált. Sokat fényképezett, minden érdekelte, ami a vízügyhöz kötődött. Jártam a lakásán is. Ott volt egy dolgozósobája, ami tele volt műtárgyakról, töltésekről, védekezésekről, belvíz-árvízről készített fotókkal, nagyított fekete-fehér képekkel. Élt-halt a vízügyért.

Megemlíteném még Basszer Pétert, aki szenesember volt a telepen.

- Milyen emlékeid vannak a régi nagy belvizekről?

Emlékszem, 1967 tavaszán nagy üzemelés volt, akkor még gőzgépek működtek. Abban az időszakban két vagy három alkalommal is üzemelt. Az 1970-es belvízkor 6 darab CSK 800 szivattyú volt beépítve az előfenékben, 4 darab DP 50-es egész éjjel üzemelt. Emlékszem remegett az egész épület, körülbelül másfél hónapig tartott. Rengeteg ember dolgozott itt, lakókocsik voltak az udvarban, ott pihentek. Ebben az időszakban indult meg a telep villamosítása is. A szivattyútelep bontása 1970-ben kezdődött, a kéményt 1971-ben robbantották fel. Azt végignéztük a gátórház elől. Nagyon szépen robbantották, a kéményt először körbevették, beletették a robbanószerkezetet nyugati irányban félkörben. A keletre néző felébe nem tettek, ezáltal szépen rádőlt a töltésre déli irányba. Félóráig akkora por volt, hogy nem láttunk semmit. Nagyon izgalmas volt a robbantás, nagy durranás után szép lassan elkezdett dőlni és szétterülni.

- Ki takarította el a leomlott kéményt?

Meghirdették és a vízügyi dolgozók vásárolták meg jelképes áron. Nagyon sok dolgozó jött és pucolta a téglát többek között jómagam is. A Vajas utcában található nyaralónk nagyrésze a kéményből valamint a régi gátórház téglájából épült. Későbbiekben lebontásra került a széntároló, majd maga a telep is és újjá lett építve, fakkok voltak széntárolásra. Különböző minőségű szén volt benne, koks, kazán-szén. Háromfajta szén volt, mellette volt a salaktároló.

- Gondolom üzemelés alkalmával számtalan köbméternyi salak keletkezett, mi lett a sorsa?

A gátórház és a szivattyútelep udvara is azzal lett feltöltve majd arra került a beton. A töltéskorona a reptér rámpáig is ezzel lett alapozva, ezzel javították.

- Miért volt szükség háromfajta szénre?

A védekezés megkezdése előtt már napokkal fel kellett fűteni a gépeket, erre volt egy gyengébb minőségű szénfajta. Majd amikor már üzemelés volt, akkor a hó szinten tartására másfajta szént használtak.

- A **Magyarság** című újság 1934. évi 69. számában titokzatos szobákról, szaunáról lehetett olvasni. Van tudomásod ezen építmények létezéséről?

A gátórház 1980-ban épült újjá. Az említett titokzatos szobáról, szaunáról hallottam, de már nem találkoztam vele, mert addigra elbontották. Elmondások alapján nem volt fényűző, 4*3 méter hosszú és széles volt. 1966-ban mikor idejöttem már nem állt. Talán a hatvanas évek elején szűnt meg.

Viszont találtunk két nagy golyót, ami úgy néztek ki, mint az ágyúgolyók, csak négyszer-ötször nagyobbak voltak, faragott terméskőből. Töltésepítésnél kerültek elő a föld alól, nem is tudtuk mi az. Itt az udvarban kerékvetőként használtuk, nem értékeltük. Volt itt egy néni, ő mesélte, hogy ezeket a golyókat melegítették, és az ő feladata volt a kövek locsolgatása. Szabóky méltóságos úr járt szaunázni, akkoriban ő volt a társulat elnöke.

A régi társulati időknek maradtak még nyomai Csanádon. Régen a gátórház padlásán találtam olyan papírokat, ahol nevesített feljegyzések voltak. Például Felnagy István tartozik kettő pengővel mert nem fizette meg a társulati hozzájárulást. Ugyanis a társulat abból élt, hogy minden gazdától szedtek be pénzt, amiből szivattyúztak és mentesítették a területeket.

- **Dégen Imrével találkozta?**

Igen, nagyon jó ismerősök voltunk. Egyébként az ő alapszakmája geodéta volt. A Szent i igazgató édesapja vízmester volt és együtt dolgoztak a Tisza mellett, innen volt az ismeretségük.

- **Igaz lehetett az a szóbeszéd, hogy elbocsátásában közrejátszhatott az a tény, hogy kedvelte az Érsekcsanádi gátórházat?**

Ha végiggondolom azt itt töltött 13 évemet, akkor Dégen Imre érdemelte meg ezt legkevésbé. Egy végtelenül puritán, egyszerű ember volt. Tényleg. A vadászata – átjárt Veránkára – semmivel sem volt kirívóbb, mint a többi nagyfőnöké, sőt még annyira sem. Egyetlen egyszer lőtt egy szép agancsos őzet, én hoztam fel az agancsot a csónakból. Szintén személyes élményeim egyike, hogy a nejem paprikáskrumplit főzött. Megérezte a paprikáskrumpli illatát.

- Brachinger elvtárs, paprikáskrumpli lesz vacsorára? – kérdezte.

- Nem, Dégen elvtárs, Önnek más – mondtam.

- Én azt ennék – suttopta.

- A feleségem főzte – feleltem.

- Akkor bocsánat, elnézést kérek – mondtam.

Kádár János (bal oldali fotó) és Losonczy Pál az Érsekcsanádi szivattyútelepen ➤

- De nagyon szívesen – válaszoltam. Így aznap paprikáskrumplit evett vacsorára. Végtelenül rendes, szerény ember volt. És amiket Őrá ráhúztak, az Csanádra nem volt igaz, máshol hogyan volt, nem tudom. Egy évben háromszor volt itt. Ha Kecskeméten volt ügye, akkor biztos, hogy lejött ide és eltöltött egy éjszakát. Egyetlen egyszer volt itt a családjával, egyszer láttam a feleségét, akkor a Fábri Zoltán filmrendező és annak családjával együtt voltak itt. Na, az magánrendezvény volt.

Egy napon kaptam egy telefont az igazgatósági titkárságról: Szent i igazgató elvtárs nem tud magával beszélni, mert úton van – mondta a titkárnő, Nagyné Irén – de közvetíték. Ma délután ne menjen sehova, maradjon a gátórház környékén, mert három elvtárs meg fogja keresni a Központi Ellenőrző Bizottságtól.

- Mit akarnak ezek Irén?

- Hát, Tamás, ezek vizsgálnak ki mindent és mindenkit. Igazgató elvtárs szeretne magával pár szót váltani mielőtt az elvtársak megérkeznek. Maradjon ott.

Megérkezett a Szent i igazgató úr és mondja:

- Tamáskám jönnek ezek, vizsgálódnak, nem tudom mi a téma, de érzékelem, hogy talán Dégen elvtárssal kapcsolatban, hogy mi szokott itt Csanádon történni. Remélem, hogy csak azt mondod.

- Azt mondom – feleltem, és elment.

Megjöttek és elkezdtek vallatni. Mi szokott itt lenni, kik szoktak idejönni, meddig szoktak maradni, hogy szoktak viselkedni?

Sajnos veszte lett Dégennek ez, mert azt mondták, hogy a Vízügyi Hivatal a reakció-sok, vagy klerikárisok gyűjtőhelye. Nem tetszett a pártnak, hogy kik találkoznak itt.

Kérdéseikre én elmondtam, amit tudtam.

Kérdezték: kik szoktak idejárni?

- Kádár elvtárs, Losonczy elvtárs, Gajdócsi elvtárs, Romány Pál. Elkezdtem a neveket sorolni. Erre egyre kevésbé érdekes kérdések jöttek.

- És a vízügy vezetői?
 - Természetesen, ha ezek az elvtársak jönnek, akkor nekik itt kell lenni.
 - És magának mi a dolga?
 - Megfőzöm a halat – válaszoltam.
 - Hallottuk, hogy a bajai halászlé nagyon finom!
 - Elvtársak, ha jönnek, szóljanak, én nagyon szívesen főzök maguknak is halat.
- Hát nem sikerrel mentek el, az meggyőződése, de szegény Dégent leváltották. Sajnáltam azt az embert, nagyon. Nagyon közvetlen ember volt. A fiam úgy hívta, hogy Dégen papa. Sokat játszott vele. Szeretett itt lenni, a tóra néző szoba volt az övé. A Duna mellett ma is áll a Dégen-domb.

- Hogyan keletkezhetett ez az elnevezés? Talán sokat álldogált a Duna-parton?

Ahol most a Dégen-domb van, az nem így nézett ki, mint jelenleg. A nádkunyhó ahol állt – Te már nem is emlékszel hol volt –, ahogy lemegyünk a lépcsőn, körülbelül 50 méterre volt egy csatorna ki a Dunára. Az onnan kikotort anyagból készült egy 30-szor 40 méteres placc, 1,5-2 méteres magassággal. Egyszer kerestek, kérdezték hol vagyok. A telepről János bácsi elkiáltotta magát az illetőnek, hogy ott van a Dégen-dombon. Ugyanis amikor a csatornát kikotorták, az itteni emberek szerint azt azért kellett csinálni, hogy a Dégen majd be tudjon csónakkal állni és a lépcsőn feltudjon majd jönni. Így lett a neve Dégen-domb.

A Dégen-domb napjainkban

- Hogyan lettél repülésirányító?

A reptér 1963-ban épült, az első reptérirányító Máдай István volt, aki az igazgatóság tűz- és munkavédelmi előadója volt. Akkor kezdődött a vízügy repülőágazatának a fejlesztése. 1966-ban amikor idekerültem, akkor épült Pécs-Tekeresen egy repülőtér az Orfűi-tó partján, a Pogányi repülőtér akkor a vízügy kezelésében volt, a Budaörsi repülőtér ekkora megalakult a repülési szervezet két géppel. Mind a kettő csehszlovák gyártmányú volt, egyik Morava kétmotoros, a másik egy Super Aero egymotoros, négyszemélyes gépekkel. Pécsen PZL típusú négyszemélyes gép üzemelt pilótával, szerelővel és a későbbiek során szaporodtak még gépekkel. Pesten a későbbiekben jött hozzá még egy Pilátus turbo légcavaros, svájci 8 személyes modern gép. Itt Csanádon volt üzemanyagtároló, repülőbenzin és kerozin. A Pilátus üzemelt kerozinnal. Az üzemanyagot csak a vízügy használta.

Nagyon nagy volt a repülési élet akkor. Volt egy országos megállapodás a repülőgépeket üzemeltető cégek között, hogy ingyen és bérmentesen igénybe vehették a repülőtéri szolgáltatásokat. A vízügy ingyen igénybe vehette a MHSZ illetve a növényvédő szolgálatét, de azok úgyszintén. Az Érsekcsanádi repteret a mentők és a rendőrség használta, mondhatom, hogy heti rendszerességgel.

Rátérnék a repülésirányításra. Ehhez szükséges volt a másodosztályú repülésirányítói vizsga megléte. Az elsőosztályú az a közforgalmi, mint például a Ferihegyi repülőtér. A másodosztályú a közforgalmon kívüli repülésirányító. Évente kellett tanfolyamra menni, ami egyhetes továbbképzést jelentett. Az ország több pontján tartották, természetesen ott, ahol repülőtér volt. A tanfolyam vizsgával zárult, amelyen a légügyi hatóság, a meteorológiai szolgálat szakemberei előtt kellett számot adni tudásunkról. Általában 2-3 ember vett részt a vízügytől: Halmos Géza, Telkes József meg jómagam. A reptéren történő leszállás úgy zajlott, hogy általában előző nap telefonáltak és jelezték leszállási igényüket, kivéve a mentőket. A mentők tudták a telefonszámomat, engem hívtak. Ekkor még nem volt beépített leszállójel, irányjelzés. Volt egy úgynevezett startkocsi, abban volt benne a leszállójel, elsősegély-felszerelés, pisztolyrakéta-jelzés. Meg volt adva, hogy mikor kellett lőni.

- Miért kellett lőni?

Talán kétszer fordult elő, hogy használtuk. Három szín volt a piros, a fehér és a zöld. Egyszer nem érték el rádió a pilótát, aki közben felszállt, pedig fontos üzenet volt számára. Az volt a gyakorlat, hogy mielőtt elment, mindig csinált egy iskolakört. Ahhoz, hogy az üzenetet át tudjam részére adni rá kellett lőnöm a zöld rakétát. A zöld leszállási parancs volt, olyan irányba kellett lőni, hogy ő ezt észlelje. Próbált rádiós kapcsolatot létesíteni velem, de mivel nem sikerült, ezért újra leszállt, így át tudtam adni részére az üzenetet.

Pilatus Porter az Érsekcsanádi repülőtéren

Volt Csanádon egy telefon a 100-as, ami állandóan élt. Berepülőzött telefonvonal volt, amely éjjel-nappal üzemelt. Érsekcsanádon 16 órakor bezárt a posta. Abban az időben csak ott lehetett telefonálni, nekünk szerencsénk volt, mert munkaidőn kívül is tudtunk beszélni.

A mai reptéren álló épület a felvételi épület és irányítótorony volt. Az irányítótoronyban műszerek voltak, azokat még mi hoztuk le Budapestről. Ha tudtuk, hogy repülés lesz, bekapcsoltuk az irányadót, ami az ÉCS jelét állandóan sugározta így a gép érzékelte és tudta, hogy hol van.

Kalocsa alatt mindig bejelentkezett a pilóta és kért közelítési engedélyt. A toronyban lévő irányító dolga a közelítés engedélyezése a látástávolság felmérésével, felhőalap, szélérő megadásával. Onnantól kezdve, hogy engedélyezte a pályához való közelítést, tiéd a felelősség, úgyhogy ez egy komoly feladat volt.

Volt repülésre igény a vízügynél is. Szakasról, osztályról árvíz-belvíz esetén két-három ember is repült egy-egy alkalommal. A kisvízi és az árvízi légi felderítés módszerénél nincs jobb, ezt merem állítani. Volt szerencsém mindkét helyzetben több alkalommal ilyen formában végigjárni a Dunát. Kilométerről szinte pontosan meg lehet mondani, hogy mi fog következni vagy mit fog okozni majd ez a víz.

Megigényeltük Budapestről, az OVF-től a repülőt. Általában én telefonáltam fel, hogy ezen a napon szeretnék igényelni repülőt és kérjék meg a repülési engedélyt. Jött a gép le, – ezért fizetni kellett – kollégák jöttek ki Bajáról, felszálltak-leszálltak. Két-három felszállás is volt egy nap.

Lehet, hogy nagyképűnek hangzik, de a repüléssel kapcsolatban mindenki rám támaszkodott. 1966-tól amíg működött a repülőtér, én voltam a repülésirányító egészen 1995-ig. Rendszerváltás idején kezdték leépíteni a repteret. Utána eladták a vízügyi gépeket is, nem volt igény már a repülésre.

Eddig csak repülőkről volt szó, de nem egyszer helikopterek is tiszteletüket tették nálunk. Egyszer Dégen is jött helikopterrel, volt egy jeges szimpózium 1971-ben hungarocellek úsztak a Dunán, Szent István igazgató úr irányította a gyakorlatot.

1970-1972-ben volt egy jeges árvíz, derékvastagságú fákat döntött ki a jég, amikor a Duna-híd és a Koppányi-kanyar megfogta a jeget és eltorlaszolta a Dunát. Sági Jenő volt a védelemvezető. Itt a csanádi vízmércén 2 óra alatt 2 méter 20 centit emelkedett a víz. Ugyanis elzárta felülről a rázúdult jég. Egy szerb hajó vontatmánya belement a jégmezőbe, és ahogy megzúdult a jég, szétszaggatta a vontatmányt, és mint egy darab fa lebegett a vontatmány mindenütt össze-vissza. Nagy volt a pánik. Telefonáltak az oroszoknak, azok küldtek két helikoptert és kötéllel mentették ki az embereket.

Amikor megindult a jég az valami iszonyat volt. Recsegés, ropogás, dőltek ki a hatalmas fák. Borzasztó látvány volt.

Úgy érzem, ennyi évtized távlatából – és remélem ez a beszélgetésünkön is érződik –, hogy mozgalmas, szép életünk volt.

Tamás bácsival mindig öröm beszélgetni, történeteit hallgatni. A hosszú évtizedek alatt sok fiatal vízügyes kollégát nevelt ki, adta át nekik tudását és a szakma szeretetét. Köszönjük!

Az interjút készítette: Rózsa Gyöngyvér

*Jégveszély elhárítási gyarkolat Érsekcsanádon 1971-ben
(Dr. Szent István megafonnal, Dégen Imre középen)*

Jeles személyek

Kolecsányi Endre 1855–1932

Kolecsányi Endre mérnök, kormányfőtanácsos, felsőházi tag 1855-ben született Nyitrán. Miután 1873-ban Pozsonyban befejezte középiskolai tanulmányait, a budapesti József-műegyetem hallgatója lett. 1878-ban megszerezte mérnöki oklevelét. A kezdeti években vasútépítésekben dolgozott, amely során számos jelentős vasútvonal – pl. Budapest–Zimony, a Száva-vidéki vonal – megépítésében részt vett. 1893-ban költözött Kalocsára, ahol az ármentesítő társulat igazgatója lett. Ugyanebben az évben a Kalocsai Gőztéglagyár Rt. elnökének nevezték ki, 1896-ban pedig a Kalocsai Takarékpénztár elnökének is megválasztották. 1897-től 1924-es nyugdíjba vonulásáig a társulat igazgató-főmérnöki tisztségét töltötte be. Nevéhez kötődnek a Kalocsai-Sárköz nagyarányú belvízszabályozási munkái, amely eredményes tevékenységéért 1911-ben kir. tanácsosi címben részesült. 1924 érdemei elismeréséül kormányfőtanácsosi címet kapott. Nyugdíjba vonulását követően mint társulati alelnök aktív részese maradt a társulat életének. 1927-ben főrendiházi taggá választották. A vasút- és vízépítés mellett a magasépítésben is jeleskedett: Kalocsán három épület köthető munkásságához. A munka mellett a város társadalmi életének is tevékeny alakja volt: tagja volt a kaszinónak és szerepet vállalt az adókivetés területén is. 1932-ben betegség következtében hunyt el Budapesten.¹⁶⁹

Szabóky Jenő 1881–1956

Szabóky Jenő mérnök, országgyűlési képviselő 1881-ben született Kalocsán. A középiskolát a kalocsai jezsuita főgimnáziumban végezte el, majd 1902-ben a budapesti Királyi József Műegyetemen mérnöki oklevelet szerzett. Tanulmányainak befejezését követően ismereteinek bővítése céljából külföldi tanulmányútra ment, amely során Nyugat- és Észak-Európa számos államát bejárta. Később a Budapesti Tudományegyetemen a jogot is elvégezte.

Rövid magánmérnöki pályafutása után 1906-tól a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat szakaszmérnökeként, 1924-től igazgató-főmérnökeként vállalt tevékeny szerepet a Kalocsai Sárköz árvízvédelmi és belvízrendezési munkálataiban. Műszaki és törvényhozási intézkedésekkel egyaránt elősegítette a térség fejlődését. Az I. világháború alatt tartalékos századosként teljesített szolgálatot az orosz és az olasz fronton. A háborút követő politikai események, továbbá az azt követő évtizedek politikai életének aktív résztvevője volt: 1918-ban Kalocsán megszervezte a nemzetőrséget, amelynek parancsnoka lett, emiatt a Tanácsköztársaság idején „ellenforradalmiság” vádjával letartóztatták. A kalocsai választókerület a

20-as években több alkalommal is nemzetgyűlési képviselővé választotta, amely tisztségében a nemzetgyűlés közlekedésügyi, pénzügyi és vízügyi bizottságának munkájában is részt vett. Tagja volt Kalocsa város képviselő-testületének és Pest vármegye törvényhatósági bizottságának is.¹⁷⁰

1943-ban, a Duna bal parti társulatainak összevonása nyomán megalakult Pestmegyei Dunavédgát Társulat igazgató-főmérnöke lett. Az 1950-es években – minden bizonnyal korábbi politikai szerepvállalása miatt – börtönbe került, ahol 1956-ban betegség következtében elhunyt.¹⁷¹

Szócs László 1899–1977

Szócs László okleveles gépészmérnök szintén a régi korok embere volt, akinek élete, életútja végig összefonódott a vízi munkálatokkal. 1899-ben született Kalocsán, s gazdag pályafutása – egészen élete végéig – a szűkebb értelemben vett Alsó-Duna-völgy Pest és Bács megyei területeihez kötődött. A Középiskolát Temesvárott végezte el, műegyetemi tanulmányait azonban csak a háborút követően, leszerelése után tudta megkezdeni. Ez alatt az időszak alatt már 1925-ben a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulathoz „szegődött” mint napidíjas. Nem sokkal később, gépészmérnöki oklevelének megszerzését követően, 1928-tól már a társulat szakaszmérnöki teendőit bízták rá. A társulati korszak számos feladattal járt: a dunai árvízvédelmi töltés fenntartási fejlesztési munkáiban a kezdetektől részt vett, a későbbiekben pedig már az ő irányítása alatt zajlottak. Legjelentősebb feladatai azonban a belvízcsatornázási munkákhoz kötődtek: az előmunkálatoktól kezdve a tervezésen át egészen a kivitelezésig jelen volt. Szinte állandóan kiment terepre, amely által jelentős területismeretre tett szert. A társulat 121 km hosszú belvíz-főcsatornáját egymaga mérte fel, s tervezte meg a csatornák felújítását. Az ő kezdeményezésére épültek meg először 1936-ban a redőnyös zsilipek, kialakította a főcsatorna és az üzemi kotrók méretéhez igazodó nyitható hídtypust. Ebben az időszakban kapta meg feladatául az Érsekcsanádi szivattyútelep üzemének vezetését, s az 1930-as években a szivattyútelepen zajló biztosítási munkák az ő irányításával valósultak meg. Az ezzel kapcsolatos feladatok, az ekkor kialakult kötődés a szivattyútelepekhez az egyik legmeghatározóbb alakítója lett későbbi, immáron igazgatósághoz fűződő pályafutásánál is. A társulatok államosítását követően először az igazgatóság jogelődjénél helyezkedett el, majd 1955-től az igazgatóság Vízgazdálkodási Osztályának vezetője lett egészen 1959-es nyugdíjazásáig. Ekkor már nem csak a sárközi terület, hanem a Duna-völgyi-, az Észak-bácskai-, az Igali- és a Margittaszigeti-vízrendszerek is a látószögébe kerültek. Szakértelme nagy segítséget nyújtott a volt társulati területek, központok újrászervezésében. Munkássága azonban főként – a már fentebb említett – szivattyútelepekre összpontosult, azoknak el-

sősorban energetikai problémáit igyekezett orvosolni. Az üzembiztonság növelése céljából az Érsekcsanádi szivattyútelep kazánjaihoz korszerűbb tüzelési technikát dolgozott ki, a Karapancsai és Hercegszántói szivattyútelepek pedig az ő jóvoltából kaptak elektromos meghajtást. Utóbbiak elektrifikálása nem csak a biztonságosabb üzemelést, hanem teljesítménynövekedést is szolgáltak. Bár már társulati mérnökként is foglalkozott a Duna-völgyi-főcsatorna tehermentesítésével, a feltételek csak az egységes vízügyi szolgálat keretében értek meg rá: 1959-ben megépítette a Csorna-Foktói-árapasztó-csatornát, továbbá előkészítette a csatorna végpontjának, a Foktói szivattyútelepnek beruházását is. Szakmai tudása mellett munkatársai az embert is tisztelték benne. Beosztottjai életkörülményeit állandóan javítani igyekezett: az őrtelepek, szivattyútelepek dolgozóinak kulturáltabb lakáskörülményeket biztosítani, így pl. ezeken a „külsőterületeken” kezdeményezte és bevezette az egyedi házi vízellátó berendezések alkalmazását. Emögött nevelő szándék, sőt az a meggyőződés húzódott, hogy ha a dolgozók megszeretik a külsőterületen való életet, akkor a szolgálathoz is kötődnek. Az ő ragaszkodása a vízügyhöz kétféleképpen is megnyilvánult: nyugdíjba vonulását követően is a bajai VIZIG munkáját segítette egészen haláláig. Emellett a terület múltjával, fejlődésével is aktívan foglalkozott, adatokkal segítette több település történetével foglalkozó tanulmány, monográfia megírását, s ő maga is gyűjtötte a történeti forrásokat. Elkészítette a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat működési területét érintő belvízrendszer kialakítását, fejlődését bemutató munkáját, valamint több kisebb elaborátum megírása is az ő nevéhez fűződik.¹⁷²

Sági Jenő 1927–2014

1927. január 13-án született Kecskeméten. Számos iskolaváltás után 1946-ban érettségizett le a Kaposvári Községi Kereskedelmi Középiskolában. Még ugyanabban az évben az akkori József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemre nyert felvételt. Felsőfokú tanulmányai mellett technikusként dolgozott a Vízépítő Nemzeti Vállalatnál. 1952-ben szerezte meg mérnöki oklevelét, s azzal egy évben a Bajai Folyammérnöki Hivatalnál helyezkedett el, ahol első munkái között az árvédelmi védtöltés fenntartás-építésvezetője lett. 1953-ban a Bajai Kirendeltség megalakulásával a Szócs László főmérnök vezette belvízes csoportba került, ahol mint beosztott mérnök dolgozott. 1955-ben a Bajai Vízügyi Igazgatóság létrejötté után a Bajai Kivitelező Részleg, majd augusztus 22-től a Kalocsai Szakaszmérnökség vezetője lett egészen nyugdíjazásáig. Feladatai gördülékenyebb ellátása végett 1959-ben beiratkozott az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Közlekedési Üzemmérnöki Karára, ahol gazdasági szakmérnök végzettséget szerzett. Évtizedeket felölelő vezetői tevékenysége során – többek között – az alábbi jelen-

több munkák valósultak meg: felújították a Reketye–Bogárzó- és a Szelidi–tavi-csatornát, valamint hidakat és átereszeket építettek. Biztosította a (Császártöltés belsőségében lévő) Szamár–völgyi-csatorna és a Reketye–Bogárzó-csatorna tor-kolati szakaszát. Megépítette a Sárközi III. főcsatorna Csornai, a Sárközi II. főcsa-torna Lugosi és a Csorna–Foktői–árapasztó-főcsatorna Vörösszállási zsilipét, és a Sárközi I. főcsatorna Miskei zsilipes hídját. Számos építési munka zajlott az ő vezényletével: megépült a Fadd–tolnai vízpótlómű, a Fajsi komplejáró, a Tolnai hajóberakó. Megvalósult a Margitta-szigeti Északi-főgyűjtő műtárgysüllyesz-tése, a Kalocsai Fúszerpaprika Ipari Vállalat szennyvízrekonstrukciója, a Keceli Általános Iskola szennyvízszikkasztása. Vízkárelhárításban vállalt szerepe is in-kább a belvízhez kötötte: a dunai árvizek alkalmával is a sárközi belvizekkel kellett foglalkoznia. 1980-ban az OVH Gyulára vezényelte belvizes tanácsadónak. Dunai árvédekezésnél 1975-ben kapott védelemvezetői megbízást, a tiszai árvédekezés-nél pedig 1970-ben a Maros bal partján, 1974-ben a Szentesi Szakasz mérnökség területén vett részt. Társadalmi vonalon is aktív volt, az igazgatósági szakszer-vezeti bizottság társadalmi munkavédelmi felügyelője, a MEDOSZ Bács-Kiskun megyei bizottsága mellett működő Vízügyi Szakosztály titkára, majd a MEDOSZ Központ Vízügyi Szakosztályának volt a tagja. 1987-ben, 32 év szakasz mérnöki szolgálat után vonult nyugdíjba, de ezt követően még egy évig szaktanácsadó-ként dolgozott az igazgatóságon, s több mint hét évig, a társulat megszűnéséig a Homokhátsági Vízi Társulatnál műszaki ellenőrként tevékenykedett. Több évtize-det felölelő vízügyi szolgálata alatt számos kitüntetéssel ismerték el szakmai és társadalmi munkáját: többek között a Vízgazdálkodás Kiváló Dolgozója kitün-tető jelvényt 1957–, 1965-ben, a Munka Érdemrend Ezüst fokozatát 1985-ben, a Dunai árvízvédelemért emlékérmét 1954–, 1956–, 1965– 1966–, 1970-ben, a SZOT Ezüst kitüntető jelvényt 1976-ban, a Községfejlesztésért emléklakettet 1960–, 1964-ben, a Kalocsai Vízmű Építése emléklakett 1971-ben vehette át. Jó szervezőkészségének köszönhetően a Kalocsai Szakasz mérnökség vezetése alatt kilencszer kapta meg a Kiváló Egység kitüntető címet. Műtszeretete, a történe-lem iránt tanúsított érdeklődése rendkívül jelentős és értékes dokumentumokat hagyott maga után: már a társulatnál elkezdte összegyűjteni, rendezni és fel-dolgozni a történeti értékű iratokat, a társulati éves működések anyagait. A régi adatok gyűjtését szakasz mérnök korában is folytatta. Az elsősorban Sárközi-, Duna-völgyi-, és a Margitta-szigeti-öblözetek területének múltjával kapcsola-tos, felhalmozott tudásanyagot a 80-as évek végétől kezdte el publikálni helyi és szakmai lapokban. Az írás mellett másik szenvedélye a fotózás volt; hobbifotós-ként dokumentálta vízügyi szolgálatának, működési területének jelenét, amely ma már értékes forrása a múltnak.¹⁷³

Jegyzetek

- [1] Vályi András (1799): Magyar országnak leírása. III. kötet. Budán, 235.p.
- [2] Pataki József (1955): A Sárköz természeti földrajza. Tolnamegye Tanácsa, Szekszárd, 6.p.
- [3] Nebojszki László (2006): A múltörző Sárköz. Első rész. Természettudományi Közlöny–Természet Világa. 2006. évi 10. szám. 458.p.
- [4] Meg kell jegyezni, hogy az 1950-es megyerendezésig Pest megyei, azt követően Kalocsai jelző vált elterjedtebbé.
- [5] Bárh János (1998): A Kalocsai Sárköz fogalma. Bárh János szerk.: Cumania 15. A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyve. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Kecskemét, 1998., 211.p.
- [6] Bárh (1998): 215.p.
- [7] Sági Jenő (2006a): A Sárközi Ármentesítő Társulat megalakulása. 49 év Kalocsán, önéletrajz és törté-neti képalbum I. CD-ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 3.p.
- [8] Bárh (1998): 215–221. p; 225–227.p.
- [9] Bél Mátyás: Bács-Bodrog vármegye. Bács-Kiskun megye múltjából 6. – Helytörténeti források és szemel-vények a XVIII–XIX. századból. Bács-Kiskun Megyei Levéltár, Budapest, 1982., 18.p. [Eredeti kézirat: Matthias Belius (1735): Notitia Hungariae novaehistorico-geographica. Descriptio Comitatus Bácsiensis et Bodrogiensis]
- [10] Vályi (1799): II kötet, 647. p. További településekre lásd Vályinál (1799): II. kötet: 265. p., Kalocsa 271.p. Miske 616. p.; III. kötet: Sükösd 290. p., Szentbenedek 357. p.
- [11] Móder Ferenc (1896): A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat huszonkét éves története 1872–1895-ig. Sárközi Ármentesítő Társulat Igazgatósága, Kalocsa, 1896., 17.p.
- [12] Andrásfalvy Bertalan az Örjeg északi határának Dunapatajt nevezi meg.
- [13] Pallas Nagylexikon 1896-ban megjelent 13. kötetének szócikke. (Nebojszki (2006): 458.p.)
- [14] Nebojszki (2006): 458.p.
- [15] Andrásfalvy Bertalan (1975): Duna mente népének ártéri gazdálkodása Tolna és Baranya megyében az ár-mentesítés befejezéséig. Tanulmányok Tolna megye történetéből 7. Tolna megyei Levéltár, Szekszárd, 13–14.p.
- [16] Andrásfalvy (1975): 19.p.
- [17] Györffy György (1987): Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 695.p.
- [18] Andrásfalvy (1975): 21.p.
- [19] Ficsor Mónika (2003): Kalocsa város belterületén áthaladó Csorna-foktői és Sárközi I. főcsatornák rekonstrukciója. Szakdolgozat. Eötvös József Főiskola Műszaki Fakultás, Baja, 7–8.p.
- URL: <https://docplayer.hu/8436272-Kalocsa-varos-belteruleten-athalado-csorna-foktoi-es-sarkozi-i-focsatornak-rekonstrukcioja.html> [Látogatás ideje: 2023. 01. 29.]
- [20] Fényes Elek (1851): Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá betü-rendben körülményesen leíratik. I–IV. Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pesten. Csanádra lásd: I. kötet, 197.p.
- [21] Nebojszki (2006):458.p.
- [22] Nebojszki (2006):458.p.
- [23] Ihrig Dénes szerk. (1973): A magyar vízszabályozás története. OVH, Budapest. 228.p.
- [24] Móder (1896): 18.p.
- [25] Ihrig (1973): 51.p.
- [26] Ihrig (1973): 51.p.
- [27] Sági Jenő (2005a): A folyamszabályozási munkák és a dunai átvágások XVIII. XIX. századi története. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD-ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 5.p.
- [28] Sági (2005a): 7–9.p.
- [29] 1895. évi XLVIII. törvénycikk a Közép–Duna egységes szabályozásáról, valamint az ország egyéb jelentősebb folyóvizein első sorban szükséges szabályozási munkálatokról.
- [30] Fejér László (2010): A víztársulatok 200 éve. Vízgazdálkodási Társulatok Országos Szövetsége, Budapest. 18.p.

[31] Sági (2006a): 5.p.

[32] Ihrig (1973): 51.p.

[33] Ihrig (1973): 228.p.

[34] Ihrig (1973): 230.p.

[35] Nebojszki (2006):458.p.

[36] Sági Jenő (2005b): A Kalocsai Sárköz 1732–1909 közötti évek nagy ár–vizei és belvizei. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD–ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 2.p.

[37] Sági (2005b): 3.p.

[38] Sági (2006a): 7.p.

[39] Sági (2006a): 5.p.

[40] Dékány Mihály (1878): A magyarországi ármentesítő társulatok. Weizsmann Testvérek Könyvnyomdájából, Budapest, 3.p. Beszéd a társulat a társulat földművelésügyi miniszterhez intézett 1894. évi egyik jelentése is: „[...] Az 1860–as évek végén alakult a kalocsai őrjegvizeknekKlasz Márton cs. kir. mérnök tervezete alapján való levezetésére egy társaság, mely az őrjegi csatornát a Kalocsai határfától a Dusnok vajastorokig kiépítette; [...] Ezen őrjegcsatornázási érdekeltség a pestmegyei sárközi Dunavédgát és csatornázási társulatnak az 1871ik évi vízjogi törvény értelmében 1872 évben társulattá történt megalakulásakor az alapszabály 19. §-a értelmében vonatott be a társulatba és ebből látható, hogy nem a pestmegyei sárközi Dunavédgát és csatornázási társulat építette az őrjeg csatornát, hanem a már azelőtt létezett érdekeltség [...]” in: KVL IX.55.a. 226/1894. Nagyméltóságú bethleni gróf Bethlen András úrhoz földmívelésügyi m. kir. Miniszterhez 226/1894. számú alázatos jelentése a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulatnak.

[41] Sági (2006a): 5–6.p.

[42] 1871. évi XXXIX. törvénycikk a vízszabályozási társulatokról.

[43] Sági (2006a):8.p.

[44] Sági (2006a):9.p

[45] Sági (2006a):8–9.p.

[46] Móder (1896):7.p.

[47] Pest Megyei Dunavédgát és Csatornázási Társulat 1872. évi alapszabályzata

[48] Sági (2006a): 9.p.

[49] KVL IX.55.a. 245/886. A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat 1885. évi alapszabályzata

[50] Ihrig (1973): 228–229.p.

[51] Ihrig (1973): 230.p.

[52] Sági Jenő (2005c): Fa és vascsöves zsilipek története. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD–ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 1.p.

[53] Sági (2005c): 1–2.p.

[54] 1885. évi VIII. törvénycikk a Duna folyam dévény–dunaradványi szakaszának szabályozásáról.

[55] Ihrig (1973): 241. p.

[56] Gajári Ödön (1893): A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat 1892. évi működése. Kalocsa.

[57] Sági (2005a): 8–9.p.

[58] 405/1896. Jegyzőkönyv felvétellett a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1896. évi október hó 20–án Kalocsán délután 3órákor az igazgatóság épületében megtartott igazgató választmányi ülésen. 1. pont, 408. szám: Jelentés az 1895 évi működésről.

[59] IX.55.a. Szám nélkül: Jegyzőkönyv felvétellett Kalocsán, 1893. évi szeptember hó 23–ik napján, a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségének a társulat hivatalos helyiségében tartott rendes évi közgyűlésében. 15 tárgy, 1107/893. szám.

[60] A tervezet 28 III/V.14.93. sz. május hó 19–én kelt miniszteri rendelet folytán lett felterjesztve. Ekkor a költségekre még 20 ezer forintot számoltak, és a kiépítésre vonatkozó szerződést ekkor még a Melocco testvérek vállalkozó céggel kötötték volna meg. in: KVL IX.55.a. 285/1894. Jegyzőkönyv felvétellett Kalocsán a társulat hivatalos helyiségében, 1894. év május hó 1–ső napján, a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulat igazgató választmánya által tartott ülésben. 272/894. szám.

[61] KVL IX.55.a. 427/1895. Jegyzőkönyv felvétellett Kalocsán 1895 évi október hó 5–ik napján a pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltégeinek a társulat hivatalos helyiségében tartott rendes évi közgyűlésén. 434. szám.

[62] KVL IX.55.a. 427/1895. Jegyzőkönyv felvétellett Kalocsán 1895 évi október hó 5–ik napján a pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltégeinek a társulat hivatalos helyiségében tartott rendes évi közgyűlésén. 433. szám.

[63] KVL IX.55.a. 457/1897. Jegyzőkönyv felvétellett Kalocsán 1897 évi szeptember hó 29–én délelőtt a pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségének a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendes évi közgyűlésén 1. tárgy, 460/1897. szám: Jelentés 1896 évi működésről.

[64] Decsy Gyula (1896): A Kalocsai Ármentesítő Társulat csanádi vascső zsilipje. Kalocsai Néplap 1896. évi 9. szám, 88.p.

[65] Ezt annak rozzant állapota indokolta. 1897–ben még nem kapta meg az engedélyt, hiába terjesztették fel a tervet. KVL IX.55.a. Szám nélkül: jelentés az 1897 évi működésről. Az átalakításának megkezdéséről: KVL IX.55.a. 330/1896. Jegyzőkönyv felvétellett a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1896. évi szeptember hó 5–én Kalocsán délelőtt 10 órákor az igazgatóság épületében megtartott igazgató választmányi ülésen. 335/1896. szám.

[66] KVL IX.55.a. 330/1896. Jegyzőkönyv felvétellett a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1896. évi szeptember hó 5–én Kalocsán délelőtt 10 órákor az igazgatóság épületében megtartott igazgató választmányi ülésen III. tárgy, 334/1896. szám: A csanádi szivattyútelep, a vajastoroki vascső zsilip építése és a Duna védtöltések erősítéséhez szükséges pénzüsszegek beszerzésére vonatkozó indítványok.

[67] KVL IX.55.a. 341/1896. Jegyzőkönyv felvétellett Kalocsán 1896. évi szeptember hó 5–én délután a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségének, a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendkívüli közgyűlésén. 343/1896. szám: A csanádi szivattyútelep, a vajastoroki vascső zsilip építése és a Duna védtöltések erősítéséhez szükséges pénzüsszegek beszerzése.

[68] KVL IX..55.a. 330/1896. Jegyzőkönyv felvétellett a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1896. évi szeptember hó 5–én Kalocsán délelőtt 10 órákor az igazgatóság épületében megtartott igazgató választmányi ülésen. 1. pont, 332/96.szám: Társulati igazgató jelentése a csanádi szivattyútelep tárgyában beérkezett ajánlatokról.

[69] KVL IX.55.a. 145/1897 Jegyzőkönyv felvétellett a pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1897 évi április hó 23–án Kalocsán délután 3 órákor az igazgatóság épületében megtartott igazgató választmányi ülésén 1. tárgy, 147. szám: Jelentés a csanádi szivattyútelep és a háromszázezer forintos kölcsön tárgyában.; KVL IX. 55.a. 292/1897. Jegyzőkönyv felvétellett a pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1897 évi július hó 21–én Kalocsán délelőtt 8 órákor az igazgatóság épületében megtartott igazgató választmányi ülésén. 1. tárgy, 294/1897: Jelentés a Csanádi szivattyútelep és a háromszázezer forintos kölcsön tárgyában.

[70] Józsa István (2012): Felköszöntjük Öseinket. Emlékek a SCHLICK gyár belvíztelepeinek gépeiről. 3.p. URL: <https://docplayer.hu/7735365-Felkoszontjuk-oseinket-emlekek-a-schlick-gyar-belviztelepeinek-gepeiről.html> [Látogatás ideje: 2023.01.29.]

[71] Az 1898. évi a szeptember hó 21–én megtartott rendes évi közgyűlésről kiállított jegyzőkönyvben foglaltak szerint, pl. a küszöbszint volt döntő: „Jelentés az 1897 évi működésről. A nyári árvízkor Dusnokban a zsilipnél a legmagasabb vízállás volt 659 cmrel és Csanádon 676 cmrel észleltettek. 1897ik évben dusnoki zsilip zárva volt 52 napig és a csanádi zsilip 126 napig, tehát utóbbi 74 nappal tovább mint a dusnoki. Ezen különbözet onnan ered, mint a csanádi zsilip küszöbje mélyebben fekszik mint a dusnoki zsilip küszöbje és így egyedül ezen okból lett a szivattyútelep is a csanádi zsiliphez építve és a felső vizek levezetése céljából a dusnoki vajas a csanádi vajassal egy csatornával összekötve.” in: KVL IX.55.a. 289/1898: Jegyzőkönyv felvétellett Kalocsán 1898. évi a szeptember hó 21–én délelőtt a pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségének a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendes évi közgyűlésén. 1. tárgy, 290/1898. szám: Jelentés az 1897 évi működésről

[72] Sági Jenő (2005d): A csanádi gőzszivattyútelep története. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD–ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 4.p.

[73] KVL IX.55.a. 305/1897. Jegyzőkönyv felvétellett Kalocsán 1897. évi július hó 21–én délelőtt 10 órákor a pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségének, a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendkívüli közgyűlésén. 308/1897. szám: A szivattyútelep különvéleménye és az ezzel kapcsolatos ellenvélemény. Szabély Antal töredékben fennmaradt ellenvéleménye azon alapszik, hogy egyes községek, a 3 alsó község – nagy eséllyel – Nemesnádudvar, Sükösd, Csanád – nem profitálna a szivattyútelep megépítéséből, így annak költségeit nem is szeretnék állni „[...] 300000 kölcsön ártér területi arányban osztassák el. Az igazgatóság építesse fel a szivattyút azok költségéből, kiknek a szivattyú hasznukra van. A szivattyú által nem érdekelték pénzéből pedig ássanak ki a már eddig készült csatornákat arra a fenékre melyre építve voltak.”

[74] KVL IX.55.a. Szám nélkül. A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat évi működése 1898. A Társulat megbízásából kiadja Kolecsányi Endre társulati igazgató. 5.p.

[75] Faludi Gábor–Sági Jenő (1998c): Az Érsekcsanádi Szivattyútelep Centenárium 3. (befejező) rész. Vízűtkör 1998. évi 5. szám, 14.p.

[76] Sági (2005d): 11.p.

[77] KVL IX.55.a. 324/98 Indoklás a pestmegyei Sárközi ármentesítő társulat 1899. évi költségtervezetéhez. V. Cím Földmunkák és védművek továbbfejlesztése. 4. tétel: szivattyútelep személyzet laktanyájának felépítése.

[78] KVL VI.1.c. 84/1908. Jegyzőkönyv, főlvetett Kalocsán, a Pestmegyei Sárközi Társulat igazgató választmányának 1908. évi december hó 21-án megtartott ülésén. 2. tárgy, 437/1907. szám: A Schlick–féle vasöntő-de és gépgyár részvénytársaság elleni pörből kifolyólag, a kir. Curia ítélete alapján szükséges pénz beszerzése.

[79] Bővebben lásd: Fejér László (2021): Volt egyszer egy kiállítás... 125 évvel ezelőtt nyílt meg az ezredéves kiállítás vízépítészeti pavilonja. Előadás az MHT XXXVIII. Országos Vándorgyűlésén. URL: https://vdt.uni-nke.hu/videoar/data/20190617/lm_data/lm_1453/start.html [Látogatás ideje: 2023.01.29.]

[80] Fejér (2010): 96.p.

[81] KVL IX.55.a. 457/1897. Jegyzőkönyv felvételett Kalocsán 1897 évi szeptember hó 29-én délelőtt a pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségének a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendes évi közgyűlésén 1. tárgy, 460/1897. szám: Jelentés 1896 évi működésről.

[82] KVL IX.55.a. 405/1896. Jegyzőkönyv felvételett a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1896. évi október hó 20-án Kalocsán délután 3 órakor az igazgatóság épületében megtartott igazgató választmányi ülésén. 5. pont, 413. szám: Folyó ügyek.

[83] 71,544/I. 1 számú leirat alapján. KVL IX.55.a. 366/1898. Jegyzőkönyv felvételett a pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1898. évi a december hó 20-án Kalocsán délelőtt 9 órakor az igazgatóság irodájában megtartott igazgató választmányi ülésén. 5. pont, 375/98as szám: „Az Igazgató választmány minden egyes tagja áthatva a kegyelet nemes indulatától határozattá emeli, hogy dicsőült Királynénk emlékezetére a csanádi szivattyútelep üres területén az erre alkalmas díszfákkal ligetet alkot, azt „Erzsébet Királyné” ligetnek nevezi el, és ilyen feliratú emléktáblákkal látja el. A kivített pedig társulati igazgatóra ruhazza át.”

[84] Sági (2005d): 8.p.

[85] Kolecsányi Endre (1901): A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat 1900. évi működése. Nyomtatott Werner Ferencznél, Kalocsa, 11.p.

[86] KVL IX.55.a. Szám nélkül. A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat évi működése 1898. A Társulat megbízásából kiadja Kolecsányi Endre társulati igazgató. 6.p.

[87] Sági (2005d):6–7.p.

[88] Sági (2005d): 7.p.

[89] Lásd: KVL IX.55.a. 850/1894. Csanád község előljáráóságának 1016/1894. számú kérvénye/beadványa 600 hold zombékos terület lecsapolása tárgyában.

[90] KVL IX.55.a. 280/1897. Csanád község előljáráóságának kérvénye a belvízlevezetés tárgyában

[91] KVL IX.55.a. 144/1898.Csanád község előljáráóságának 1898. május 5-én a társulathoz írt kérelme.

[92] KVL IX.55.a. 265/1898.Csanád község előljáráóságának 1898. szeptember 17-én a társulathoz írt kérelme.

[93] A kiépítéséről így tudósítanak a társulat jegyzőkönyvei: KVL IX.55.a. 275/1898. Jegyzőkönyv felvételett a pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1898 évi szeptember hó 21-én Kalocsán délelőtt 8 órakor, az igazgatóság irodájában megtartott igazgató választmányi ülésén. 6. tárgy, 285/1898 szám: „Csanád községnek az ú.n. „Vincsági” belvizek levezetése iránti kérvénye. Az Igazgató választmány a kérvény indokait alapozottnak és a valóságnak megfelelőknek találván felhívja társulati igazgatót, hogy a vincsági belvizek levezetésére vonatkozó tervezetet és költségvetést készítse el, és a választmány legközelebbi ülésén mutassa be. Tájékoztul már a jelen alkalommal is kijelenti azonban a választmány, hogy a kérdéses csatornát csak azon esetben tudja a társulat engedélyezni, illetőleg kiépíteni, ha annak a kiépítéséhez szükséges földterületeket a felolvasott kérvényben tett kinyilatkoztatáshoz képest a község ingyen minden kárpótlás nélkül adja át a társulatnak és beleegyeznek, hogy ezen területek a társulat részére tulajdonjogilag bekebeleztesse.”

Továbbá: KVL IX.55.a. 366/1898. Jegyzőkönyv felvételett a pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1898. évi a december hó 20-ánKalocsán délelőtt 9 órakor az igazgatóság irodájában megtartott igazgató választmányi ülésén. 2. tárgy, 370/1898.szám: Jelentés a társulat munkálatairól. II. Alsó–szakasz 30–54 km–ig. Eszerint: „A csanádi határban lévő „Vincsági” belvizeknek a szivattyútelephez való levezetésére szolgáló és f. évi szeptember 21diki választmányi ülésén 285 szám alatt engedélyezett csatornának építése az ezen határozatban foglaltak és a szükséges földterületek megszerzésére vonatkozó utasítások szigorú betartása mellett folyamatba tétetett.”

[94] Sági (2005d): 6.p.; 1897-ben épült meg a csanádi vajast a dusnoki vajassal összekötő csatorna 5 m fenékszélességgel, rajta 3 közúti hiddal. in: KVL KVL IX.55.a. 289/1898. Jegyzőkönyv felvételett Kalocsán 1898. évi a szeptember hó 21-én délelőtt a pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségének a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendes évi közgyűlésén. 1. tárgy, 290/1898 szám: Jelentés az 1897 évi működésről.

[95] Sági (2006d): 6.p

[96] Kenessey Béla (1931): A csonkamagyarországi ármentesítő és lecsapoló társulatok munkálatai és azok közgazdasági jelentősége. MMÉE Vízépítési Szakosztálya, Budapest, 31.p.

[97] KVL VI.1.c. 50/1910. Jegyzőkönyv, főlvetett Kalocsán, a „Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat” igazgató választmányának 1909. évi december hó 15-én megtartott ülésén. 1. pont, 364/1909. szám: Jelentés az 1909. évi működésről.

[98] KVL VI.1.c. 50/1910. Jegyzőkönyv, főlvetett Kalocsán, a „Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat” igazgató választmányának 1909. évi december hó 15-én megtartott ülésén. 1. pont, 364/1909. szám: Jelentés az 1909. évi működésről; KVL VI.1.c. 652/1909. Jegyzőkönyv, főlvetett Kalocsán, a „Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat” igazgató választmányának 1909. évi február hó 16-án megtartott ülésén. 2. pont, 79/1908. szám: Jelentés az 1908. évi működésről.

[99] KVL VI.1.c. 446/1911. Pestmegyei sárközi árm. társulat árvédelmi készülsége az 1911. évre (Tavaszi bejárás).

[100] KVL VI.1.c. 2812/1911. Pestmegyei sárközi árm. társulat védműveinek és árvízvédelmi helyzetének állapota az 1911. évben (Őszi bejárás).

[101] KVL VI.1.c. 237/1914. Jegyzőkönyv, mely főlvetett Kalocsán, 1914. évi október hó 6. napján délelőtt 11 órakor a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat érdekeltségének a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendes évi közgyűlésén. 5. jelentés, 223/1914. szám: a dunavédőtöltés méreteiben észlelt hiányok szabványméretekre való kiépítéséről

[102] ADUVIZIG Irrattár: Érsekcsanádi szivattyútelep (é.n.)

[103] KVL VI.1.c. 237/1914. Jegyzőkönyv, mely főlvetett Kalocsán, 1914. évi október hó 6. napján délelőtt 11 órakor a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat érdekeltségének a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendes évi közgyűlésén. 6. tárgy, 224/1914. szám: Az 1915. évi költségtervezet.

[104] KVL VI.1.c. /1915. Jegyzőkönyv, mely főlvetett Kalocsán, 1915. évi szeptember hó 14-én délelőtt 9 órakor a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat igazgató választmányának a társulat hivatalos helyiségében megtartott ülésén. 6. tárgy, 186/1915. szám: Folyó ügy

[105] ADUVIZIG Irrattár: Érsekcsanádi szivattyútelep (é.n.)

[106] Resli Béla (1935): Az érsekcsanádi szivattyútelep biztosítási munkái. Vízügyi közlemények 1935. évi 2. szám, 260–271.p.

[107] Sági (2005d): 9.p.

[108] KVL IX.55.a. szám nélkül Jegyzőkönyv, mely készült Kalocsán, 1937. évi április hó 24-én d. e. fél 9 órakor a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő és Belvízlevezető Társulat választmányának a Társulat hivatalos helyiségében megtartott ülésén. 7. pont, 164/1937. szám: Érsekcsanádi szivattyútelepi alápréslés, 23.p.

[109] KVL IX.55.a. Szám nélkül Jegyzőkönyv, mely készült Kalocsán, 1937. évi április hó 24-én d. e. fél 9 órakor a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő és Belvízlevezető Társulat választmányának a Társulat hivatalos helyiségében megtartott ülésén. 7. pont, 164/1937. szám: Érsekcsanádi szivattyútelepi alápréslés, 24.p.

[110] KVL IX.55.a. Szám nélkül Jegyzőkönyv, mely készült Kalocsán, 1937. évi október hó 2-án a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő és Belvízlevezető Társulat érdekeltségének a Társulat hivatalos helyiségében d. e. 9 órai kezdettel megtartott rendes őszi közgyűlésén. 4. pont, 306/1937. szám: Érsekcsanádi szivattyútelepi alápréslés, 6–7.p.

[111] Sági (2005d): 10.p.

[112] Sági (2005d): 12.p.

[113] Sági (2005d): 14.p.

[114] Faludi–Sági (1998c): 12–13.p.

[115] Thury Lajos (1934a): Szabóky Jenő titokzatos vendégszobái. Orosz fürdő, villanymotor, tetőterasz és motorcsónakok az érsekcsanádi szivattyútelepen. Magyarság 1934. évi 69. szám, 5.p.

[116] Thury (1934a): 5.p.

[117] Sági Jenő (2006c): A csanádi fürdőház története.49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD-ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 1–2.p.

[118] Fejér (2010): 125.p.

[119] Szabóky Jenő (1934): Szabóky Jenő titokzatos vendégszobái. Magyarság 1934. évi 72. szám, 7.p.

[120] Thury Lajos (1934b): Újabb látogatás Szabóky Jenő szivattyútelepén. Magyarság 1934. évi 86. szám, 4.p.

[121] KVL XV. 2. aa. Pest Megyei Sárközi Ármentesítő Társulat tervei. Öméltósága Szabóky Jenő országgyűlési képviselő Úr részére építendő oroszfürdő vázlatterve.

[122] Ráthonyi János (1941a): Kétszáz kilométeres versenyfutás a tengerre változott Dunával Kunszentmiklóstól Hartáig. Esti Újság 1941. évi 40. szám, 5.p.

[123] Magyar Távirati Iroda : Napi Hírek, 1941. február/2.

[124] Faludi–Sági (1998c): 14.p.

[125] Negyedóráig úszott ma reggel a dunai jégdugó, azután újra megállt. 8 Órai Újság 1941. évi 43. szám, p.n.

[126] Lassan visszahúzódik medrébe a kiöntött Duna. Újság 1941. évi 44. szám, 5.p.

[127] Jégmentes a magyar Duna. Nemzeti Újság 1941. évi 45. szám, 9.p.

[128] Faludi –Sági (1998c): 14.p.

[129] Ráthonyi János (1941b): Naponta 14 millió köbméter vizet vezet le az érsekcsanádi töltésen robbantott nyílás. Esti Újság 1941. évi 59. szám, 7.p.

[130] Sági (2005d): 11.p.

[131] KVL IX.55.a. Jegyzőkönyv, mely készült Kalocsán, 1942. évi június hó 27-én, d. e. fél 9 órakor a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő és Belvízlevezető Társulat választmányának a Társulat hivatalos helyiségében megtartott ülésén. I. tárgy, 332/1942. szám: Jelentés az 1942. évi működésről. Az érsekcsanádi szivattyútelep teljesítményének növelése, 9–11.p.

[132] Sági (2005d): 12–13.p

[133] Faludi–Sági (1998c): 14.p.

[134] OVF (1965): Alsó–Dunavidek Vízgazdálkodási Keretterve I. kötet. Kézirat. Budapest, 118.p.

[135] KVL IX.56.b. 1014/1947: Végszámla a Duna partján levő u.n. érsekcsanádi szivattyútelep épületeinek karbahelyezésénél szükségessé vált és vállalatba adott asztalos, lakatos és üvegezési munkákról; KVL IX.56.b. 834/1947. Szivattyútelepi épületek karbahelyezésére ajánlatok bekérése; KVL IX.56.b. 922/1947. Megbízás: Mácsay László okl. építésmérnök, építőmester megbízása kőműves, ács és tetőfedő munkák elvégzésével.

[136] KVL IX.56.b. 1158/1947. Szénszín tárgyában jelentés.

[137] KVL IX.56.b. 834/1947: Szivattyútelepi épületek karbahelyezésére ajánlatok bekérése.

[138] KVL IX.56.b. 1158/1947.

[139] KVL IX.56.b. 1158/1947; KVL IX.56.b. 621/1947. A pestmegyei dunavédgát társulat kérelme az Állami Iparfelügyelőség felé a gőzkazánok további használatának engedélyezése tárgyában; KVL IX.56.b. 437/1947. A pestmegyei dunavédgát társulat kérelme az Állami Iparfelügyelőség felé a kazánok víznyomásprobájának megtartása tárgyában.

[140] KVL IX.56.b. 1158/1947.

[141] Faludi Gábor–Nebojszki László (2009): A karapancsai szivattyútelep. Hidrológiai Közlöny 2009 évi 4. szám, 29.p.

[142] Rónay István (1998): Helyi vízkészletek visszatartásának lehetőségei az Alsó–Duna völgyi Vízügyi Igazgatóság területén. A Magyar Hidrológiai Társaság XVI. Országos Vándorgyűlése I. kötet. MHT, Budapest, 130.p.

[143] Gyirán István (2005): A Mohácsi sziget vízpótlása a Kiskunsági–DVCS öntözőrendszerből. A Magyar Hidrológiai Társaság XXIII. Országos Vándorgyűlése. MHT, Budapest, 2.p.

[144] Sági (2005d): 14.p.

[145] Rónay István (2001): Egy szivattyútelep története. Vízűtkör 2001. évi 5. szám, 12. p.

[146] László Ferenc (1969): Az Alsódunavölgyi VIZIG életéből. Vízgazdálkodás 1969. évi 1. szám, 114.p.

[147] Szlávik Lajos–Fejér László (2008): Szivattyútelep – Érsekcsanád. 111 vízi emlék Magyarországon. KÖZDOK Kft. Budapest, 63.p.

[148] Sági (2005d): 13.p.

[149] A következő fejezetrész a VIZITERV 1966-ban készült „Érsekcsanádi szivattyútelep felújítása” c. terve alapján lett összeállítva. KVL XXXII. 2. o. VIZITERV 14734. tsz. Érsekcsanádi szivattyútelep felújítása – Műszaki leírás. Kiviteli terv; Érsekcsanádi szivattyútelep felújítása – Gépészeti berendezés. Műszaki leírás. 1966.

[150] KVL XXXII.2.o. VIZITERV 10994. tsz. Dunavölgyi–főcsatorna, vízrendszere fejlesztésének ütemezési terve. 1957.

[151] OVF (1965): 126.p.

[152] OVF (1965): 126.p.

[153] OVF (1965): 128.p.

[154] Mándity Milán (2010): Az érsekcsanádi és a karapancsai szivattyútelepek bemutatása. A Magyar Hidrológiai Társaság XXVIII. Országos Vándorgyűlése. MHT, Budapest, 7.p.

[155] KVL XXXII.2.o. VIZITERV 17001. tsz. Az Érsekcsanádi szivattyútelep átalakítása. Szakvélemény. 1970.

[156] Rónay István–Kling István–Gyirán István (1995): A Duna–völgyi főcsatorna vízkészletét növelő fejlesztési lehetőségek. A Magyar Hidrológiai Társaság XIII. Országos Vándorgyűlése I. kötet. MHT, Budapest, 120.p.

[157] Szentí János (1976): Az Alsódunavölgyi Vízügyi Igazgatóság vízgazdálkodási tevékenysége a IV. öt-éves terv időszakában. Vízügyi közlemények 1976. évi 3. szám, 421.p.; Hernády Alajos (1968): A Duna völgyi főcsatorna torkolati szivattyútelepe. Vízügyi Közlemények 1968. évi 4. füzet, 595–598.p.

[158] Rónay–Kling–Gyirán (1995): 128.p.

[159] Belvízvédelem: URL: <http://www.aduvizig.hu/belvizvedelem/> [letöltés: 2023. 01. 29.]

[160] Rab Ferenc szerk. (2019): Szemelvények az Alsó–Duna–völgyi Vízügyi Igazgatóság történetéből (Kézirat). ADUVIZIG, Baja, 128.p.

[161] Hatvani Dániel (1970): Hadviselés a víz ellen. Petőfi Népe 1970. évi 81. szám, 4.p.

[162] A következő fejezetrész az ADUVIZIG (2001): Érsekcsanádi szivattyútelep rekonstrukciója c. dokumentuma alapján készült.

[163] 1018/1990. (VIII. 13.) Korm. hat. a környezetvédelmi és vízügyi igazgatóságok átszervezésével kapcsolatos tennivalókról

[164] Vaszilievits S. György (1992): Nem volt aszály... Vízűtkör 1992. évi 1. szám, 9. p.

[165] Faludi Gábor (2013): Megjegyzések a „Bajai Honpolgár” 2013. márciusi címlapcikkéhez. Hidrológiai Közlöny 2013. évi 4. szám, 78–79.p.

[166] Szlávik Lajos (2013): A Duna Projekt. A 2013. évi dunai árvíz. Vízügyi Közlemények 2013. évi különszáma, 125.p.

[167] Abonyi Csaba (2013): Árvízvédelmi munkák, védekezési tapasztalatok az Alsó–Duna–völgyi Vízügyi Igazgatóságnál a 2013. évi dunai árvíz során. A 2013. évi dunai árvíz. Vízügyi Közlemények 2013. évi különszáma, 206.p.

[168] Vizek mennyiségi és minőségi védelmének fejlesztése a Duna–völgyben – DAOP URL: <http://www.aduvizig.hu/vizek-mennyisegi-es-minosegi-vedelmének-fejlesztése-a-duna-volgyben-daop/> [letöltés: 2023. 01. 29.]

[169] Dulovits – Kolecsányi család sírboltja URL: https://www.kalocsaiertektar.hu/national_values/121 [Látogatás ideje 2023.01.30.]

[170] Kun Andor–Lengyel László – Vidor Gyula szerk. (1932): Magyar országgyűlési almanach. Légrády, Budapest. Gróf Szapáry Lajos életrajza, 277–278.p.; Vidor Gyula, szerk. (1921): Nemzetgyűlési almanach 1920–1922. A nemzetgyűlés tagjainak életrajzi adatai. Magyar Lap– és Könyvkiadó, Budapest, 135.p.

[171] Kubinyi Ferenc (1990): A visszamaradó különítmény derék katonái. Kapu 1990. évi 1. szám, 42.p.

[172] Vukovány Attila (1978): Megemlékezés. Szócs László 1899—1977. Vízügyi Közlemények 1978. évi 1. füzet, 140–142.p.

[173] Sági Jenő (2002): Életút. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD-ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 1–3.p

Irodalom

Abonyi Csaba (2013): Árvízvédelmi munkák, védekezési tapasztalatok az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóságnál a 2013. évi dunai árvíz során. A 2013. évi dunai árvíz. Vízügyi Közlemények 2013. évi különszáma, 191–208. p.

ADUVIZIG (2001): Érsekcsanádi szivattyútelep rekonstrukciója. 1–3.p.

Andrásfalvy Bertalan (1975): Duna mente népének ártéri gazdálkodása Tolna és Baranya megyében az ármentesítés befejezéséig. Tanulmányok Tolna megye történetéből 7. Tolna megyei Levéltár, Szekszárd.

Bárth János (1998): A Kalocsai Sárköz fogalma. Bárth János szerk.: Cumania 15. A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyve. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Kecskemét, 1998., 211–248.p.

Bartus Adolf (1916): A cement-besajtolás alkalmazása hazánkban. Vízügyi Közlemények 1916. évi 2. füzet. 145–148. p.

Befejeződött az érsekcsanádi szivattyútelep rekonstrukciója (2000. október 20.), [képekben]. Vízükör 2000. évi 6. szám, 24. p.

Bél Mátyás: Bács-Bodrog vármegye. Bács-Kiskun megye múltjából 6. – Helytörténeti források és szemelvények a XVIII-XIX. századból. Bács-Kiskun Megyei Levéltár, Budapest, 1982. [Eredeti kézirat: Matthias Belius(1735): Notitia Hungariae novaehistorico-geographica. Descriptio Comitatus Bácsiensis et Bodrogiensis]

Decsy Gyula (1896): A Kalocsai Ármentesítő Társulat csanádi vascső zsilipje. Kalocsai Néplap 1896. évi 9. szám, 88.p.

Dékány Mihály (1878): A magyarországi ármentesítő társulatok. Weizsmann Testvérek Könyvnyomdájából, Budapest.

Faludi Gábor – Nebojszki László (2009): A karapancsai szivattyútelep. Hidrológiai Közlöny 2009. évi 4. szám, 27–34. p.

Faludi Gábor – Sági Jenő (1998a): Az Érsekcsanádi Szivattyútelep Centenárium 1. rész. Vízükör 1998. évi 3. szám, 23–24. p.

Faludi Gábor – Sági Jenő (1998b): Az Érsekcsanádi Szivattyútelep Centenárium 2. rész. Vízükör 1998. évi 4. szám, 27–28.p.

Faludi Gábor – Sági Jenő (1998c): Az Érsekcsanádi Szivattyútelep Centenárium 3. (befejező) rész. Vízükör 1998. évi 5. szám, 12–14.p.

Faludi Gábor – Sági Jenő (2003): Szivattyútelep Érsekcsanádon. Hidrológiai Közlöny 2003. évi 3. szám, 169–174.p.

Faludi Gábor (2013): Megjegyzések a „Bajai Honpolgár” 2013. márciusi címlapcikkéhez. Hidrológiai Közlöny 2013. évi 4. szám, 78–79.p.

Fejér László (2010): A víztársulatok 200 éve. Vízgazdálkodási Társulatok Országos Szövetsége, Budapest.

Fényes Elek (1851): Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá betűrendben körülményesen leíratik. I–IV. Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pesten.

Gajári Ödön (1893): A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat 1892. évi működése. Kalocsa.

Gyirán István (2005): A Mohácsi sziget vízpótlása a Kiskunsági-DVCS öntözőrendszerből. A Magyar Hidrológiai Társaság XXIII. Országos Vándorgyűlése. MHT, Budapest, 1–7.p.

Győrffy György (1987): Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Hatvani Dániel (1970): Hadviselés a víz ellen. Petőfi Népe 1970. évi 81. szám, 4.p.

Hernády Alajos (1968): A Dunavölgyi főcsatorna torkolati szivattyútelepe. Vízügyi Közlemények 1968. évi 4. füzet, 595–602.p.

Ihrig Dénes szerk. (1973): A magyar vízszabályozás története. OVH, Budapest.

Jégmentes a magyar Duna. Nemzeti Ujság 1941. évi 45. szám, 9.p.

Kenessey Béla (1931): A csonkamagyarországi ármentesítő és lecsapoló társulatok munkálatai és azok közgazdasági jelentősége. MMÉE Vízépítési Szakosztálya, Budapest.

Kőhegyi Mihály (2001): Érsekcsanád rövid története a XVIII. század végéig. Bács-Kiskun megye múltjából XVII. (Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét, 2001., 5–72.p.

Kolecsányi Endre (1899): A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat 1898. évi működése. Kalocsa.

Kolecsányi Endre (1901): A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat 1900. évi működése. Nyomtatott Werner Ferencznél, Kalocsa.

Kubinyi Ferenc (1990): A visszamaradó különítmény derék katonái. Kapu 1990. évi 1. szám, 42.p

Kun Andor–Lengyel László–Vidor Gyula szerk. (1932): Magyar országgyűlési almanach. Légrády, Budapest.

Lassan visszahúzódik medrébe a kiöntött Duna. Ujság 1941. évi 44. szám, 5.p.

László Ferenc (1969): Az Alsódunavölgyi VIZIG életéből. Vízgazdálkodás 1969. évi 1. szám, 112–115.p.

Magyar Távirati Iroda: Napi Hírek 1941. február/2.

Mándity Milán (2010): Az érsekcsanádi és a karapancsai szivattyútelepek bemutatása. A Magyar Hidrológiai Társaság XXVIII. Országos Vándorgyűlése. MHT, Budapest, 1–9.p.

Móder Ferenc (1896): A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat huszonkét éves története 1872–1895-ig. Sárközi Ármentesítő Társulat Igazgatósága. Kalocsa.

Nagy Tamás (2012): A 2010. JÚNIUS 8–án észlelt Érsekcsanád szivattyútelepi buzgár kialakulásának vizsgálata. A Magyar Hidrológiai Társaság XXX. Országos Vándorgyűlése. MHT, Budapest, 1–11.p.

Nebojszki László (2006): A múltörző Sárköz. Első rész. Természettudományi Közlöny–Természet Világa. 2006. évi 10. szám, 457–460.p.

Negyedóráig úszott ma reggel a dunai jégdugó, azután újra megállt. 8 Órai Ujság 1941. évi 43. szám, p.n.

OVF (1965): Alsó–Dunavidék Vízgazdálkodási Keretterve I. kötet, Kézirat. Budapest.

Pataki József (1955): A Sárköz természeti földrajza. Tolnamegye Tanácsa, Szekszárd.

A pestmegyei sárközi ármentesítő társulat 1902. évi működése. Gazdasági Mérnök 1903. évi 33. szám, 270.p.

Rab Ferenc szerk. (2019): Szemelvények az Alsó–Duna–völgyi Vízügyi Igazgatóság történetéből (Kézirat). ADUVIZIG, Baja.

Ráthonyi János (1941a): Kétszáz kilométeres versenyfutás a tengerré változott Dunával Kunszentmiklóstól Hartáig. Esti Ujság 1941. évi 40. szám, 5–6.p.

Ráthonyi János (1941b): Naponta 14 millió köbméter vizet vezet le az érsekcsanádi töltésen robbantott nyílás. Esti Ujság 1941. évi 59. szám, 7.p.

Resli Béla (1935): Az érsekcsanádi szivattyútelep biztosítási munkái. Vízügyi közlemények 1935. évi 2. szám. 260–271.p.

Rónay István – Kling István – Gyirán István (1995): A Duna–völgyi főcsatorna vízkészletét növelő fejlesztési lehetőségek. A Magyar Hidrológiai Társaság XIII. Országos Vándorgyűlése I. kötet. MHT, Budapest, 118–128.p.

Rónay István (1998): Helyi vízkészletek visszatartásának lehetőségei az Alsó–Duna völgyi Vízügyi Igazgatóság területén. A Magyar Hidrológiai Társaság XVI. Országos Vándorgyűlése I. kötet. MHT, Budapest, 123–140.p.

Rónay István (2001): Egy szivattyútelep története. Víztükör 2001. évi 5. szám, 12. p.

Sági Jenő (1999): Bács–Kiskun megye néhány vízrendezési munkája. Hidak Bács–Kiskun megyében. Bács–Kiskun Megyei Állami Közútkezelő Közhasznú Társaság, Kecskemét, 35–41.p.

Sági Jenő (2002): Életút. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD–ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 1–3.p.

Sági Jenő (2005a): A folyamszabályozási munkák és a dunai átvágások XVIII., XIX. századi története. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD–ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 1–13.p.

Sági Jenő (2005b): A Kalocsai Sárköz 1732–1909 közötti évek nagy ár–vizei és belvizei. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD–ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 1–17.p.

Sági Jenő (2005c): Fa és vascsöves zsilipek története. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD–ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 1–7.p.

Sági Jenő (2005d): A csanádi gőzszivattyútelep története. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD–ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 1–24.p.

Sági Jenő (2006a): A Sárközi Ármentesítő Társulat megalakulása. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD–ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 1–11.p.

Sági Jenő (2006b): A Millennium megünneplésének története. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD–ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 1–4.p.

Sági Jenő (2006c): A csanádi fürdőház története. 49 év Kalocsán, önéletrajz és történeti képalbum I. CD–ROM, ADUKÖVIZIG, Baja, 2008., 1–2.p.

Szabóky Jenő (1934): Szabóky Jenő titokzatos vendégszobái. Magyarország 1934. évi 72. szám, 7.p.

Szenti János (1976): Az Alsódunavölgyi Vízügyi Igazgatóság vízgazdálkodási tevékenysége a IV. öt éves terv időszakában. Vízügyi közlemények 1976. évi 3. szám, 415–428.p.

Szlávik Lajos–Fejér László (2008): Szivattyútelep – Érsekcsanád. 111 vízi emlék Magyarországon. KÖZDOK Kft. Budapest. 60–61.p.

Szlávik Lajos (2013): A Duna Projekt. A 2013. évi dunai árvíz. Vízügyi Közlemények 2013. évi különszáma, 123–126.p.

Thury Lajos (1934a): Szabóky Jenő titokzatos vendégszobái. Orosz fürdő, villanymotor, tetőterasz és motorcsónakok az érsekcsanádi szivattyútelepen. Magyarország 1934. évi 69. szám, 5.p.

Thury Lajos (1934b): Újabb látogatás Szabóky Jenő szivattyútelepén. Magyarország 1934. évi 86. szám, 4.p.

Vályi András (1799): Magyar országnak leírása II–III. Budán.

Varga Domokos (1976): Magyarország felfedezése. Vizek könyve. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

Vaszilievits S. György (1992): Nem volt aszály... Víztükör 1992. évi 1. szám, 9. p.

Vidor Gyula, szerk. (1921): Nemzetgyűlési almanach 1920–1922. A nemzetgyűlés tagjainak életrajzi adatai. Magyar Lap- és Könyvkiadó, Budapest.

Vukováry Attila (1978): Megemlékezés. Szócs László 1899—1977. Vízügyi Közlemények 1978. évi 1. füzet, 140–142.p.

Internetes hivatkozások

Dulovits – Kolecsányi család sírboltja

URL: https://www.kalocsaiertektar.hu/national_values/121 [Látogatás ideje 2023.01.30.]

Fejér László (2021): Volt egyszer egy kiállítás... 125 évvel ezelőtt nyílt meg az ezredéves kiállítás vízépítészeti pavilonja. Előadás az MHT XXXVIII. Országos Vándorgyűlésén.

URL: https://vdt.uni-nke.hu/videoatar/data/20190617/lm_data/lm_1453/start.html [Látogatás ideje: 2023.01.29.]

Ficsor Mónika (2003): Kalocsa város belterületén áthaladó Csorna-foktői és Sárközi I. főcsatornák rekonstrukciója. Szakdolgozat. Eötvös József Főiskola Műszaki Fakultás, Baja.

URL: https://docplayer.hu/8436272-Kalocsa-varos-belterületen-athalado-csorna-foktoi-es-sarkoz-i-focsatornak-rekonstrukcioja.html [Látogatás ideje: 2023. 01. 29.]

Józsa István (2012): Felköszöntjük Öseinket. Emlékek a SCHLICK gyár belvíztelepeinek gépeiről, 1–3.p. URL: https://docplayer.hu/7735365-Felkoszontjuk-oseinket-emlekek-a-schlick-gyar-belviztelepeinek-gepeiről.html [Látogatás ideje: 2023.01.29.]

Források

Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár (= KVL)

KVL VI.1. c. Budapesti Folyammérnöki Hivatal, Társulatokra vonatkozó iratok

84/1908. Jegyzőkönyv, fölvétetett Kalocsán, a Pestmegyei Sárközi Társulat igazgató választmányának 1908. évi december hó 21-án megtartott ülésén.

652/1909. Jegyzőkönyv, fölvétetett Kalocsán, a „Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat” igazgató választmányának 1909. évi február hó 16-án megtartott ülésén.

50/1910. Jegyzőkönyv, fölvétetett Kalocsán, a „Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat” igazgató választmányának 1909. évi december hó 15-én megtartott ülésén.

446/1911. Pestmegyei sárközi árm. társulat árvédelmi készülsége az 1911. évre (Tavaszi bejárás)

2812/1911. Pestmegyei sárközi árm. társulat védműveinek és árvízvédelmi helyzetének állapota az 1911. évben (Őszi bejárás).

237/1914. Jegyzőkönyv, mely fölvétetett Kalocsán, 1914. évi október hó 6. napján délelőtt 11 órakor a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat érdekeltségének a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendes évi közgyűlésén.

203/1915. Jegyzőkönyv, mely fölvétetett Kalocsán, 1915. évi szeptember hó 14-én délelőtt 9 órakor a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat igazgató választmányának a társulat hivatalos helyiségében megtartott ülésén.

KVL IX.55.a. Pest Megyei Sárközi Ármentesítő Társulat iratai

226/1894. Nagyméltóságú bethleni gróf Bethlen András úrhoz földmivelésügyi m. kir. Miniszterhez 226/94. számú alázatos jelentése a Pestmegyei Sárközi ármentesítő társulatnak.

850/1894. Csanád község előljáráóságának 1016/1894. számú kérvé–nye/beadványa 600 hold zsombékos terület lecsapolása tárgyában.

245/1886. A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat 1885. évi alapszabályzata.

280/1897. Csanád község előljáráóságának kérvénye a belvízlevezetés tárgyában.

144/1898.Csanád község előljáráóságának 1898. május 5–én a társulathoz írt kérelme.

265/1898. Csanád község előljáráóságának 1898. szeptember 17–én a társulathoz írt kérelme.

324/1898 Indoklás a pestmegyei Sárközi ármentesítő társulat 1899. évi költségtervezetéhez.

Szám nélkül: jelentés az 1897 évi működésről.

Szám nélkül: A Pestmegyei Sárközi Ármentesítő Társulat évi működése 1898. A Társulat megbízásából kiadja Kolecسانی Endre társulati igazgató.

Jegyzőkönyvek

285/1894. Jegyzőkönyv felvételett Kalocsán a társulat hivatalos helyiségében, 1894. év május hó 1–ső napján, a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulat igazgató választmánya által tartott ülésben.

427/1895. Jegyzőkönyv felvételett Kalocsán 1895 évi október hó 5–ik napján a pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségeinek a társulat hivatalos helyiségében tartott rendes évi közgyűlésén.

330/1896. Jegyzőkönyv felvételett a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1896. évi szeptember hó 5–én Kalocsán délelőtt 10 órakor az igazgatóság épületében megtartott igazgató választmányi ülésen.

341/1896. Jegyzőkönyv felvételett Kalocsán 1896. évi szeptember hó 5–én délután a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségének, a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendkívüli közgyűlésén.

405/1896. Jegyzőkönyv felvételett a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1896. évi október hó 20–án Kalocsán délután 3 órakor az igazgatóság épületében megtartott igazgató választmányi ülésen.

145/1897. Jegyzőkönyv felvételett a pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1897 évi április hó 23–án Kalocsán délután 3 órakor az igazgatóság épületében megtartott igazgató választmányi ülésén.

292/1897. Jegyzőkönyv felvételett a pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1897 évi július hó 21–én Kalocsán délelőtt 8 órakor az igazgatóság épületében megtartott igazgató választmányi ülésén.

305/1897. Jegyzőkönyv felvételett Kalocsán 1897. évi július hó 21–én délelőtt 10 órakor a pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségének, a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendkívüli közgyűlésén.

457/1897. Jegyzőkönyv felvételett Kalocsán 1897 évi szeptember hó 29–én délelőtt a pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségének a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendes évi közgyűlésén.

275/1898 Jegyzőkönyv felvételett a pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1898 évi szeptember hó 21–én Kalocsán délelőtt 8 órakor, az igazgatóság irodájában megtartott igazgató választmányi ülésén.

289/1898: Jegyzőkönyv felvételett Kalocsán 1898. évi a szeptember hó 21–én délelőtt a pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségének a társulat hivatalos helyiségében megtartott rendes évi közgyűlésén.

366/1898: Jegyzőkönyv felvételett a pestmegyei sárközi ármentesítő társulatnak 1898. évi a december hó 20–án Kalocsán délelőtt 9 órakor az igazgatóság irodájában megtartott igazgató választmányi ülésen.

Szám nélkül: Jegyzőkönyv felvételett Kalocsán, 1893. évi szeptember hó 23–ik napján, a Pestmegyei sárközi ármentesítő társulat érdekeltségének a társulat hivatalos helyiségében tartott rendes évi közgyűlésében.

Szám nélkül: Jegyzőkönyv, mely készült Kalocsán, 1937. évi április hó 24–én d. e. fél 9 órakor a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő és Belvízlevezető Társulat választmányának a Társulat hivatalos helyiségében megtartott ülésén.

Szám nélkül: Jegyzőkönyv, mely készült Kalocsán, 1937. évi október hó 2–án a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő és Belvízlevezető Társulat érdekeltségének a Társulat hivatalos helyiségében d. e. 9 órai kezdettel megtartott rendes őszi közgyűlésén.

Szám nélkül: Jegyzőkönyv, mely készült Kalocsán, 1942. évi június hó 27–én, d. e. fél 9 órakor a Pestmegyei Sárközi Ármentesítő és Belvízlevezető Társulat választmányának a Társulat hivatalos helyiségében megtartott ülésén.

KVL IX.56.b. Pest Megyei Dunavédgát Társulat, Iktatott iratok

437/1947 A pestmegyei dunavédgát társulat kérelme az Állami Iparfelügyelőség felé a kazánok víznyo–máspróbájának megtartása tárgyában.

621/1947: A pestmegyei dunavédgát társulat kérelme az Állami Iparfelügyelőség felé a gőzkazánok további használatának engedélyezése tárgyában.

834/1947: Szivattyútelepi épületek karbahelyezésére ajánlatok bekérése.

922/1947: Megbízás: Mácsay László okl. építésmérnök, építőmester megbízása kőműves, ács és tetőfedő munkák elvégzésével.

1014/1947: Végszámla a Duna partján levő u.n. érsekcsanádi szivattyútelep épületeinek karbahelyezésénél szükségessé vált és vállalatba adott asztalos, lakatos és üvegezési munkákról.

1158/1947. Szénszín tárgyában jelentés.

KVL XV. 2. aa. Pest Megyei Sárközi Ármentesítő Társulat tervei

Őméltósága Szabóky Jenő országgyűlési képviselő Úr részére építendő oroszfürdő vázlatterve.

KVL XXXII. 2. o. Vízügyi Tervező Vállalat (VIZITERV) tervei

10994. tsz. Dunavölgyi főcsatorna, vízrendszere fejlesztésének ütemezési terve. 1957.

14734. tsz. Érsekcsanádi szivattyútelep felújítása – Műszaki leírás. Kiviteli terv; Érsekcsanádi szivattyútelep felújítása – Gépészeti berendezés. Műszaki leírás. 1966.

17001. tsz. Az Érsekcsanádi szivattyútelep átalakítása. Szakvélemény. 1970.

KVL XXXII.15.c. OVH Tanulmánytár

1233: Szócs László: Építési és üzemelési tapasztalatok a legutóbbi 30 évben épült műtárgyakról. ADUVIZIG, Baja, 1965.

ALSÓ-DUNA-VÖLGYI
VÍZÜGYI IGAZGATÓSÁG
BAJA

www.aduvizig.hu

